

Polická, Alena

Kapitoly ze sociolexikologie

In: Polická, Alena. *Dynamika šíření lexikálních inovací : identitární neologie a sociolektologie ve francouzském jazykovém kontextu*. Vydání první Brno: Masarykova univerzita, 2022, pp. 101-231

ISBN 978-80-280-0031-8; ISBN 978-80-280-0032-5 (online ; pdf)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/144953>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

4 KAPITOLY ZE SOCIOLEXIKOLOGIE

Argot est un produit sauvage qu'on met difficilement en cage.

Denise François-Geiger: « Introduction » au *Dictionnaire de l'argot* ([1990] 1992: XVII)

≈

Slang se projevuje divoce, těžko ho dávat do klece.

Ve francouzské jazykovědné tradici je termín *argot* chápán mnohem širěji než v českém prostředí, protože absence anglosaského termínu *slang* a specializace, resp. archaizace termínu *jargon* umožnily rozšíření denotátu slova *argot* na široké spektrum lexikálních projevů. Zároveň si ale *argot* zachovává pestré konotace, které označujeme souhrnně termínem *imaginaire argotique* (tj. mentální obrazy sociolektů – viz kap. 2.1.2). Zahrnují jak funkční, většinou moderní názory, tak i negativní a diskriminující hodnocení vycházející z historických souvislostí, které byly osvětlovány v předchozí kapitole.

Budeme-li chtít přeložit termín „slang“ z češtiny do francouzštiny, nelze jej přeložit jinak než moderně chápaným významem francouzského slova *argot*. Moderního významu slova docílíme doplněním upřesňujícího přívlastku, který odkáže na prostředí, ve kterém se daný sociolekt realizuje – např. *argot scolaire* = „studentský, též žákovský slang“, *argot commun* = „obecný slang, interslang“ atd.

V obou lingvistikách se lze nicméně čím dál častěji setkat s neutrálnějším internacionálním termínem *sociolecte* ≈ sociolekt (viz Paveau 2008 pro francouzštinu, Hubáček 2008 pro češtinu), který může být použit jako praktické hyperonymum pro slang, profesní mluvu i argot (Radková 2012: 9).

Předmětem této nejobsáhlejší teoreticko-praktické kapitoly celé práce bude stručně nastínit hlavní teoretické aspekty výzkumu generačně příznakového lexika. Bude mít také za cíl upozornit na společné a rozdílné rysy v terminologii tohoto odvětví sociolektologie ve francouzské a české tradici, kde hlavní úskalí spočívá především v různé pojmové náplni takřka shodně znějících termínů (zejména pak termínu *argot*).

V rámci lexikologie budeme v pěti praktických případových studiích věnovat zvýšenou pozornost substandardním úrovním francouzštiny, a to převážně z úhlu

neologie, sociolektologie a metalexikografie. Připomeňme stručně volbu terminologie: neologické označení „sociolexikologie“ pro sociolingvistický přístup k lexikologii bylo spolu s termínem „sociolingvistika inovací“ předesláno v úvodní kapitole této práce.

Identitárně konotované lexikum různých zájmových, profesních a generačních skupin, které je *a priori* substandardní, označujeme systematicky a v souladu s aktuálními tendencemi v bohemistické terminologii souhrnným označením „sociolekty“, přičemž nás budou zajímat především sociolekty generační, v rámci kterých vymezujeme obecný slang mládeže a lokální makro- až mikroúrovně slangu jednotlivých skupin (cf. Popovičová Sedláčková 2013 pro slovenské prostředí). Nejmenší skupinovou jednotku větší než idiolekt a menší než sociolekt označujeme v souladu s termínem *résolecte* Thierry Pagniera (Pagnier 2004) jako „rezolekt“ (typicky rezolekt jedné třídy nebo jedné skupiny přátel).

Tvorbu specializovaných slovníků, které tyto různé typy sociolektů selektivně či extenzivně zaznamenávají, pak v souladu s obsahem druhé kapitoly této práce označujeme jako „sociolektografie“. Ta zároveň s neografií, což je termín označující systematické zaznamenávání lexika s dobovým příznakem, bude předmětem našeho dalšího zájmu, tentokrát v dynamicky synchronním pohledu a na materiálu námi sebraném, jak excerpce ze slovníků, z hudebních a jiných mediálních výskytů, tak dotazníkovými šetřeními mezi francouzskou mládeží.

V této kapitole postupně představíme pět praktických studií na témata, která byla teoreticky traktována v předchozích kapitolách. Nejprve půjde o problematiku lexikografického označování sociolektů a dynamiku jejich zařazování do všeobecných i specializovaných slovníků. Zajímat nás dále budou metody jejich terénního sběru a formy evaluace výsledků výzkumu v souvislosti s dalšími dostupnými zdroji v mediálním prostoru, které mohou kompletovat poznatky o kontextech používání jednotlivých sociolektismů a o míře jejich rozšíření ve společnosti. Studium konkrétních lexikálních inovací z hlediska subjektivních pocitů neologicity mezi uživateli a také z hlediska identitárních konotací, které se utváří či konsoliduje především skrze rapové texty, pak sérii případových studií uzavře popisem průběhu jedné časosběrné studie.

4.1 Příznakovost a expresivita ve francouzské lexikografii

Potřeba analyzovat systém označování příznakového lexika ve francouzských slovnících a komparovat jej s českou lexikografickou tradicí vyvstala z metodologických otázek provázejících problematiku sociostylistické kategorizace výrazových prostředků mluvy mládeže. Hledání společných rysů adolescentní mluvy v sociálně a etnicky značně homogenním českém prostředí a v heterogenním prostředí francouzském bylo tématem naší dizertační práce (Podhorná-Polická 2007, knižně 2009). Pro aplikaci komparativní metody z hlediska diachronního, diatopického a diafazického

ho na vzorek promluvových aktů, které produkovala a se kterými se identifikovala zkoumaná mládež, bylo zapotřebí porovnat terminologický aparát, který obě jazykovědné tradice používají při přidělování příznaků slovům či slovním obrátům, které adolescenti aktivně užívají a považují za expresivní.

Východiskem pro tuto studii se stal lexikální materiál sebraný formou dotazníků u cca sto padesáti adolescentů, převážně mužů, na dvou francouzských a jednom českém učilišti. Ve Francii se jednalo o odborné učiliště v Paříži a v Yzeure, na předměstí středofrancouzského města Moulins v departementu Allier (03), v České republice pak na učilišti v Brně-Lišni. Korpus byl pořízen kombinací sociolingvistických metod, konkrétně metody participačního pozorování spontánní skupinové mluvy a metody polořízených rozhovorů, které cílily na metalingvistické popisy a epilingvistické představy, jež si daná mládež vytváří o své mluvě (tzv. reprezentace – viz výše kap. 2.1.2). Závěrečný dotazník pak obsahoval šedesát témat, která předpokládala bohaté synonymické řady slangového lexika (tzv. slangotvorná témata). Lexikální materiál byl uspořádán podle lokalit, v rámci lokalit pak podle tříd a v rámci tříd pak podle frekvence, se zachováním pravopisných variant (Podhorná-Polická 2009: 417–538, v souhrnných komparačních přehledech následně na stranách 539–563).

Při třídění bohatého lexikálního materiálu vyvstaly mnohé odlišnosti terminologického i koncepčního rázu v otázce náhledu na nespisovné lexikum v obou výše zmiňovaných jazykovědných tradicích (česky podrobněji viz Podhorná 2005), zejména pak v otázce lexikografického zpracování nespisovných lexikálních jednotek do různých typů slovníků. Zájem o tuto problematiku přetrvál i po skončení doktorského výzkumu. V pedagogické praxi je potřeba českým (a slovenským) studentům systematicky utřídit substandardně-lexikologickou terminologii tak, aby byli schopni pochopit nejen odlišnou pojmovou náplň termínů, ale zejména konvergentní a divergentní místa českého a francouzského terminologického aparátu.

V této případové studii budou detailně analyzovány příznaky, které lexikografové v obou jazycích přidělují sebraným nespisovným lexémům. Cílem bude poukázat jak na společné rysy, tak i na odlišnosti, které vycházejí z rozdílného vývoje společnosti i jazykovědy v minulých dekádách.

Lze předpokládat, že vzhledem k výše zmiňovaným terminologickým odlišnostem bude zvláště zajímavá zkratka *arg.*, včetně dynamiky jejího vývoje. Tuto zkratku lze očekávat ve francouzských slovnících v různých souvislostech, pro označení substandardního lexika různého původu: jak slov z obecného slangu, tak slov původem z klasického argotu, ze zobecněných profesních mluv nebo z mládežnických novotvarů.

Nejprve tedy bude popsán systém příznakovosti ve francouzské lexikografii a jeho odlišnosti oproti českému systému, zejména s přihlédnutím k českému používání expresivního příznaku skrze značku *expr.* Dále bude vzorek padesáti francouzských sociolektismů podroben diachronní analýze (srovnání dvou vydání téhož

slovníku v rozmezí tří dekad) a analýze komparativní (dva konkurenční slovníky z téhož období). Tento minikorpus bude následně sloužit k zamyšlení nad hranicemi mezi příznaky *vulgaire*, *argotique*, *populaire* a *familier* ve francouzštině a nad jejich funkčností v moderním nazírání na nespisovné lexikum.

4.1.1 Vymezování příznakovosti ve francouzské lexikografické praxi

Dynamika změn na periferii lexikální zásoby, různé náhledy na stratifikaci nespisovných vrstev jazyka a snad i nedokonalý transfer poznatků mezi lexikologickou teorií a lexikografickou praxí – tyto tři faktory se zdají být hlavními příčinami chaotického stavu, v jakém se nachází způsob označování u příznakového lexika v různých všeobecných výkladových slovnících francouzštiny.

Na rozdíl od české lexikografie je francouzské slovníkářství extrémně produktivní, což je dáno jak délkou tradice slovníkářství, tak i důležitostí francouzštiny. Jde o jazyk mezinárodního styku s 66 miliony mluvčích v samotné Francii a s dalšími 274 miliony frankofonních mluvčích na pěti kontinentech, jak ukazují statistiky Mezinárodní organizace Frankofonie (OIF) pro rok 2014⁷⁵.

V komerčním boji o zákazníka si už půlstoletí konkurují nakladatelství Larousse a Le Robert, od 80. let jim sekunduje nakladatelství Hachette. Všechna tato tři vydavatelství v posledních dvou dekadách každým rokem vydávají aktualizované verze svých nejprodávanějších produktů, všeobecných slovníků francouzštiny. Toto každoroční vydání se uskutečňuje nicméně čím dál dříve, dnes už s přibližně půlročním předstihem před letopočtem, který je uveden v názvu daného slovníku.

V metalexikografii se metaforicky hovoří o tzv. *millésime* („letopočtu“, „ročníku“ daného slovníku). Například jako *le millésime 2018 du Petit Robert* neboli *Le Petit Robert 2018* (dále PR2018) se označuje slovník, který reálně vyšel 17. srpna 2017. Konkurenční *Le Petit Larousse 2018* (dále PL2018) i *Dictionnaire Hachette 2018* (dále DH2018) ale vyšly shodně už 21. června 2017 a získaly tak jistý náskok v honbě za novinekchtivými klienty. Pro *millésimes 2021* už ale rozpětí ve vydáních mezi hlavními rivaly bylo pouze minimální: PR2021 vyšel 4. června 2020 a PL2021 o den dříve 3. června 2020.

V reklamě na nové ročníky slovníků jsou propagovány zejména lexikální novinky či rozšíření o termíny různých specializovaných odvětví tak, aby se celek jevil jako reakce na inovace ve slovní zásobě kopírující moderní technologie a reflektující dominantní trendy společnosti. V realu se ale často jedná spíše o dodatečné záchyty dosud ignorovaných, nicméně široce rozšířených slov a opravdu důkladné revize jsou na programu jen jednou za několik let (viz Martinez 2009).

75 Viz *La langue française dans le monde - Rapport OIF 2014* [online]. [cit. 2021-02-21]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=H_bsP8od7s.

Detailní informace o přidáných a vyřazených slovech ze slovníků PR a PL, slučování hesel, úpravách pravopisu a skrytých lexikálních jednotkách v rámci hesel za poslední dvě dekády, kdy obě nakladatelství produkovala tyto *millésimes* (a okrajově také informace o DH a posledních slovnících Akademie – DAF8 a DAF9), lze nalézt v korpusu *DiCo* neboli *Dictionnaires comparés* [Komparované slovníky], který koncipoval a manuální excerpci každoročně dotváří Camille Martinez⁷⁶. Je nasnadě, že se toto detailní odkrývání zákulisí vydavatelské politiky nejbohatším francouzským nakladatelstvím nelíbí, v hrozícím soudním sporu ale naštěstí převážily demokratické argumenty o nutnosti sdílení seriózních vědeckých poznatků nad domnělou hrozbou komerčních ztrát soukromých firem, jejichž produkty z důvodu absence pokrokových akademických slovníků ale neodborná veřejnost považuje za hlavní a často jediné normativní indikátory.

K začleňování neologické slovní zásoby, zejména pak generačně příznakových sociolektismů, se většina slovníků staví obezřetně, s vidinou hrozby strmého pádu mnohých dočasně módních slov do zapomnění. Výjimkou je již zmiňovaný *Dictionnaire Hachette* (DH), který na začátku slovníku každoročně zařazuje velkou podsekcí «Les mots nouveaux du français vivant» [Nová slova živé francouzštiny]. Například DH2010 jim věnuje pozornost na 36 stranách (s. 13–48), kde jsou představeni neologičtí kandidáti k zařazení do dalšího ročníku, včetně neosémantismů (ty označuje hvězdička před heslem, jehož jiné významy už ve slovníku jsou).

Jde tedy o jakýsi testovací předpokoj (*antichambre*) pro zachycené a relativně rozšířené neologismy před jejich definitivní lexikografickou legitimizací, kterou poskytuje pravopisná i sémantická fixace hesla ve slovníku. Některá slova se ale v této sekci mohou usadit na delší dobu – např. slovo *antispécisme* („rovnoprávnost živočišných druhů“) je v této sekci už ve vydání DH2010, ale do nomenklatury slovníku se podle Martinezova korpusu *DiCo* dostalo toto slovo až ve vydání DH2018 z 21. června 2017.

Výše zmiňované všeobecné slovníky považuje většina francouzské neodborné veřejnosti jako spolehlivou autoritu pro verifikaci pravopisu, významu, ale i samotné „existence slov“. Slovníkům přidělují jejich uživatelé roli cenzora a tvůrce správného jazykového úzu, pokud tedy slovo ve slovníku chybí, jeho používání může být odsuzováno a (např. ve školním prostředí) penalizováno. Jean-François Sablayrolles proto v souvislosti s těmito nezachycenými slovy s problematičtým statusem hovoří o „slovníkovém bezdomovectví“. Zkratku *SDF*, běžně používanou pro označení bezdomovce, tj. abreviaci sousloví *sans domicile fixe* („bez stálého domova“) vtipně resémantizuje na *sans dictionnaire fixe* („bez stálého slovníku“; Sablayrolles 2006: 142–143), aby touto křiklavou parafrází poukázal na paradoxní status velkého množství ignorovaných slov (a zdaleka se přitom nejedná pouze o neologismy) ve slovníkářské praxi, kdy tamní vydavatelství každoročními aktualizacemi předstí-

76 Pro popis každoročních změn a pro vyhledávací rozhraní, viz Martinez (2006-2021).

rají rychlou reakci na lexikální dynamiku jazyka, v reálu ale začleňuje totéž heslo každý ze slovníků libovolně v různých letech, s různými pravopisnými variantami a většinou také až v době, kdy už jej jako neologické nepocítuje většina společnosti.

Je také třeba předeslat, že otázka spisovnosti lexikonu není ve francouzštině nijak koncepčně chápána, na rozdíl od české jazykovědné tradice. Za tradiční ekvivalent spisovné češtiny se běžně uvádí tzv. *français soutenu* („vysoká, elegantní francouzština“), která zahrnuje knižní formy i pozůstatky aristokratické mluvy (k její paradoxní nepřítomnosti – viz Paveau 2008).

Z funkční perspektivy by jako ekvivalent spisovné češtiny více vyhovoval termín *français de référence* („referenční francouzština“). Ten je jednak méně konotovaný sociálně, ale především je obsahově širší, neboť zahrnuje nepřítomnou francouzštinu s ohledem na diatopickou variantnost v celosvětové frankofonii. Mimo Francii by měly být za referenční francouzštinu totiž pokládány lokální lexikální, syntaktické a ortoepické normy (viz Manessy 1994).

Pro nespisovné vrstvy jazyka se ve francouzštině užívá pestré škály označení, z nichž se nám jako jedno z nejméně diskutabilních jeví označení „nekonvenční francouzština“ (*français non-conventionnel*), které mj. v názvech svých slovníků prozrazovali sociolektografové Rey a Cellard (1980, viz níže).

Ve výuce národního jazyka francouzští pedagogové nicméně toto označení používají minimálně. Důvodem je patrně i fakt, že většina učebnic totiž nadále reprodukuje problematické dělení jazyka na „úrovně/vrstvy“ (*niveaux de langue*). Termín *niveau* je v tomto konkrétním spojení (tedy ne ve významu „úroveň jazykové kompetence“) silně konotován představou korelace mezi výběrem výrazových prostředků a sociálním původem mluvčích. Tedy, že mluva jednotlivce je determinována jeho sociálním původem (ve variační sociolingvistice „úrovním“ odpovídá variace diastratická).

Sociolingvisté se proto v didaktice národního jazyka snaží apelovat na preferenci termínu „jazykové registry“ (*registres de langue*), které jazyk kategorizují podle komunikačních situací a z funkční perspektivy, tedy diafazicky (viz Gadet 2003; pro analýzu didaktických přístupů viz Fiévet a Podhorná-Polická 2011).

Nejvíce generalizující se ale pro nespisovnou slovní zásobu francouzštiny jeví označení *français substandard* („substandardní francouzština“). Toto nesklonné adjektivum je výhodné i proto, že je běžně používané i v české jazykovědě (viz Jelínek 2001: 726 nebo Krčmová a Chloupek 2017).

Oběma jazykovědám je rovněž společné dělení slovní zásoby na příznakovou (*lexique marqué*) a bezpříznakovou, neutrální. Ve slovnících je veškeré příznakové lexikum opatřeno tzv. metalingvistickou značkou, též zkratkou, tedy stylovým (též stylistickým) příznakem⁷⁷. Ve francouzské metalexikografii je totéž označeno jako

⁷⁷ Nověji se v bohemistických pracích lze setkat s označením „stylistický kvalifikátor“, především v návaznosti na návrh originálního systému stylistického hodnocení lexikálních jazykových prostředků pro připravovaný ASSČ, který ve *Slově a slovesnosti* představili Homoláč a Mrázková (2014) a jež z hlediska neologického i pohledem zpracovatelů ASSČ komentuje Lišková (2018: 44).

tzv. *marque d'usage/d'emploi* („příznak užívání/použití“) či *marque lexicographique*. Podotkněme, že ve francouzské lingvistice se termín *style* používá téměř výhradně v literární teorii (výjimkou je zde níže Corbinovo pojetí, resp. Ducháčkem ovlivněná terminologie Catherine Kerbratové-Orreccioniové, která hovoří o „stylistické konotaci“ (*connotation stylistique*), viz Kerbrat-Orreccioni 1997: 95). Ostatně i pod termínem *stylistique* se většinou myslí pouze literární věda. Ekvivalentem české funkční stylistiky je spíše lingvistická disciplína nesoucí název *analyse de discours* (pro detailnější komparaci viz Podhorná-Polická 2009: 25–30).

Příznak je lexikografická indicie poukazující na konotativní aspekty významu, které upřesňují komunikační situace či kontexty, ve kterých bývá daný lexém používán. Tato upřesnění lze rozdělit do dvou kategorií: první z nich je relativně objektivní a je společná české i francouzské jazykovědě. Sem se řadí příznaky upřesňující užívání slovní zásoby v aspektech prostorových (regionalismy) a časových (archaismy a neologismy), dále sem patří také například příznaky upřesňující oblast vědění, ve které se slovo používá (odborné výrazivo, professionalismy z různých technolektů). Druhá kategorie zahrnuje příznakovost sociálního a situačně-kontextového charakteru, pro kterou je typické, že má místy subjektivní charakter. O tom svědčí nejednotnost v přidělování příznaků stejným slovům v různých slovnících a také různé definice jednotlivých zkratk označujících příznaky na předsázkách mnohých francouzských slovníků, jak uvidíme níže. Do této druhé kategorie, které se budeme věnovat detailněji, se řadí příznaky dvojího typu:

- 1) příznaky upřesňující sociální původ slov: příznaky *argotique* („slangový, argotický“) – *arg.* a *populaire* („lidový“) – *pop.*, které nemají v českých slovnících jednoznačnou obdobu.
- 2) příznaky situačně-kontextové, stylové – např. *littéraire*, *soutenu*, *familier*, *vulgaire*, *péjoratif/injurieux* atd.

Obsah celé této subjektivnější kategorie odpovídá termínu, který prosazuje Pierre Corbin pod zkratkou „s/d příznaky“ (*marques s/d*), čímž rozumí „příznaky stylistické/diastratické“ (*marques stylistiques/diastratiques*; Corbin 1989). K tomuto dělení je ve srovnání s českou lexikografií nutno podotknout, že zkratka odpovídající francouzskému *pop.* dnes v české lexikografii neexistuje. Za dočasný ekvivalent se může považovat pokus použitý v Příručním slovníku jazyka českého (dále PSJČ), kdy sociálně-regionální původ slov byl označen značkou *lid.* Tato zkratka měla podle její definice označovat slova „z řeči obecného lidu rozšířená po větších jazykových územích, hlavně ve vrstvách lidu venkovského“ (PSJČ 1935–1957: IX). Komplexnější je situace pro příznakovou zkratku *arg.*, která bude proto detailněji analyzována níže (viz kap. 4.1.4 a 4.2). Ekvivalent ke slovům označeným příznakem *familier* (zkráceně ve slovnících *fam.*) nacházíme z funkčně stylového hlediska povětšinou u lexika

označovaného v českých slovnících příznakem „hovorové“, případně také „obecně české“, „běžné“ nebo naopak „expresivní“. Je tedy zřejmá širší aplikovatelnosti, a tudíž vágnost daného označení. Ve francouzštině chybí adjektivum ke slovu *colloque* („rozmluva“) po vzoru anglického *colloquial* („hovorový“), které by mohlo být sémanticky průhlednější. Čeští studenti francouzštiny si také často dosazují jako překlad slova *familier* úžeji pojímané české adjektivum „famiální“, které ale v češtině odkazuje k rodině (*famille*), tedy spíše k příznaku „domácké“.

Důsledkem socialistického směřování naší země během čtyř dekad komunistického režimu byl v české lexikografii plošně uplatňován přístup diafazický, neboť debata o existenci sociálních vrstev a jejich odrazu na mluvní akty nebyla na pořadu dne. Diastratické příznaky tedy v české lexikografické praxi chybí, nicméně odborné statě bohemistů pojednávající o obsahové náplni termínu argot poukazují na nutnost nalezení shody i pro toto téma (viz např. Jaklová 1999, nověji Radková 2012: 9–19).

4.1.2 Uživatelský pohled na funkčnost příznaků u substandardního lexika

Je všeobecně známé, že francouzští lexikografové používají značně nejednotně celou škálu zkratk pro označení příznaků u substandardní slovní zásoby. Tento fakt odráží skutečnost, že se často jedná o subjektivní evaluace daného výraziva jednotlivými autory lexikografických týmů, kdy u některých převládá náhled diastratický a u jiných diafazický. Françoise Gadetová si klade otázku, zda tomu vůbec může být jinak, vezme-li se v potaz diverzita sociálních zkušeností mluvčích, kterými jsou i autoři slovníků (Gadet 2003: 102). Dle našeho názoru lze na tuto otázku teoreticky odpovědět ano, za předpokladu systematické týmové práce, praktický problém je ale většinou se zastoupením různých sociálních skupin uvnitř těchto týmů.

Mezi „s/d příznaky“ dnes frekvenčně dominuje všeobjímající diafazický příznak *familier*. Odkazuje především na povahu diskurzu, ve kterém je toto výrazivo užíváno nejčastěji, tedy spontánní běžná mluva v kruhu přátel či rodiny.

Naopak diastratické příznaky poukazují pouze na sociální původ daných slov, jak již bylo řečeno. To platí pro příznak *populaire*, ale pro *argotique* jen částečně, pro samostatně stojící zkratku *arg.*, ale nikoli pro její kombinace a upřesňující přívlasky. Z funkčního hlediska se tedy tyto dva typy příznaků jeví jako jakési lexikografické fosilie, které sice z části slovníků postupně mizí nebo jsou transformovány (např. PL a PR, viz níže), tradičnější slovníky je však stále aktivně přidělují nově začleňovaným slovům (např. slovníky vydávané Akademií – DAF, viz Martinez a Podhorná-Polická 2014 a zde níže kap. 4.2).

Prosadí-li se však díky intervencím lexikologů do lexikografické praxe plošněji diafazické hledisko (tedy příznaky „s“ na úkor „d“ v Corbinově terminologii), bude do budoucna převládat právě příznak *familier*. Slibná, byť prozatím nesystémově

přidělovaná, je i nová kombinovaná zkratka *arg. fam.*, která propojuje sociolektální původ slov s jejich situačně-kontextovou platností. Užívaná je ale zatím bohužel jen lexikografy z vydavatelství Le Robert.

Zpracování příznaků s/d do slovníků nicméně naráží podle Corbina na pluralitu hledisek, které si v lexikografické praxi konkurují. Jedná se o mísení sociolingvistických přístupů s přístupy stylistickými a pragmatickými. V prvních dvou případech jde především o poukázání na omezení sociálního rázu, tedy na okruhy mluvčích užívajících a generujících různé sociolekty, které se mísí s přístupy stylistickými, tj. poukazováním na diskurzivní podmínky, ve kterých se daná slova nejčastěji vyskytují (Corbin 1989: 673). K tomu se navíc připojuje nutnost začlenit i pragmatickou složku významu, tj. emocionální a evaluativní aspekty lexika (viz také Baider, Lamprou a Monville-Burston, eds. 2011), kterou hledá zejména nerodilý mluvčí pro zmírnění své jazykové nejistoty v užívání dosud neznámých nebo pasivně známých slov.

Pro nerodilého mluvčího je kvalita a úplnost v označování příznakového lexika klíčová pro adekvátní výběr výrazových prostředků v daném cizím jazyce. Prostrádá totiž rodilému mluvčímu vrozený cit ve výběru výrazových prostředků pro uspokojení očekávání, tzv. expektací u partnera v komunikaci (viz Nebeská 2017). S postupující pokročilostí své znalosti cizího jazyka se ale setkává se stále méně neutrálními jevy a klade si vyšší výzvy na adekvátnost výběru svých výrazových prostředků. Tuto anticipaci expektace tedy řeší (pomocí slovníků) více než základní porozumění, kterého už bez větších obtíží dosahuje.

Jak ale upozorňuje Čechová, „neměli bychom ztotožňovat centrálnost jevu s jeho frekvencí“ (Čechová 2005: 9). Platí tedy, že s některými frekventovanými příznakovými výrazy se při studiu cizího jazyka setkáváme záhy a lze si tak z často slychaných promluvových situací či psaných kontextů poměrně solidně odvodit konotativní rámec daného slova i bez nahlížení do slovníků. S rostoucí pokročilostí ale roste schopnost odvodit si denotát a spoléhat na to, že promluvová situace nebo psaný kontext bude determinovat vnímání stylového příznaku a pragmatických charakteristik daného slova.

Často se tak vytváří špatné návyky, kdy si nerodilý mluvčí při některém z prvních zaslechnutí, resp. přečtení, neověří, jaké jsou příznakové rysy pro něj nového výrazu, a aplikuje svou představu o adekvátnosti užití i v nevhodných situacích, které pak mohou vyznít přinejlepším komicky.

Porušení expektace však mají na vině často slovníky samotné, kdy se důsledný uživatel sice informuje u daného hesla o jeho nespisovnosti, ovšem už zde chybí zmínka o ilokuční síle daného výrazu, jinak řečeno o jeho expresivitě jakožto stále stylové hodnotě. Jde o hodnotu, kterou lze identifikovat i mimo kontext na základě opakovaného užívání výrazového prostředku v určitém typu komunikačních situací. Jozef Mistrík (1985: 401–402) toto trvalé stylistické zabarvení nazývá „konštantnou, stálou stylistickou hodnotou jazykového prostředku“.

Česká stylistika hovoří o stálosti příznaků s odkazem na práce Bohuslava Havrána v dichotomii aktualizace – automatizace (Havránek 1932). Tyto termíny představují vzájemně provázané proměnné, které se v řeči či textu uplatňují různou měrou v závislosti na funkčně-stylových sférách. Ke ztrátě příznakovosti dochází pomocí automatizace stálým opakováním aktualizovaného, a naopak působí aktualizovaně automatizované v jiném než v očekávaném kontextu (viz Krčmová 2017). Tyto dvě spojené nádoby nesystémové příznakovosti lze ale jen obtížně přenést do slovníkářské praxe, kdy uživatel ve slovníku očekává právě významovou fixaci. Jde tedy o to popsat příznakovost systémovou, tvořící relativně stálou součást významu.

Na nutnost odrazu pragmatické složky v slovníkových definicích významu zejména pro překladatelské účely upozorňuje v českém prostředí Renata Blatná (1995: 84–86). Na rozdíl od české lexikografické praxe sice ve francouzských slovnících zkratku *expr.* nenajdeme, neznamená to ovšem úplnou rezignaci na popis pragmatické složky významu, jen značnou nepraktičnost této situace pro nerodilého mluvčího.

4.1.3 Lexikální expresivita a paradoxy jejího zpracování

Expresivita v jazyce postihuje všechny jazykové roviny, přičemž na expresivitu lexikální upozorňuje zejména monografie Jaroslava Zimy *Expresivita slova v současné češtině* (1961). Ve francouzské jazykovědě dle našich poznatků obdobný termín není v lexikologii zdaleka tak vžitý a traktován je vcelku nekonceptně.

Paradoxně se ale termín expresivita do české jazykovědy dostal z frankofonního prostředí, a to především díky pracím Charlese Ballyho, především jeho *Traité de stylistique française* [Pojednání o francouzské stylistice] (Bally [1909] 1921) a skrze Pražský lingvistický kroužek. Je také nutné připomenout všestrannou osobnost Václava Machka, který v Paříži studoval u Meilleta a Vendryese, zejména pak jeho *Studii o tvoření výrazů expresivních* (Machek 1930).

Hovoří-li se ve francouzské jazykovědě o *expressivité*, myslí se tím zejména segmentální a suprasegmentální rovina, což přímo navazuje na Trubeckého fonostylistiku a expresivní funkci jazyka. Pro frankofonní (a ostatní západní) jazykovědce bylo ale slovo expresivita v poválečném vývoji jazykovědy dlouhou dobu zapovězené, jak dokladuje Pierre Léon:

„Pražská fonologie a její pokračovatelé funkcionalisti, R. Jakobson, L. Hjelmslev, A. Martinet a později N. Chomsky a generativisti následně úplně vytěsnili studia expresivity z jazykovědy.“ (Léon 1993: 15)⁷⁸

78 V originále: « En effet, la phonologie pragoise et ses continuateurs fonctionnalistes, R. Jakobson,

Předmětem našeho zkoumání ale bude primárně expresivita lexikální a její lexikografické zachycení. Z komparačního terminologického pohledu je zajímavé, že Zimova typologie lexikální expresivity na inherentní, adherentní a kontextovou (Zima 1961) rezonuje s principy francouzské interpretativní sémantiky.

François Rastier (1987) dělí totiž sémy na inherentní, aferentní a aktualizované (*sèmes inhérents, afférents a actualisés*). Ať už jde o náhodnou terminologickou shodu nebo nepřiznanou odezvu, z lexikografického úhlu pohledu nemají dílčí kategorie z této tripartitní klasifikace stejnou váhu.

První dvě položky z obou výše zmiňovaných sérií ve slovnících pro uživatelský komfort být nutně musí. Inherentní expresivitu se nerodilý mluvčí do určité míry naučí poznávat na základě znalostí z morfofonologie (viz např. Fónagy 1983).

Adherentní či aferentní složku ale již nepozná automaticky a zejména u polysémných slov tento stav působí problémy. Naopak třetí položka Zimovy klasifikace, kontextová expresivita, je stylově nestálá, na což v Rastierově typologii upozorňuje adjektivum „aktualizovaný“. Je tedy zřejmé, že pro slovníkáře bude méně podstatná, jelikož je nelexikalizovaná (či spíše nelexikalizovatelná).

Terminologicky se zde pohybujeme mezi lexikologií/lexikografií a stylistikou, o této otázce lze hovořit ale také v rámci pragmaticko-sémantického výkladu, jak to tabulkovou formou navrhuje Josef Filipec v *Manuálu lexikografie* (Filipec 1995: 36–37). Pragmatické příznaky zde dělí na kladné (meliorativa, deminutiva, hypokoristika, eufemismy, familiární a žertovná slova atd.), neutrální (nacionální) a záporné (pejorativa, augmentativa, vulgarismy, dysfemismy, ironická slova atd.), přičemž připomíná, že „pragmatické sémy se uplatňují hlavně u sekundárních významů, ve spojení s metaforou, a u frazémů“ (*idem*: 36).

Jak již bylo zmíněno, často je ale metaforický význam ten nejfrekventovanější, se kterým se může nerodilý mluvčí setkávat v mluvených projevech, zejména v těch se spontánní a ničím nekorigovanou afektivitou.

Expresivita jakožto pragmatická složka významu se v českých slovnících odráží formou série zkratk signalizujících příznakové lexikum. Například ve *Slovníku spisovného jazyka českého* (1989, dále SSJČ) se vedle axiologicky neutrálního *expr.* setkáváme rovněž s pozitivními afektivními značkami (*fam., dom., dět.* atd.) i zápornými (*hanl., zhrub., vulg., iron.* atd.), přičemž v mnoha případech není expresivita podmíněna nespisovností.

Připomeňme, že toto kolísání stylových hodnot příznaků avizuje v české lexikografické praxi slůvko *často*, které předchází zkratky označující příznaky s větší pravděpodobností pragmatické fluktuace – např. SSJČ u hesla *borec* ve třetím významu: „kdo v něčem vyniká, něčím se vyznamenává“ uvádí *hovor., často iron.* (SSJČ 1. díl: 152) nebo u hesla *kriminál* „vězení“ uvádí *ob., často expr.* (SSJČ 2. díl:

L. Hjelmslev, A. Martinet, puis plus tard N. Chomsky et les générativistes, vont écarter totalement les études expressives du cadre de la linguistique.»

442). Ve všeobecných výkladových slovnících francouzštiny se obdobné frekvenční adverbium (*souvent*) dle našich poznatků vyskytuje spíše výjimečně (např. u hesla *pedé* v PR, viz tabulka č. 1 níže).

Jak již bylo řečeno, příznaková zkratka *expr.* se ve francouzské lexikografii neužívá, a proto se inherentně a adherentně citově zabarvená substandardní slova ve všeobecných výkladových slovnících typu PR či PL označují některým z příznaků *vulg.*, *pej./injur.*, ale i výše zmiňovaným diafazickým *fam.*, resp. diastratickým *pop.* nebo *arg.*

I když o lexikální expresivitě slov nejsou ve frankofonním prostředí mezi jazykovědci vedeny systematické debaty, neznamená to, že by lexikografové nepocítovali potřebu o slovní expresivitě hovořit. Upozorňují na ni zejména sociolektografové, z nichž mnozí jsou uznávanými lingvisty, jako třeba Jean-Paul Colin nebo Alain Rey.

Jako příklad jejich zájmu o expresivitu uvedme několik glos, které doprovázejí hesla hlavních sociolektografických počínů těchto dvou známých autorů, kdy kromě denotátu upřesňují různými a dosti nejednotnými způsoby i konotativní aspekty týkající se jejich běžného užití.

Jean-Paul Colin je spoluautorem nejobsáhlejšího, a nejen pro sociolektology referenčního slovníku, který obsahuje řadu etymologických hypotéz a prvních lexikografických atestací slov sociolektálního původu. *Dictionnaire de l'argot* [Slovník slangu] poprvé vyšel roku 1990 u nakladatelství Larousse (Colin a Mével 1990, dále DA).

Patrně z komerčních důvodů pak od doplněného vydání z roku 1999 tentýž slovník nesl pozměněný název *Dictionnaire de l'argot français et de ses origines* (dále DAFO). Od další doplněné reedice v roce 2006 se pak nazývá *Grand dictionnaire Argot & français populaire* (dále AFP). A konečně od vydání roku 2010 je označen jako *Le Dictionnaire de l'argot et du français populaire* (Colin, Mével a Leclère 2010, dále DAFP). Tato poslední nám známá reedice DAFP2010 obsahuje 15 tisíc slov a slovních výrazů, mezi nimiž lze nalézt řadu zmínek o expresivitě. Například u hesla *bide* („břuch, bachor, vana“) je uveden pragmatický dovětek, že jde v tomto významu o „expresivní slovo, které zůstává v běžném úzu“ (*mot expressif, resté très usuel*; DAFP2010: 67, naše podtržení). Jinak formulované vyjádření expresivity slova nalézáme u hesla *dingue* („praštěný, švihlý, cáklý“), kde se dozvídáme, že „s touto emfatickou hodnotou bylo dané adjektivum v módě v 80. letech“ (*avec cette valeur emphatique, l'adj. est à la mode dans les années 1980*; *idem*: 278, naše podtržení).

Dalším neopomenutelným sociolektografem je mediálně známý lexikolog Alain Rey. Ten spolu s Jacquesem Cellardem vypracoval pro *Dictionnaire du français non-conventionnel* [Slovník nekonvenční francouzštiny] unikátní systém označování míry nekonvenčnosti a tendencí vývoje nespisovnosti pomocí stupně a pořadí zabarvenosti čtverečků, které doplňují nomenklaturu slovníkových hesel (Cellard a Rey 1980, dále DFNC – 1. vyd. 1980, zde čerpáno z druhého vydání z roku 1991). Odkazy na pragmatickou složku významu nalézáme v DFNC u výkladů (často velmi dlouhých), které doprovází některá slova obecného slangu. Uvedme několik

konkrétních příkladů z tohoto ojedinělého počínu vydavatelství Hachette, který o deset let předběhl nejstarší verzi DAFP (tedy DA1990), ale patrně právě kvůli této konkurenci už nebyl po roce 1991 reeditován:

- *bagnole* ■ „Starý nebo špatný automobil; kára; bourák [*litérární atestace a etymologie*] Rozšířené a s přídechem pobavené sympatie: jakýkoli automobil.“ (DFNC1991: 39, naše podtržení)⁷⁹

Posun čtverečků z černého do bílého pole symbolizuje v této typologii tendenci slova ztrácet nekonvenčnost (viz níže v kap. 4.1.4 termín *désargotisation*).

- *engueuler* ■ „Vypeskovat, vyčinit hrubým, urážlivým, výbušným aj. způsobem. Vynadat někomu [*litérární atestace, zvrtný význam a etymologie*]. Velmi rozšířené slovo, které lze dnes jen taktak označit jako *familier*, vděčí za své rozšíření faktu, že pro vyjádření tohoto významu existuje v konvenční francouzštině pouze několik slabých [*attraper*] nebo nepříliš rozšířených a archaicky působících sloves [*tancer, réprimander, morigéner*] nebo nepříliš expresivních perifrází.“⁸⁰ (DFNC1991: 329)

Alexandr Stich poukázal na obdobné „stylové díry“, tedy chybějící stylově neutrální prostředky v češtině už v 80. letech (Stich citovaný Sgallem a Hronkem 2014: 24).

- *gueule* □□ „Pusa, zobák, a rozšířením významu hlava, čumák [zvířat]. ■ „Tvář, obličej, fyziognomie (člověka). [*litérární atestace a šest různých významů, etymologie*]. Velmi běžné slovo, je pociťováno jako „rázné“, ale nikoli jako slangové.“⁸¹ (DFNC1991: 441–442)

Konvenční význam symbolizují dva bílé čtverečky. Posun čtverečků z bílého do černého pole má poukázat na získávání na nekonvenčnosti v přenesených významech slova (viz termín *argotisation* níže v kap. 4.1.4).

Obdobně také například v češtině heslo *kriminál* – ve 30. letech 20. století je uváděno jako bezpříznakové (PSJČ, 2. díl: 368), v SSJČ z roku 1989 už příznakové je (viz výše).

- *pinard* ■ „Podřadné víno s vysokým stupněm alkoholu, nejčastěji červené. [*litérární atestace, první datace a etymologie*] už v 18. století se vytvořilo na venkově a teprve poté difundovalo do Paříže. Běžné, ale bez „zabarvení“.“⁸² (DFNC1991: 639–640)

79 V originále: «Vieille ou mauvaise automobile ; tacot ; guimbarde [...]. Par extension, et avec une nuance de sympathie amusée: toute automobile.»

80 V originále: «Tancer, réprimander avec violence, insultes, éclats de voix, etc. Inveciver contre (quelqu'un) [...]. La très large diffusion du mot, aujourd'hui à peine familier, tient à ce que le français conventionnel ne dispose, pour exprimer cette notion, que de verbes faibles (*attraper*) ou isolés, d'allure archaïque (*tancer, réprimander, morigéner*), ou de périphrases peu expressives.»

81 V originále: «Bouche, gosier, et par extension tête, mufle [d'animaux]. Tête, visage, physionomie (d'un être humain). Très usuel ; est senti comme «vigoureux», mais non argotique.»

82 V originále: «Vin grossier à fort degré d'alcool, le plus souvent rouge. [...] s'est formé en province dès le XVIIIe siècle avant de se diffuser à Paris. Usuel, mais sans «coloration».»

Všechna tato podtržená slova z vybraného vzorku lexémů z DFNC1991, stejně jako podtržená slova z DAFP2010, oscilují kolem pojmu expresivita. Ten očividně francouzským lexikografům, přinejmenším mnoha sociolektografům, mezi ekonomičtější použitelnými metajazykovými nástroji chybí.

Závěrem podotkněme, že na rozdíl od specializovaných slovníků sociolektů si všeobecné výkladové slovníky potrpí u pragmatické roviny na stručnost v podobě zkratk pro příznakové lexikum. Co se komentářů ohledně frekvence výskytu slov týče, praxe velkých nakladatelství je dnes méně viditelná v mikrostruktuře hesel, ale více v makrostruktuře celého slovníku.

Podle informací z brněnského nakladatelství Lingea se frekvence slov v úzu řeší v digitalizované lexikografii (značně subjektivním) přiřazováním interních značek. Ty určují, zda slovo patří do běžnějšího úzu a dostane se tedy do „menších“ verzí slovníků (viz zde PR a PL) nebo jestli je spíše z perifernější oblasti lexikonu a dostane se tudíž pouze do „velkých“ slovníků (typu *Grand Robert de la langue française* nebo *Grand Larousse encyclopédique*).⁸³

4.1.4 Vývoj značkování ve vybraných referenčních slovnících

V následujících odstavcích budeme analyzovat vzorek padesáti hesel ve všeobecných referenčních slovnících PL a PR s cílem zjistit dynamiku a funkčnost zkratk označujících „s/d příznaky“, tedy zkratk, které jsou v těchto slovnících přidělovány substandardnímu lexiku v průběhu několika posledních dekad. V dotaznících analyzovaných v naší doktorské práci se vybraná hesla, resp. jejich nejfrekventovanější významy, povětšinou vyskytovala na významných pozicích, budeme-li přihlížet k frekvenčnímu hledisku. S určitostí je tedy můžeme zařadit do obecného slangu mládeže. Zároveň se jedná o lexémy, které se bez výjimky nachází ve výše prezentovaném referenčním slovníku slangu a argotu – DAFP2010. Jde tedy o slova původem z různých typů sociolektů, dnes ale široce rozšířená, která bychom v české terminologii označili za expresiva obecně slangová až hovorová. Minikorpus také zahrnuje nejběžnější skatologické výrazivo, které má inherentní expresivitu a celospolečenské rozšíření.

Na tomto minikorpusu bude ověřován vývoj přidělování sociálně a stylisticky příznakových zkratk ve slovnících PR a PL ve třech časových obdobích. Nejprve projdou zkratky srovnáním vydání těchto slovníků z konce šedesátých let (PL1969 a PR1967) s vydáními o generaci později (tedy cca po 25 letech, z devadesátých let – PL1993 a PR1994). Následně budou pozorovány aktuální vývojové tendence na nejnovějších edicích těchto slovníků, konkrétně PL2021 a PR2021 (vydané 3. a 4. června 2020), tedy opět o další generaci později.

83 Tímto děkuji francouzské sekci nakladatelství Lingea za poskytnutí informací.

S přihlédnutím k výše uvedeným uživatelským potřebám by čistě teoreticky a pragmaticky měly být u všech slov, která budeme sledovat, uvedeny dvě informace. Jednak by mělo být uvedeno, že pochází z některého typu sociolektů (viz výše o zkratce *arg.* a o DAFP). Za druhé by měl také být označen stylový příznak, tedy zda je dané slovo hovorové a expresivita neutrální – *fam.*, v případě záporné expresivity pak *vulg.* nebo *pěj./injur.*

Z tabulky č. 1 je však patrná pestrá mozaika příznaků, která dává tušit, jakým úskalím kdysi musel a stále musí čelit nerodilý mluvčí v momentě, kdy si chce v referenčních slovnících ověřit sociolektální, stylové a pragmatické rysy jakéhokoli substandardního slova.

Tabulka č. 1: Vývoj značkování příznakových slov v PR a PL od 60. let 20. století

Lexém	Příznak ve slovníku <i>Le Petit Larousse</i> ve vydání z roku			Lexém	Příznak ve slovníku <i>Le Petit Robert</i> ve vydání z roku		
	1969	1993	2021		1967	1994	2021
bagnole	pop.	fam.	fam.	bagnole	pop.	fam.	fam.
se barrer	pop.	fam.	fam.	se barrer	pop.	fam.	fam.
becter/ becqueter	<i>pop.</i>	<i>pop.</i>	<i>FAM.</i>	becter/ becqueter	pop.	fam.	fam.
bide	pop.	fam.	fam.	bide	pop.	fam.	fam.
bite	0	<i>vulg.</i>	<i>vulg.</i>	bite	0	<i>vulg.</i>	<i>vulg.</i>
bol	0	<i>fam.</i>	<i>fam.</i>	bol	pop.	fam.	fam.
bossier	pop.	fam.	fam.	bossier	pop.	fam.	fam.
bouffer	pop.	fam.	fam.	bouffer	pop.	fam.	fam.
se branler	0	0	<i>VULG.</i>	se branler	0	<i>vulg.</i>	<i>vulg.</i>
brique	<i>arg.</i>	<i>fam.</i>	<i>fam. ET VIEILLI</i>	brique	<i>arg.</i>	<i>arg. fam.</i>	<i>arg. fam.</i>
caïd	pop.	fam.	fam.	caïd	pop.	fam.	fam.
casse	<i>arg.</i>	<i>arg.</i>	<i>arg.</i>	casse	<i>arg.</i>	<i>fam.</i>	<i>fam.</i>
se casser	0	<i>arg.</i>	<i>FAM.</i>	se casser	<i>arg.</i>	<i>fam.</i>	<i>fam.</i>
châsses	0	<i>arg.</i>	<i>arg.</i>	châsses	<i>arg.</i>	<i>arg.</i>	<i>arg.</i>
chier	0	<i>vulg.</i>	<i>vulg.</i>	chier	<i>très vulg.</i>	<i>fam. et vulg.</i>	<i>fam. et vulg.</i>
cinglé	pop.	fam.	fam.	cinglé	pop.	fam.	fam.
dingue	0 ⁸⁴	<i>fam.</i>	<i>fam.</i>	dingue	pop.	fam.	fam.
engueuler	pop.	fam.	fam.	engueuler	pop.	fam.	fam.

84 V tomto slovníku chybí heslo *dingue*, ale vyskytuje se tam resuffixovaná varianta téhož, *dingo* („praštěnej, střelenej, prdlej, cáknutej“), označená zkratkou *arg.*

4 Kapitoly ze sociolexikologie

Lexém	Příznak ve slovníku <i>Le Petit Larousse</i> ve vydání z roku			Lexém	Příznak ve slovníku <i>Le Petit Robert</i> ve vydání z roku		
	1969	1993	2021		1967	1994	2021
<i>esgourde</i>	<i>arg.</i>	<i>arg.</i>	<i>arg.</i>	<i>esgourde</i>	<i>arg.</i>	<i>arg.</i>	<i>arg.</i>
<i>flic</i>	<i>pop.</i>	<i>fam.</i>	<i>fam.</i>	<i>flic</i>	<i>pop.</i>	<i>fam.</i>	<i>fam.</i>
<i>frangin, -e</i>	<i>pop.</i>	<i>fam.</i>	<i>fam.</i>	<i>frangin, -e</i>	<i>pop.</i>	<i>fam.</i>	<i>fam.</i>
<i>fric</i>	<i>arg.</i>	<i>fam.</i>	<i>fam.</i>	<i>fric</i>	<i>pop.</i>	<i>fam.</i>	<i>fam.</i>
<i>fringues</i>	<i>arg.</i>	<i>fam.</i>	<i>fam.</i>	<i>fringues</i>	<i>pop.</i>	<i>fam.</i>	<i>fam.</i>
<i>froc</i>	<i>pop.</i>	<i>pop.</i>	<i>FAM.</i>	<i>froc</i>	<i>pop.</i>	<i>fam.</i>	<i>fam.</i>
<i>godasse</i>	<i>pop.</i>	<i>pop.</i>	<i>FAM.</i>	<i>godasse</i>	<i>pop.</i>	<i>fam.</i>	<i>fam.</i>
<i>gonzesse</i>	<i>0</i>	<i>arg.</i>	<i>FAM.</i>	<i>gonzesse</i>	<i>vulg.</i>	<i>fam.</i>	<i>fam.</i>
<i>grolle</i>	<i>pop.</i>	<i>pop.</i>	<i>FAM.</i>	<i>grolle</i>	<i>pop.</i>	<i>fam.</i>	<i>fam.</i>
<i>gueule</i>	<i>pop.</i>	<i>pop.</i>	<i>FAM.</i>	<i>gueule</i>	<i>pop.</i>	<i>fam.</i>	<i>fam.</i>
<i>mec</i>	<i>0</i>	<i>fam.</i>	<i>fam.</i>	<i>mec</i>	<i>pop.</i>	<i>fam.</i>	<i>fam.</i>
<i>oseille</i>	<i>pop.</i>	<i>fam.</i>	<i>ARG.</i>	<i>oseille</i>	<i>pop.</i>	<i>fam.</i>	<i>fam.</i>
<i>pédé</i>	<i>0</i>	<i>vulg. et injur.</i>	<i>TRÈS FAM. et injur.</i>	<i>pédé</i>	<i>pop.</i>	<i>fam. (souvent injurieux)</i>	<i>fam. (souvent injurieux)</i>
<i>pif</i>	<i>pop.</i>	<i>fam.</i>	<i>fam.</i>	<i>pif</i>	<i>pop.</i>	<i>fam.</i>	<i>fam.</i>
<i>pinard</i>	<i>pop.</i>	<i>pop.</i>	<i>FAM.</i>	<i>pinard</i>	<i>pop.</i>	<i>fam.</i>	<i>fam.</i>
<i>pisser</i>	<i>fam.</i>	<i>très fam.</i>	<i>très fam.</i>	<i>pisser</i>	<i>vulg.</i>	<i>fam.</i>	<i>fam.</i>
<i>pognon</i>	<i>pop.</i>	<i>pop.</i>	<i>FAM.</i>	<i>pognon</i>	<i>pop.</i>	<i>fam.</i>	<i>fam.</i>
<i>pompe(s)</i>	<i>0</i>	<i>fam.</i>	<i>fam.</i>	<i>pompe(s)</i>	<i>pop.</i>	<i>pop.</i>	<i>pop.</i>
<i>portugaise</i>	<i>0</i>	<i>pop.</i>	<i>FAM.</i>	<i>portugaise</i>	<i>pop.</i>	<i>arg. fam.</i>	<i>arg. fam.</i>
<i>putain</i>	<i>pop.</i>	<i>vulg. et injur.</i>	<i>vulg. et injur.</i>	<i>putain</i>	<i>fam. et vulg.</i>	<i>péj. et vulg.</i>	<i>péj. et vulg.</i>
<i>pute</i>	<i>0</i>	<i>vulg. et injur.</i>	<i>vulg. et injur.</i>	<i>pute</i>	<i>pop. et vulg.</i>	<i>péj. et vulg.</i>	<i>péj. et vulg.</i>
<i>robert(s)</i>	<i>0</i>	<i>pop.</i>	<i>FAM.</i>	<i>robert(s)</i>	<i>pop.</i>	<i>fam.</i>	<i>fam.</i>
<i>se saper</i>	<i>pop.</i>	<i>pop.</i>	<i>FAM.</i>	<i>se saper</i>	<i>pop.</i>	<i>fam.</i>	<i>fam.</i>
<i>se tailler</i>	<i>pop.</i>	<i>pop.</i>	<i>FAM.</i>	<i>se tailler</i>	<i>pop.</i>	<i>pop.</i>	<i>pop.</i>
<i>tapette</i>	<i>0</i>	<i>vulg.</i>	<i>vulg.</i>	<i>tapette</i>	<i>pop. et vulg.</i>	<i>fam. et vulg.</i>	<i>fam. et vulg.</i>
<i>tarin</i>	<i>pop.</i>	<i>pop.</i>	<i>FAM.</i>	<i>tarin</i>	<i>pop.</i>	<i>fam.</i>	<i>fam.</i>
<i>tôle</i> ⁸⁵	<i>pop.</i>	<i>pop.</i>	<i>ARG.</i>	<i>taule</i>	<i>arg.</i>	<i>arg.</i>	<i>ARG. FAM.</i>

85 *Tôle* je uvedeno jako hlavní, *taule* jako vedlejší grafická varianta v PL, v PR je pořadí grafických variant obrácené.

Lexém	Příznak ve slovníku <i>Le Petit Larousse</i> ve vydání z roku			Lexém	Příznak ve slovníku <i>Le Petit Robert</i> ve vydání z roku		
	1969	1993	2021		1967	1994	2021
tif(s)	0	pop.	FAM.	tif(s)	pop.	fam.	fam.
tire	arg.	arg.	FAM.	tire	arg.	arg.	arg.
se tirer	0	pop.	FAM.	se tirer	pop.	fam.	fam.
tronche	pop.	pop.	FAM.	tronche	pop.	fam.	fam.
turbin	pop.	pop.	FAM.	turbin	pop.	pop. et vieilli	pop. et vieilli

Legenda: tučně – lexémům jsou v PL a v PR přiděleny odlišné zkratky ve srovnání stejných období; kurzíva – lexémy prodělaly jiný vývoj než nejběžnější posun *pop.* > *fam.* > *fam.*;
kapitálky – recentní vývoj, tj. změna zkratky mezi posledními dvěma sledovanými obdobími.

Z tabulky č. 1 vyplývá několik zajímavých poznatků. Především ponaučení pro nerodilého mluvčího o nutnosti komparovat zdroje a používat pokud možno co nejaktuálnější verze monolingvních referenčních slovníků. Více než půlstoletí nedotčené totiž zůstaly zkratky jen u dvou lexémů v PL (*casse, esgourde*) a u pěti v PR (*châsses, esgourde, pompe(s), se tailler, tire*). Ponecháme-li prozatím stranou překlad těchto substandardních slov, pak až na dvě výjimky (*pompe(s)* a *se tailler*) s označením *pop.* zůstaly zkratky konstantní pouze u slov označených zkratkou *arg.*, tedy u argotismů. Vše ostatní podleho vývoji, a to jak v důsledku jazykové změny, tak v důsledku změny editorské politiky, přičemž je patrná jejich vzájemná provázanost.

Míra shody mezi slovníky PL a PR ve stejných obdobích se značně liší v jednotlivých etapách. Považujeme-li zkratku *injur.* (pro *injurieux* = „urážlivý“), která je používána v PL, za funkční ekvivalent zkratky *pej.* (pro *péjoratif* = „pejorativní“) používanou v PR, pak oba slovníky přidělovaly naprosto stejné zkratky relativně nejčastěji v 60. letech, konkrétně ve 28 případech z 33 společně zaznamenaných lexémů (tj. 85% míra shody). Naopak nejméně často se shodují v 90. letech, konkrétně ve 24 případech ze 49 společně zaznamenaných lexémů (tj. 49% míra shody). Absolutně nejčastěji se ale slovníky shodují v edicích 2021, konkrétně v 37 z 50 případů, relativní míra shody je tedy 74%. Vzorek padesáti vybraných slov není příliš reprezentativní, nicméně opatrně snad lze z výše uvedeného konstatovat, že po období poměrně divergentních tendencí pozorovatelných v 90. letech vzrůstá v posledních letech mezi lexikografy v konkurenčních nakladatelstvích shoda a přidělování zkratk označujících „s/d příznaky“ u jednotlivých lexémů má dnes konvergentní tendenci.

Mezietapová míra shody slovníků v přidělování zkratk je ovšem podstatně nižší. Pouze u 13 lexémů (tj. ve 26%) byly zkratky ve všech třech studovaných obdobích v PL i PR vždy shodné (ať už shodně proměnlivé nebo shodně beze změn). Pro tuto relativní „nezajímavost“ tedy tato hesla neoznačujeme v tabulce č. 1 tuč-

ným písmem. Naprostá většina z nich byla shodně proměnlivá – *bagnole, se barrer, bide, bosser, bouffer, caïd, cinglé, engueuler, flic, frangin a pif*, jen *esgourde* bylo shodně konstantní, *bite* pak až po pozdějším zařazení. V prvních dvou obdobích přitom oba slovníky shodně přiřadily zkratky ještě u tří dalších výrazů (*oseille, se tailler a tire*), pak ale PL na rozdíl od PR zkratky revidoval. Celkově lze tedy konstatovat, že v našem vzorku vývoj probíhal ve 2. pol. 20. století shodně celkem u 16 lexémů.

Naopak ve dvou pozdějších obdobích je pozorovatelná větší mezislovníkově-mezietapová shoda, jelikož obdobné informace o „s/d“ příznamech lze najít i u osmi dalších výrazů (všechny jsou shodně konstantní – *bol, chasses, dingue, fric, fringues, mec, pute, putain*), tj. celkem u 21 lexémů z 50 (tj. ve 42 % sledovaných případů) obdrží uživatel stejné informace v obou slovnících, ať už drží v ruce starší nebo novější vydání. Zajímavější než strohá čísla a seznamy slov budou ale konkrétní případy stejných či rozdílných postupů v přidělování zkratk označujících příznaky.

Do slovníků proudí jak pravé neologismy, tedy novotvary, které se ve společnosti rychle celospolečensky rozšířily, tak i nepravé neologismy, tedy slova, na která se záměrně nebo nevědomky zapomínalo a dodatečně se tímto aktem „legitimizovala“. Opačný jev, tedy vyřazení slov, je obecně méně častý, nicméně taktéž pozorovatelný (viz výše zmiňovaný korpus *DiCo* Camille Martineze). Ze vzorku námi sledovaných lexémů nevypadl žádný z PL ani z PR, příznak *vieilli* („zastaralé“), který tomuto vyřazení obvykle předchází, ale získal v PR v 90. letech výraz *turbin* a někdy mezi edicemi 2004 a 2010 pak v PL výraz *brique*. Jejich další vývoj v obou slovnících bude v budoucnu zajímavé sledovat obdobně, jako se sledují neologičtí kandidáti na zařazení do slovníků (viz výše 4.1.1).

Samotný proces zařazování výrazů do referenčních slovníků ale stojí za bližší pozornost, zejména srovnáme-li 60. a 90. léta. Odráží totiž přístup lexikografů k vulgaritě a skatologii. *De facto* ale odráží i stav celé společnosti v 60. letech. Tento přístup lze charakterizovat snad jako (předstíranou) prudérnost, přičemž je zřejmé, že PL1969 byl purističtější než PR1967. Zatímco v PR z 60. let nenalézáme ze sady studovaných lexémů pouze dva, které se týkají mužského přirození a aktivit s ním spojených: *bite* („péro, pták, klacek“⁸⁶) a *se branler* („dělat si to, honit si (ho), onanovat“), v PL chybí hned 17 různých lexémů (tj. 34 % našeho minikorpusu). Vulgarismy tehdy PL nezaznamenával žádné, chybělo i běžně užívané sloveso *chier* („srát, *kadit“⁸⁷), pro které si tou dobou vyhrazoval PR speciální intenzifikovanou zkratku *très vulg.* (tj. velmi vulgární). Výraz *se branler* chyběl dokonce ještě v PL1993, což lze ale přičítat spíše opomenutí než záměrnému ignorování výrazu.

86 Překlady do češtiny uvádíme bez ohledu na míru vulgarity daného lexému. Překladové varianty uvádíme pokud možno v sériích, přičemž je vybíráme ze slovníku *Pas de blème ! slovník slangu a hovorové francouzštiny* od Lingey (2. vyd. 2012), na jehož rozšíření oproti 1. vydání jsme spolu se studenty FF MU spolupracovali za využití rapového korpusu *RapCor*, který vzniká pod naším vedením na ÚRJL FF MU od roku 2009.

87 Naše návrhy překladů, které ve slovníku *Pas de blème!* chybí, budeme označovat hvězdičkou.

Padesátka slov, která jsou původem z některého ze sociolektů a nalézáme je proto v DAFP2010 (což bylo spolu s frekventovaným územ v mládežnických kolektivech podmínkou pro jejich zařazení do tohoto výběru), by teoreticky měla být ve vztahu s odpovídající zkratkou *arg.* V edicích z roku 2021 je takto ale označeno jen pět lexémů v PL2021 (tj. 10 %) a v PR2021 šest (12 %), ale z toho ve třech případech nesamostatně, v kombinaci s *fam.* Tato situace byla obdobná už před půlstoletím, kdy bylo zkratkou *arg.* označeno také pouze 10–15 % z nich (6krát v PL a 7krát v PR). Částečně se ale proměnily lexémy, které byly takto označovány. Nejstabilnějšími argotismy se jeví být lexémy označující části těla, *châsses* (pl. „kukadla, bulvy“) a *esgourde* („ucho, *radar, *lopuch“), označené oběma slovníky shodně jako *arg.* ve všech třech obdobích (resp. dvou pro PL, který *châsses* zařadil později).

Nejzajímavějším vývojem prošla zkratka *pop.*, která byla hojně používána v 60. letech (26krát v PL a 37krát v PR) pro dnes už nemoderní označení mluvy „lidové“ (*populaire*). V předmluvě PL2021 již definice *pop.* není, což je důkaz, že všechna takto označená slova byla přeznačkována (stalo se tak mezi lety 1999 a 2009, neboť v PL1999 ještě *pop.* definováno je, ale v PL2010 již v seznamu zkratk chybí). Naopak v předmluvě PR je zkratka *pop.* definována již přinejmenším deset let následovně:

„lidový: označuje slovo nebo běžný význam v jazyce mluveném lidovými vrstvami (často starý argot, který se rozšířil), jež by se nepoužilo ve vyšším sociálním prostředí. (Odlišovat od *fam.*, který označuje komunikační situaci).“ (PR2021: XXXII)⁸⁸

Úbytek lexémů označený zkratkou *pop.* je extrémní mezi 60. a 90. lety v případě PR (z 37 lexémů na pouhé 3). Pozvolněji, ale razantněji pak *pop.* mizí z PL (z 26 na 17 do 90. let, kdy ještě 4 nově přidané lexémy získaly tuto zkratku, ale poté pokles až na nulu v PL2021). O stabilitě či shodě mezi slovníky tedy v tomto případě nemůže být řeč.

Přesně opačnou situaci konstatujeme pro zkratku *fam.* Ta nebyla v 60. letech ještě téměř používána, a pokud byla užita, pak konotovala spíše negativní expresivitu, a ne velkou míru zobecnění a rozšíření do hovorové mluvy, jak je její obsah interpretován dnes. Svědčí o tom fakt, že ji nacházíme jen u slovesa *pisser* („čůrat, chcát“) v PL1969 a v kombinované verzi společně se zkratkou *vulg.* u jediného lexému z minikorpusu v PR1967, substantiva *putain* („dívka, kurva“). V současnosti je naopak *fam.* nejrozšířenější zkratkou, kdy ji v PL2021 nacházíme u 36 a v PR2021 u 35 lexémů (plus v obou slovnících u několika dalších hesel v různých kombinacích, které budeme komentovat níže). Zdá se také být nejstabilnější zkratkou. Pokud ji totiž jednou slovníkáři lexémům v poslední době přidělili, až na drobné výjimky (viz *oseille* v PL) jim už zůstala.

88 V originále: «populaire: qualifie un mot ou un sens courant dans la langue parlée des milieux populaires (souvent argot ancien répandu), qui ne s'emploierait pas dans un milieu social élevé. (À distinguer de *fam.*, qui concerne une situation de communication)».

Přihlédneme-li k transformacím zkratk u jednotlivých lexémů, pak je patrné, že v 90. letech nacházíme naprosto jinou konfiguraci zkratk než v 60. letech. Jejich přidělování se značně proměnilo pod vlivem vývoje společnosti, a především důkladnými interními revizemi (jistě i pod vlivem množství kritiky, která proudila ze strany metalexikografů od konce 80. let – přehledně viz Devolder 2011). Z tabulky č. 1 je na první pohled patrné, že kdysi hojně používanou zkratku *pop.* vytlačila z dominantní pozice zkratka *fam.*, kterou byla v 90. letech přeznačena velká část sledovaného vzorku substandardních slov (všechny tyto lexémy jsou v tabulce bez kurzivy). Výše uvedené tvrzení platí zejména pro PR, kde k přeznačení *pop.* > *fam.* došlo 29krát. Méně často se totéž událo v PL, a sice 12krát, vždy u totožných slov. Konkrétně šlo o široce rozšířené expresivní lexémy: *bagnole* („kára, bourák, rachotina“), *se barrer* („zmizet, klidit se, vypařit se“), *bide* („panděro, pupek, vana“), *bosser* („makat, dělat, fachat“), *bouffer* („žrát, cpát se, futrovat se“), *caïd* („vůdce bandy, boss, kápo“), *cinglé* („střelenej, praštěnej, cáknutej“), *engueuler* („seřvat, zpucovat, otevřít si hubu“), *flic* („polda, policajt, fízl“), *frangin,-e* („brácha, ségra“), *oseille* („prachy, love, krupice“, zde byla ovšem později situace znovu přehodnocena) a konečně *pif* („frňák, okurka, nos“).

O více než pětadvacet let později, ve slovnících s označením 2021 (tj. vydané v půli roku 2020), se u PR situace nijak zásadně nevyvinula, na rozdíl od vývoje v PL (v tabulce č. 1 jsou změněné zkratky vyznačeny KAPITÁLKAMI). V PR2021 došlo v komparaci s PR1994 pouze k jedné změně. Konkrétně jednou, v případě lexému *taule* („basa, lapák, loch“), se značka *arg.* zkombinovala nově s *fam.*, tj. došlo k transformaci *arg.* > *arg. fam.* Naopak stále ještě dynamicky se situace vyvíjela u PL mezi edicemi PL1993 a PL2021. V tomto období se zkratky v PL změnilly u 46% slov (tj. u 23 ze 49 vybraných lexémů, plus jeden byl nově přidán – viz *se branler*). Přehledný souhrn počtu změn v rámci slovníků mezi jednotlivými obdobími podává tabulka č. 2, ze které vyplývá velká aktivita PR v otázce transformování zkratk označujících „s/d příznaky“ v prvním mezidobí a naopak pomalejší, ale dynamičtější změny v PL.

Tabulka č. 2: Sumární přehled změn zkratk označujících „s/d příznaky“ mezi třemi zkoumanými obdobími v PL a PR

Zkratky pro „s/d příznaky“	Počet změn v <i>Le Petit Larousse</i> mezi vydáními roku		Počet změn v <i>Le Petit Robert</i> mezi vydáními roku	
	1969 > 1993	1993 > 2021	1967 > 1994	1994 > 2021
nově přidané	16	1	2	0
beze změny	16	26	6	49
změněné	17	23	42	1
celkem	49	50	50	50

Lze říci, že ve třinácti případech dohnal PL manko vůči PR u série slov, kterým PR nahradil zkratku *pop.* za zkratku *fam.* už v 90. letech a u tří dalších jej dokonce předebral.

„Dohánějící“ skupinu *pop.* > *fam.* tvoří lexémy: *becter/becqueter* („zobat, baštit, žrát“), *froc* („gatě, kařata“), *godasse* („křáp, škrpál, bota“), *grolle* („bota, *křuska“), *gueule* („tlama, držka, ksicht“), *pinard* („vínko, *čůčo“), *pognon* („prachy, love, krupice“), *robert(s)* („prso, -a, cecek, -ky“), *se saper* („vohodit se, vymódit se, voháknout se“), *tarin* („frňák, rypák, *sosák“), *tiff(s)* („vlas, -y, *háro, *páčo“), *se tirer* („zdejchnout se, vypadnout, padat (odněkud)“) a *tronche* („kebule, palice, ksicht“). Rozhodně ale z této kategorie nelze usuzovat, že by PL2021 kopíroval situaci v PR. Ve zbývajících deseti případech ze všech sledovaných 23 transformací v PL2021 se totiž autoři rozhodli většinou pro jiný příznak, než jaký uvádí PR2021 (8krát). Z tohoto počtu pak lexikografové PL zkratku změnili od 90. let čtyřikrát opět proto, aby zlikvidovali poslední relikty kontroverzní zkratky *pop.* S výjimkou lexému *tôle/taule*, o kterém bude řeč níže, tedy v těchto dalších třech případech PL2021 dokonce svého konkurenta PR2021 v oblíbené transformaci *pop.* > *fam.* „předběhl“, konkrétně u přeznačení příznakovosti lexémů *se tailler* („zdrhnout, vzít roha, klidit se“) a *turbin* („dřina, makačka, *facha“), kterým PR2021 ponechal jejich označení *pop.* z 90. let, v případě *turbin* ještě kombinované s archaizujícím hodnocením (*vieilli*). U lexému *portugaise* („ucho, *radar, *lopuch) je v PL2021 také změna *pop.* > *fam.*, ale v PR je tento lexém už od 90. let hodnocen novou, perspektivní a autory PL dosud nepřebroušenou zkratkou *arg. fam.*

Zkratka *pop.* přetrvává dnes tedy už jen v PR a pouze u dvou lexémů. Kromě výše zmiňovaného *turbin* ji lze nalézt ještě u lexému *pompe(s)* („bota/y, *křuska/y“). Zde je nutné podotknout, že jde o polysémní sociolektální slovo, které nás pro tuto chvíli zajímá pouze v tomto významu. Jiný široce známý substandardní význam tohoto lexému, tj. „buchna, injekční stříkačka“, má v PL2021 i v PR2021 příznak *arg. de la drogue* (tedy sociolekt uživatelů a distributorů drog, k ekvivalentní české terminologii viz Radková a Rausová 2015).

Poslední z lexémů, u kterého je v PL2021 zrušeno původní *pop.*, ale nově přidáno *arg.*, je lexém *tôle* (zapisovaný také jako *taule*; mimochodem jde o polysémní lexém, který se hojně vyskytuje v rapových textech, výhradně ve významu „basa, krim, lapák“). Tento proces, který označujeme jako tzv. *argotisation* (argotizace), je ale spíše patrný u transformace *fam.* > *arg.* (viditelné např. u výše zmiňovaného lexému *oseille*), jelikož zde dochází k přehodnocení z diafazického na diastratický příznak. Naopak v případě *tôle* u PL jde o okazionalní posun v rámci diastratické *pop.* > *arg.* V obou případech ale lexikografové chtějí upozornit, že použití slova nevyvolává pouze konotace hovorovosti, ale také odkazuje na sociolektální původ a určitou perifernost.

Opačným směrem se na pomyslné evaluační ose spisovnost – nespisovnost naopak v PL2021 přesouvají tři jiné lexémy: *se casser* („ztratit se, vyfičet, padat“),

gonzesse („holka, kočka, mařka“) a *tire* („kára, auto, *fáro“). Tzv. *désargotisation* (dezargotizace) je tedy reprezentována transformací *arg.* > *fam.* Už mezi 60. a 90. lety ostatně v PL proběhla dezargotizace u označení slov *brique* („meloun, melcek; milion starých franků“), *fric* („prachy, love, zrní“) a *fringues* („hadry, ohoz“).

Teoreticky lze do této kategorie řadit také dlouho ignorovaná slova, která v PL1993 získávají rovnou zkratku *fam.* jako např. *bol* („šťestí, klika, šťigro“), *dingue* („praštěnej, střelenej, prdlej“) a *mec* („chlápek, týpek, borec“). Širší dezargotizaci provedl již dříve PR, a to dvěma různými způsoby. Ve slovníku PR1994 je oproti PR1967 patrná jak úplná, tak částečná dezargotizace.

Úplná dezargotizace, tedy transformace *arg.* > *fam.*, tehdy proběhla v prvním mezidobí konkrétně u slov *casse* („vloupačka, vykrádačka“) a *se casser*, zatímco obě tato slova PL teprve integroval do své nomenklatury, opatřené v PL1993 zkratkou *arg.*

Novinkou v korpusu PR z 90. let byla tzv. částečná dezargotizace, čímž označujeme transformaci *arg.* > *arg. fam.*, tedy ponechání diastratické informace o argotickém původu slova a přidání diafazického příznaku. Tímto procesem prošlo v PR v posledních dvou etapách již zmiňované slovo *taule*, ale ještě předtím, nejpozději počátkem 90. let (kdy slovníky ještě nevycházely každoročně), také obdobně jako v PL slovo *brique*. Pod tuto kategorii lze také řadit v obměněné podobě transformaci *pop.* > *arg. fam.* v PR u výše prezentovaného slova *portugaise*.

Z předchozího je tedy patrné, že jednotlivé typy „s/d příznaků“ nemají v tomto minikorpusu, natož v celém slovníku stejné zastoupení. Také jejich vzájemný poměr se za studované půlstoletí značně proměnil, což je patrné především na trojici *fam.*, *pop.* a *arg.*, které Lola-Laurence Devolderová neváhá po obdobné komparační analýze na substandardním lexiku začínajícím na písmena J a K označit jako „tři vajíčka ze stejné ošatky“ (*trois œufs du même panier*; Devolder 2011: 197, viz frazém *mettre tous ses œufs dans un panier* = „dát všechna svá vajíčka do jedné ošatky“ ve významu „vsadit všechno na jednu kartu“). Frapantní je zejména její celkové hodnocení z pozice rodilého mluvčího: ať už lexikologové přidělí slovu jakoukoli zkratku, u běžného uživatele je efekt totožný při použití kterékoli z nich, a tudíž „jediné opravdu funkční rozdělení spočívá v tom, že se tím odliší příznaková hesla od nepříznakových, spisovné lexikum od nespisovného“ (*la seule distinction réellement fonctionnelle est celle qui oppose les entrées marquées aux non marquées, le lexique standard au non standard*; *idem*: 206). Proces argotizace a dezargotizace je tedy zajímavý z hlediska diachronně-metalexikografického, ovšem z čistě pragmatického hlediska jsou současné i minulé stavy přidělených zkratk nepřehledné a zmatečné jak pro rodilé frankofony, tak i pro naše studenty francouzštiny jako cizího jazyka (FLE).

4.1.5 Záporná expresivita pejorativ a vulgarismů ve slovnících včera a dnes

Nejprve bude předmětem našeho detailnějšího zájmu záporná expresivita u zkratk *injur./pěj.* Tyto dvě rozdílné, ale funkčně ekvivalentní zkratky označují dysfemická, tedy urážlivá a hanlivá slova, souhrnně označovaná latinismem pejorativa. Slova s vyznačenou zápornou expresivitou, z našeho seznamu konkrétně slova *pédé* („buzna, homouš, teplouš“) a dvojice kvazisynonym *putain* (viz výše) a *pute* („kurva, děvka, štětka“) označuje každý ze studovaných slovníků jinou zkratkou.

Jak již bylo řečeno, PL vyjadřuje zápornou expresivitu pejorativ pomocí zkratky *injur.* < *injurieux* („hanlivý“, denominalizované z *injure* = „nadávka“), která je v předmluvě i s příkladem definována jako: „slovo používané tak, aby ublížilo nebo poničilo něčí pověst: *potvora*⁸⁹“ (*mot employé pour blesser ou pour nuire à la réputation de qqn: charognard; PL2021: 30*).

Naopak PR používá pro cizince intuitivnější zkratku *pěj.* < *péjoratif* („pejorativní“). Ta je v předmluvě definována jako zkratka pro slova, která jsou: „používaná s pohrdáním, se zlým úmyslem, aniž by to význam sám o sobě indikoval“ (*employée avec mépris, en mauvaise part, sans que le sens l'indique expressément; PR2021: XXXI*). Tato paradoxní definice ale *de facto* popírá inherentní zápornou expresivitu takto označovaných slov.

Přestože Catherine Kerbrat-Orecchioniová uvádí na téma vztahu pejorativ ke slovníkům slangu a argotu následující tvrzení: „Není náhoda, že argot dobrovolně přebírá pejorativní výrazy ze standardního jazyka: vyjadřuje tím totiž zásadně devalorizační vizi světa.“ (*ce n'est pas par hasard si l'argot récupère volontiers les termes péjoratifs de la langue standard: il exprime une vision foncièrement dévalorisante du monde; Kerbrat-Orecchioni 1999: 84*), implikace je v této definici podle našeho názoru obrácena. Původ většiny pejorativ je opravdu ve starém argotu nebo v některém z modernějších slangů, kde se utvořily slovotvornými procesy typickými pro nespisovný jazyk (např. *pédé* pomocí apokopy z grecismu *pédéraste*). Slovníky typu DAFP tedy pejorativa zahrnují legitimně a nemůže být tedy řeč o přejímání slov ze standardního jazyka.

Naopak běžná je intruze původních sociolektismů do běžné hovorové mluvy, zejména stírání záporné expresivity ve zvoláních (např. zvolání *putain!* je v mnoha situacích přeložitelné spíše jako „sakra!“ než dysfemičtější „do prdele!“).

Pohled na zkratky slov *pédé*, *putain* a *pute* v tabulce č. 1, jejíž výtah zde níže pro daná tři slova pro větší přehlednost reprodukuje a zjednodušujeme do tabulky č. 3, nutí také k zamyšlení nad opačným pořadím při kombinování zkratk v obou slovnících, přičemž u *pěj.* v PR došlo patrně při revizi k jednoduché záměně *fam./*

89 Doslovně „mrchožrout“, mezi nimiž lze najít i „hyenu“, což je pragmaticky asi nevhodnější, leč příliš zužující překlad tohoto hanlivého označení.

pop. za *pěj.* Až na označení slova *pédé* v PR jsou u ostatních slov kombinovány tyto zkratky vždy se zkratkou *vulg.* Připomeňme také, že závorka s textem *souvent injurieux* („často hanlivé“), která doprovází zkratku *fam.* u slova *pédé* v PR už od 90. let, zajímavým způsobem upozorňuje na kontextovou variantu. Tento způsob zápisu pragmatických rysů je ale bohužel ojedinělý.

Tabulka č. 3: Lexémy z minikorpusu se zkratkou *injur/pěj.*

Lexém	Příznak ve slovníku <i>Le Petit Larousse</i> ve vydání z roku			Lexém	Příznak ve slovníku <i>Le Petit Robert</i> ve vydání z roku		
	1969	1993	2021		1967	1994	2021
<i>pédé</i>	0	très fam. et <i>injur.</i>		<i>pédé</i>	pop.	fam. (<i>souvent injurieux</i>)	
<i>putain</i>	pop.	vulg. et <i>injur.</i>		<i>putain</i>	fam. et vulg.	<i>pěj.</i> et vulg.	
<i>pute</i>	0			<i>pute</i>	pop. et vulg.		

Zkratky *injur./pěj.* se objevují v souvýskytu s *vulg.* často, ne však výhradně. Stejně jako *pédé* mají i mnohá jiná hanlivá slova mimo tento minikorpus jen jednu samostatnou zkratku nebo kombinovanou (nejčastěji s *fam.*). První případ nastává například u rasistické nadávky *négro* („negr, černá huba“), která je označena v PR2021 samostatně stojícím *pěj.* (*injure raciste*) (= „pej. (rasistická nadávka)“). Většina rasistických nadávek je ale v PR označována zkratkami *fam. et pěj.* – např. pro hanlivé označení Arabů uvádí PR2021 u hesla *bougnoule* zkratky *fam., pěj.* (*injure raciste*) a u *bicot* zkratky *vieilli fam. et pěj.* (příznak archaizace přitom relativně nově, ještě PR1994 jej neuváděl, PR2009 už ale ano). Ve srovnání s PR je PL je konzervativnější, všechny tyto rasistické nadávky ignoruje ještě i ve vydání PL2021. Uvádí ale odvozeninu z *pédé*, slovo *pédale* („teplouš, buzna“) s příznaky *très fam., injur.* (v PR má příznaky *pěj. et fam.*).

Ať už ale stojí osamoceně nebo v kombinaci s *vulg.*, případně i *fam.*, tato „útočná“ pejorativa (*parole offensive*, Guiraud 1975: 31) si ve své významové složce nesou rys agresivity, který v závislosti na kontextu může, ale nemusí být aktualizován.

V rámci skupinové mluvy obecně platí, že při velké frekvenci užití se expresivita slova stírá a dochází tak k banalizaci i velmi silných nadávek. Na úrovni celonárodní, kterou slovníky mají za cíl popisovat, lze také pozorovat postupné odkrývání dříve tabuizovaných ontotypů, tj. nadávek, v nichž se útočí na intimu adresáta či sociotypů a etnotypů, kdy se útočí na jeho sociálně-etnickou příslušnost (viz Ernotte a Rosier 2003). Svědčí o tom právě kombinace *fam. + pěj./injur.* u slov v sérii rasistických nadávek *bougnoule, bicot* či v sérii hanlivého označení homosexuálů *pédé, pédale* v PR. Tentýž slovník ovšem synonymní, a tudíž potenciálně stejně útočné slovo *tapette* („buzna, buzíček“), poslední dosud

nezmiňované z našeho minikorpusu, řadí kombinovanou zkratkou *fam. et vulg.* mezi vulgarismy.

I takto malý vzorek příkladů tedy dokladuje nesourodost v označování příznaků u kategorie záporně expresivních slov – pejorativ. Zároveň nastoluje otázku vztahu této kategorie k druhé podskupině se záporně expresivní příznakovostí, tedy k vulgarismům.

Termín „lidová latina“ se překládá buď jako *latin vulgaire* nebo jako *latin populaire*. Tato dvě synonymní sousloví odkazují sice obě k „lidu“, dnes však mají ve francouzské lexikografii dva různé významy a dvě různé zkratky pro příznakové lexikum. Pod zkratkou *vulg.* se dnes nachází výrazivo obscénního charakteru, tedy slova odkazující na sexualitu (tzv. pornolalika) či na skatologii (vyměšování, tzv. kopolalika), která uživatelé vnímají jako sprostá.

Z předchozí věty zdůrazňujeme slovo „dnes“, neboť se touto zkratkou označují slova vyjadřující společenská tabu až v několika posledních dekádech, v dřívějších dobách byla tato tematika v lingvistice traktována sporadicky. V běžném vnímání vulgarity pak Catherine Kerbrat-Orecchioniová upozorňuje na skutečnost, že:

„...i termíny stylisticky ‚normální‘, které popisují sexuální nebo skatologické jevy, mají tendenci být vnímány jako ‚nízké‘ tak, že se obsahová devalorizace přenesne na označované.“ (Kerbrat-Orecchioni 1999: 84)⁹⁰

Na příkladech devíti lexémů z našeho minikorpusu, které byly někdy v průběhu posledních padesáti let označeny zkratkou *vulg.* samostatně nebo v kombinaci s jinou alespoň v jednom ze studovaných slovníků (pro větší přehlednost je z tabulky č. 1 reprodukovány do zjednodušené tabulky č. 4), je dobře patrná změna ve frekvenci jejich výskytu ve slovnících PL a PR.

Tabulka č. 4: Lexémy z minikorpusu se zkratkou *vulg.*

Lexém	Příznak ve slovníku <i>Le Petit Larousse</i> ve vydání z roku			Lexém	Příznak ve slovníku <i>Le Petit Robert</i> ve vydání z roku		
	1969	1993	2021		1967	1994	2021
<i>bite</i>	0	<i>vulg.</i>		<i>bite</i>	0	<i>vulg.</i>	
<i>se branler</i>	0		<i>vulg.</i>	<i>se branler</i>	0	<i>vulg.</i>	
<i>chier</i>	0	<i>vulg.</i>		<i>chier</i>	<i>très vulg.</i>	<i>fam. et vulg.</i>	
<i>gonzesse</i>	0	arg.	<i>fam.</i>	<i>gonzesse</i>	<i>vulg.</i>	<i>fam.</i>	

⁹⁰ V originále: « les termes stylistiquement « normaux » qui désignent des réalités sexuelles ou scatologiques ont tendance à être perçus comme « bas » dans la mesure où la dévalorisation qui s'attache au contenu finit par déteindre sur le signifiant. »

Lexém	Příznak ve slovníku <i>Le Petit Larousse</i> ve vydání z roku			Lexém	Příznak ve slovníku <i>Le Petit Robert</i> ve vydání z roku		
	1969	1993	2021		1967	1994	2021
<i>pedé</i>	0	<i>vulg.</i> et injur.	très fam. et injur.	pedé	pop.	fam. (souvent injurieux)	
pisser	fam.	très fam.		<i>pisser</i>	<i>vulg.</i>	fam.	
<i>putain</i>	pop.	<i>vulg.</i> et injur.		<i>putain</i>	fam. et <i>vulg.</i>	péj. et <i>vulg.</i>	
<i>pute</i>	0			<i>pute</i>	pop. et <i>vulg.</i>		
<i>tapette</i>		<i>vulg.</i>		<i>tapette</i>		fam. et <i>vulg.</i>	

Nahlédneme-li do metalingvistických komentářů v seznamech zkratk v různých verzích těchto slovníků, bude patrná i změna definiční. V předmluvě PR1967 se lze v přehledu zkratk dočíst, že zkratka *vulg.* pro *vulgaire* označuje:

„šokující slovo, význam nebo užití (často *familier* (*fam.*) nebo *populaire* (*pop.*), které nelze použít mezi slušně vychovanými lidmi, ať už je jejich sociální třída jakákoli.“ (PR1967: XXX, naše kurziva)⁹¹

Na rozdíl od roku 1967 uvádí sice definice v PR1994 upravené znění významu zkratky *vulg.* zaměřující slušnost lidí za společenská tabu ve vyšších diskurzních stylech, stále ale zachovává myšlenku sociálního původu mluvčích (byť kostrbatěji):

„šokující slovo, význam nebo užití, nejčastěji vázané na sexualitu a násilí, které nelze použít v promluvě usilující o zdvořilost, ať je sociální původ [mluvčího] jakýkoli.“ (PR1994: XXIX)⁹²

Totéž znění se objevuje i v PR2021. Dodejme pro srovnání, že druhý ze srovnávaných slovníků, PL2021, definuje *vulg.* obdobně, ale upřesňuje kromě pornolalik na rozdíl od PR také kopolalika, čímž respektuje tradiční dvojici tabuizovaných slov lépe než PR, který na jejich místo dává slovo „násilí“, spadající spíše do kategorie dysfemismů prezentovaných výše.

Konkrétně tedy v PL2021 čteme u zkratky *vulg.* nejen odkaz na adjektivum *vulgaire*, ale i na adverbium *vulgairement* s touto definicí a příkladem v závorce: „označuje slovo odkazující na tabuizovanou realitu, nejčastěji z oblasti sexuality nebo vyměšování: *sračka*“ (*signale un mot renvoyant à une réalité frappée de tabou, le plus souvent d'ordre sexuel ou excrémental*: chiasse; PL2021: 31).

91 V originále: « mot, sens ou emploi choquant (souvent *familier* (*fam.*) ou *populaire* (*pop.*) qu'on ne peut employer entre personnes bien élevées, quelle que soit leur classe sociale). »

92 V originále: « mot, sens ou emploi choquant, le plus souvent lié à la sexualité et à la violence, qu'on ne peut employer dans un discours soucieux de courtoisie, quelle que soit l'origine sociale. »

Za povšimnutí stojí ztráta vulgárního příznaku ve prospěch *fam.* v prvním mezidobí ve slovníku PR a ve druhém mezidobí v PL, kterou budeme po vzoru dezargotizace nazývat devulgarizací. Dochází k ní pouze u tří frekventovaných slov: u *pédé* v PL a v PR u *gonzesse* a *pisser*, nikoli např. u obdobně frekventovaného *chier*. Tam lze ale o určité devulgarizaci hovořit také, protože lexikografové mezi PR1967 a PR1994 zmírnili sílu vulgarity alespoň z *très vulg.* na (*fam.* +) *vulg.*

Intenzifikující adverbium *très* („hodně“) u obou koprovalik, *pisser* a *chier* v kombinaci s *vulg.*, a u pejorativa *pédé* v kombinaci s *fam.*, má vypovídat o silné expresivitě těchto slov. Nicméně přiřazování tohoto intenzifikátoru je stejně jako u výše zmiňovaného frekvenčního adverbia „často“ (*souvent*) příliš řídké a nestabilní. U *pisser* se v 90. letech přičlenilo k *fam.* v PL, naopak PR jej u *chier* v témže období opustilo ve prospěch *fam.*). V seznamu zkratk u PR pak navíc *très vulg.* není dosud explicitně definováno. Zkraktu *très fam.* sice přidal PL někdy mezi roky 1980 a 1991 do seznamu zkratk ve znění „velmi hovorové; velmi hovorově (*très familier; très familièrement*; PL1992: 24), ale na definování si uživatelé museli ještě počkat. V PL1999 pak už lze číst v závorce za výše uvedeným: „hrubé slovo, často urážlivé: *debil*“ (*mot grossier, parfois injurieux: conneau*; PL1999: 22)». Zajímavé je, že stejně jako u zkratky *vulg.* byla někdy mezi vydáními PL2010 a PL2015 z důvodu snížení frekvence, a tudíž i celospolečenská znalost užitých příkladových slov změněna u *très fam.* nadávka *connéau* („debil, blbec“) na frekventovanější sloveso *chlinguer* („smrdět“)⁹³ a u definice *vulg.* byl příklad *chaude-pisse* („tripl (kapavka)“) změněn na již zmiňované *chiasse* („sračka, běhavka“)⁹⁴.

Tematicky obscénní, tudíž řazený mezi pornolalika, by z pragmatického hlediska měl být i výraz *robert(s)* pro označení ženského poprsí. Tento lexém však dnes oba slovníky řadí mezi *fam.* Zajímavá nesourodost také panuje u označování mužského a ženského přirození: zatímco *bite* má v PR příznak *vulg.*, obdobně frekventované označení ženského přirození, lexém *chatte*, je označen jako *fam. et vulg.*

Výše bylo již zmíněno a také to potvrzuje tabulka č. 4, že lexikografové dlouhou dobu praktikovali selektivní purismus (tabuizaci obscénnosti), kdy byla většina vulgarismů záměrně opomíjených. Nerodilému mluvčímu tak nezbývalo, než tato povětšinou velmi stará francouzská slova hledat ve slovnících slangu a argotu. PR byl v 60. letech otevřen vulgarismům více než PL, poměrem 2 : 6 v našem minikorpusu. V 90. letech už je sice poměr vyrovnaný 6 : 6, ovšem shoda v přidělování zkratk panuje pouze u tří slov: *bite*, *putain* a *pute* (*vulg.* + označení pejorativa). Zbývající dvě slova označuje každý slovník jinak: *tapette* a *chier* označuje PR1994 pro jejich širokou kontextualitu a rozšíření jako *fam. et vulg.*, PL1993 volí pouze zkratku *vulg.*

93 To je citováno i v definici *très fam.* v PL2021, přičemž *connéau* získalo navíc příznak *vieilli*.

94 Zajímavé je opět velká míra odlišnosti s PR2021, který všechna tato slova řadí pod *fam.*, kromě *chiasse*, které je označeno shodně jako *vulg.*

4 Kapitoly ze sociolexikologie

V posledním sledovaném období je poměr náklonnosti k vulgarismům opět vyrovnaný 6: 6, ovšem u PL2021 s částečně jiným souborem lexémů. Dochází k záměně *vulg.* za *très fam.* u lexému *pédé* a skóre vyrovnává opožděné zařazení polysémního a velmi rozšířeného slovesa *se branler*. Tím PL se zpožděním, ale přece detabuizuje mužskou onanii, patrně i proto, aby mohl reflektovat další významy slova (*s'en branler de qqch* = „srát, kašlat na něco“).

Míru shody a rozložení jednotlivých zkratek v 60., v 90. letech a v současnosti u slov z minikorpusu souhrnně prezentujeme v diagramu č. 1, kde kapitálkami označujeme shodné zkratky v obou slovnících. Koprofalikum *pisser* má příznak vulgarismu pouze v prvním ze sledovaných období. Byť se od 60. let situace

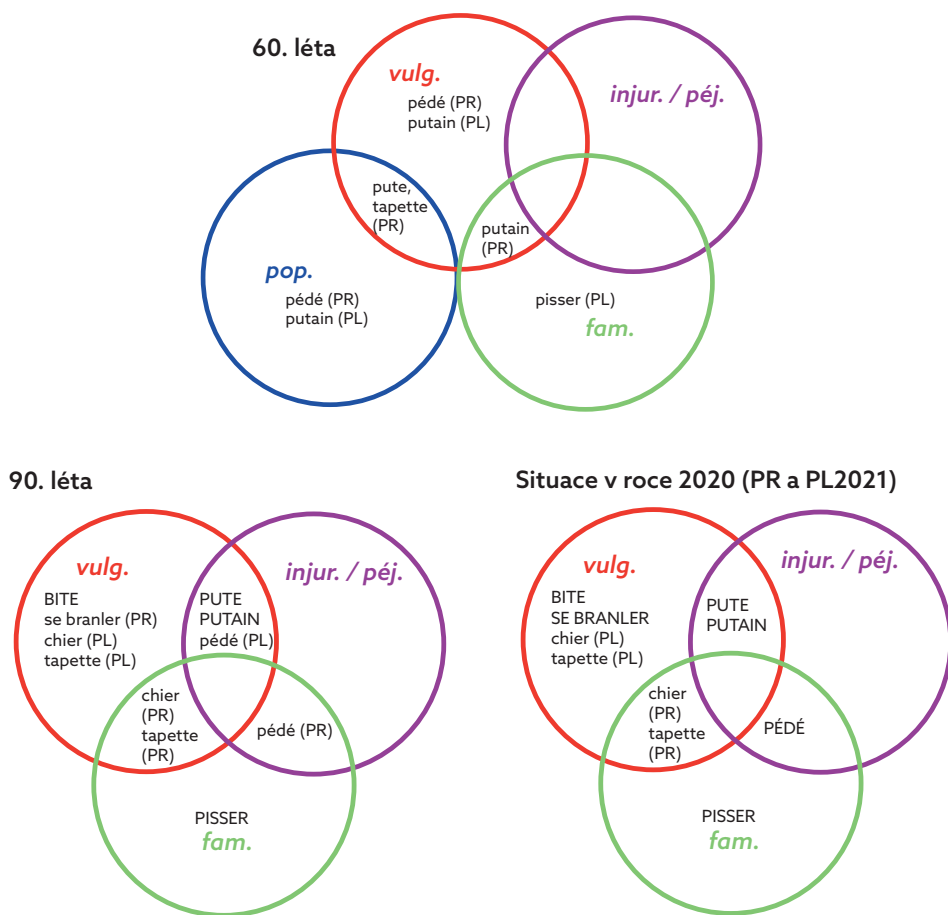

Diagram č. 1: Pejorativa a vulgarismy ve slovnících PR a PL ve třech sledovaných obdobích

zjednodušila co do počtu množin, zkomplexifikovaly se jejich průniky. Od 90. let pak došlo už spíše jen ke zvýšení míry shody.

V obou posledně zkoumaných obdobích je průnik všech tří množin vždy prázdný, neboť tři zkratky za sebou nejsou přidělovány ani v jednom slovníku, patrně převážně z prostorových důvodů. Lze diskutovat, zda by v některých případech nezjednodušily orientaci v nepřehledném množství částečných variant, které se nabízí nerodilým mluvčím k praktickému otestování.

4.1.6 Depopularizace oblíbené lidové zkratky *pop*.

Srovnáním vývoje zkratk u různých monolingvních slovníků francouzštiny v čase a mezi sebou navzájem na minikorpusu slov poodhalujeme, jak se teoretické vazby mezi jednotlivými registry substandardního lexika dříve reálně zobrazovaly a jak se zobrazují dnes jejich uživatelům. Zejména cizojazyční uživatelé studující mimo Francii a jiné frankofonní země si cit pro jemné pragmatické nuance jednotlivých slov vytvářejí méně přirozenými cestami, často právě se slovníkem v ruce či v mobilu. Proto si otázky vztahů mezi zkratkami u příznakového lexika nutně pokládají. Pro nás jakožto sociolektology (francouzsky *argotologues*) je zajímavý především vztah jednotlivých příznaků k francouzskému termínu *argot*, který se nachází v titulu slovníku argotu, jenž všechna tato slova zařazuje (DAFP). Tento vztah budeme po příznacích záporné expresivity (*vulgaire* a *péjoratif*, resp. *injurieux*) z předchozí kapitoly řešit detailněji i pro zbývající dva příznaky *familier* a *populaire*. Ty se do češtiny běžně překládají adjektivy „hovorový“ a „lidový“.

Idea jazykové nepropustnosti mezi jednotlivými sociálními třídami je v dnešní době ve francouzské sociolinguistice sice překonaná, mezi širší odbornou a zejména neobornou veřejností ale tento přístup není samozřejmý. Termín *français populaire* („lidová francouzština“) označuje podle Françoise Gadetové:

„zejména nestandardní a stigmatizovaný úzus, kterému společnost nalepuje štítek lidovosti: a vše, co je hovorové, může být bez okolků zaškatulkováno jako lidové, pokud k tomu mluvčí svolí.“ (Gadet 1992: 27)⁹⁵

Gadetová také upřesňuje charakteristiky mluvčích, kteří svou mluvu nechají takto označovat: „dělnická nebo obdobná profese, nižší úroveň vzdělání, městské prostředí, nižší plat, bez zodpovědné pozice v práci...“ (*profession ouvrière ou assimilée, niveau d'études réduit, habitat urbain, salaire peu élevé, niveau de responsabilités dominé...*; Gadet 1992: 26).

⁹⁵ V originále: «pour l'essentiel un usage non standard stigmatisé, que le regard social affuble de l'étiquette de populaire: tout ce qui est familier est susceptible d'être taxé de populaire si le locuteur s'y prête.»

Tímto automatizovaným „škatulkováním“ mluvčích podle socioprofesionálních kategorií, tzv. CSP (*catégories socioprofessionnelles*), dochází k jejich permanentní stigmatizaci, která upevňuje sociální stereotypy dominantních vrstev společnosti. Ve Francii se nevedou debaty o obecné francouzštině ve vztahu ke spisovnosti, jako je tomu s obecnou češtinou ve vztahu ke spisovné češtině u nás, spisovnost je totiž v mnoha ohledech vnímána jinak než u nás. Určuje ji především míra pečlivosti výslovnosti včetně vázání (*liaison*) a volba specifických syntaktických konstrukcí, ale samozřejmě i míra adekvátnosti lexikálních prostředků, což je rysem nejméně odlišným (cf. Sgall a Hronek 2014: 17–18). Širší veřejnost často a s pokryteckým, nerealistickým nadhledem řeší v návaznosti na didaktické tradice výuky národního jazyka otázku, zda je užívána „dobrá mluva“ (*bien parler*), tedy francouzština kultivovaná (*français cultivé, soutenu, soigné*) či „špatná mluva“ (*mal parler*), k níž se v diskuzích často připojují adjektiva *vulgaire* i *populaire*.

Snaha lexikografů definovat obsah pojmu „lidová francouzština“ pomocí zkratky *pop.* naráží na lexikální úrovni na praktické problémy výběru, jaké lexikum lze do této kategorie jednoznačně zahrnout, zejména vzhledem k sociologické kritice dominantního diskurzu vůči dominovaným (cf. Abecassis 2003). Naopak na úrovni segmentální a suprasegmentální je používání adjektiva *populaire* schůdnější, mj. také proto, že je argumentačně lépe ukotveno (i díky práci Gadetové). Řadí se sem zejména změna kvality samohlásek, omezené vázání, časté asimilace či změna intonační křivky. I zde si ale spíše představíme Pařížana dělnické profese z meziválečné a poválečné doby než jeho moderní multietnickou variantu z předměstského sídliště, kterou evokuje výše uvedená definice CSP. Transmise stigmatu z *faubourgs* do *cités* (tedy z chudších dělnických částí měst do předměstských sídlišť) je evokována mnohými dnešními sociolingvisty.

Gadetová a Conein jako jedni z prvních upozornili na paralely mezi starším vnímáním lidové francouzštiny a dnešním vnímáním mluvy předměstské mládeže, kde se ze strany reprezentantů dominantního diskurzu projektuje tatáž socioekonomická stigmatizace, jen posunutá v čase a prostoru (Gadet a Conein 1998: 107).

Zvrácení tohoto patového stavu v pojmové náplni sousloví „lidová francouzština“ je tedy jedním z hlavních úkolů moderní francouzské sociolingvistiky. O toto zvrácení lze usilovat aktivní kritikou a osvětou (viz metoda *recherche-action* v kap. 2.1.2). Představy zakonzervování národního jazyka v sociálně podmíněných úrovních (*niveaux*) byly natolik kritizovány, že v posledních dekáдах našly odezvu i ve změnách lexikografického označování příznakovosti, což dokladuje postupné vytěšňování zkratky *pop.* z výkladových slovníků PR a PL ve prospěch *fam.*, jak bylo demonstrováno výše v 4.1.4. Lexikografická praxe sleduje vývoj diskuzí sociolingvistů samozřejmě se značným zpožděním a k přepracovávání zkratk dochází nárazově a s mnohými opomenutími.

Na vzorku padesáti lexémů z našeho minikorpusu v tabulce č. 1 je patrné nahrazování příznaku *pop.* progresivnějším *fam.*, kdy byl nejprve více aktivní *Le Petit*

Robert v 90. letech (změnu provedl 30krát), více dynamický a důsledný pak *Le Petit Larousse* (v 90. letech 11krát, do roku 2021 všechny zbývající). Tento proces po vzoru zavedených termínů dezargotizace a devulgarizace budeme označovat jako „depopularizace“, což souběžně znamená ztrátu příznaku lidovosti a ztrátu popularity zkratky *pop*. Do tabulky č. 5 reprodukuje zjednodušený výňatek z detailní tabulky č. 1, tak aby bylo zřejmé, v čem se oba slovníky ve třech studovaných dekádách při přidělování těchto zkratk shodují (totální shodu vyjadřuje 3. sloupec první série, shodu zkratk mezi PL a PR v 90. letech pak kapitálky u lexémů). Do tabulky znovu nezahrnujeme lexémy *pédé*, *putain*, *pute* a *tapette*, které byly komentovány v předchozích tabulkách, aby jejich kombinované značky textově nezahltily obsah tabulky.

Tabulka č. 5: Depopularizace zkratky *pop*.

Kategorie změn (60. léta > 90. léta > 2021)					
pop. > fam. > fam. v PR					
POZDĚJI v PL		SOUBĚŽNĚ v PL <i>pop. > fam. > fam.</i>	ČÁSTEČNĚ SOUBĚŽNĚ v PL <i>0 > fam. > fam.</i>	ODLIŠNÁ 1. ETAPA v PL <i>arg. > fam. > fam.</i>	ODLIŠNÁ 3. ETAPA v PL <i>pop. > fam. > arg.</i>
0 > pop. > fam.	pop. > pop. > fam.				
3	10	11	3	2	1
robert(s) tif(s) se tirer	becter/becquer froc godasse grolle gueule pinard pognon se saper tarin tronche	BAGNOLE SE BARRER BIDE BOSSER BOUFFER CAÏD CINGLÉ ENGUEULER FLIC FRANGIN PIF	BOL DINGUE MEC	FRIC FRINGUES	OSEILLE
pop. > pop. > pop. v PR			pop. > pop. > pop. v PR		
0 > fam. > fam. v PL			pop. > pop. > fam. v PL		
1			1		
pompe(s)			SE TAILLER		
pop. > arg. fam. > arg. fam. v PR		pop. > pop. et vieilli > pop. et vieilli v PR		arg. > arg. > arg. fam. v PR	
0 > pop. > fam. v PL		pop. > pop. > fam. v PL		pop. > pop. > arg. v PL	
1		1		1	
portugaise		turbin		tôle/taule	

Komplikovanost této podtabulky koresponduje s bouřlivým vývojem, jímž zkratka *pop.* v posledním půlstoletí ve slovnících PR a PL prošla. Množství lexémů, které obsahuje – celkem 35 – poukazuje na to, jak byla dříve populární. Vezme-li v potaz také vynechaná slova s kombinovanými zkratkami, bylo zkratkou *pop.* označeno 39 lexémů z 50 studovaných, tj. 78 % celého minikorpusu.

Slova s vysokou frekvencí výskytu v mediálně známých dílech z období starého, tedy předválečného argotu, například v detektivkách Georgese Simenona, filmy s Jeanem Gabinem atd., mohly ještě na začátku 90. let evokovat „lidovou francouzštinu“, a tudíž i motivovat lexikografy k označování nově (dodatečně) zařazovaných substandardních slov zkratkou *pop.* (viz 1. sloupec první série a níže *portugaise*), případně takto označeným slovům ponechávat *pop.* i nadále (v roce 2021 už pouze v PR u lexémů *pompe(s)*, *turbin*, *se tailler*).

Prohlédneme-li si příznaky v našem minikorpusu v 60. letech, bylo označeno zkratkou *pop.* 26 slov ze 33 (tj. 79 %) v PL a v PR pak 37 slov ze 48 (tj. 77 %). V devadesátých letech jsou tytéž poměry 35 % (17 lexémů) v PL a pouhých 6 % v PR (3 lexémy), nemluvě o 0 % pro PL ve vydáních s vrocením 2021 (6 % pro PR2021 vykazuje stagnaci). Tento celkově strmý pokles frekvence zkratky *pop.* odráží ztrátu její konkurenceschopnosti v obou studovaných slovnících a dominanci progresivní zkratky *fam.*, která je z hlediska sociolingvistického méně kontroverzní.

Depopularizací zkratky *pop.* tedy od 60. let do roku 2021 prošlo 100 % z nich v PL a situace není o moc lepší v PR, kde jsou z minikorpusu označeny jako *pop.* už jen tři poslední relikty (z toho jeden – *turbin* – navíc jako archaismus). Zdá se tedy, že tato zkratka dnes už ve slovnících jen dožívá. Podle metalexikografického srovnávacího korpusu *DiCo*, zahrnujícího všechna nově zařazená slova v obou studovaných slovnících, byla zkratkou *pop.* označena pouhá čtyři nově zařazená hesla v PR a žádné v PL mezi lety 1997–2012 (viz 4.2 zde níže). Vydavatelství Larousse tedy dohnalo a později i předešlo vydavatelství Le Robert v systematickém vytěšňování zkratky *pop.*, která bude patrně nadále přežívat už jen jako lexikografická fosilie.

4.1.7 Resémantizace hovorové zkratky *fam.* a revitalizace *arg.* v kombinované variantě *arg. fam.*

Převzetí role populární značky pro příznakové lexikum (*pop.* > *fam.*) provázela nejen změna v chápání diastratických úrovní (*niveaux*) ve prospěch diafazických registrů (*registres*, viz výše 4.1.1), ale současně s tím i resémantizace zkratky *fam.* Zatímco v 60. letech tuto zkratku neslo pouze koproalikum *pisser* v PL a pornoalikum *putain* v PR v kombinaci s *vulg.*, dnes se zdá, že tento stylový příznak lze přiřadit všem substandardním slovům, která splňují kritérium vysoké frekvence užívání mezi mluvčími a kritérium revizní (tj. aby jim byla při revizích vůbec věno-

vána pozornost, což lze pouze odhadovat – viz půlstoletí stejné zkratky u *pompe(s)* a *se tailler* v PR).

Za pozornost však stojí i výše zmiňovaná dezargotizace: zatímco v PL přechází z *arg.* do neutrálního *fam.* slova *brique*, *fric* a *fringues* v prvním mezidobí a *se casser*, *gonzesse* a *tire* ve druhém, v PR tentýž přechod prodělávají hned v prvním mezidobí pouze slova *casse* a *se casser*, ponecháme-li prozatím stranou částečnou dezargotizací (tj. přechod z *arg.* do kombinované značky *arg. fam.*). Přechod ve směru *arg.* > *pop.* v našem korpusu není patrný, byť byl v historii francouzské lexikografie velmi běžný (viz Červenková 2002). Zde si znovu připomeňme definici z PR u zkratky *pop.*, kde se tvrdí, že jde o slova „často ze starého argotu, který se rozšířil“. Totéž je splněno ale i v případě zkratky *fam.* Aby ale PR odůvodnil existenci *pop.* a její odlišnost vůči *fam.*, přidává na konec definice u *pop.* závorku: „(odlišovat od *fam.*, která se týká komunikační situace)“ (viz výše v 4.1.4).

Obdobný dovětek lze najít v PR i na konci definice *fam.*, která je jako zkratka pro adjektivum *familier* v PR2021 definována následovně:

„použití v mluvené řeči i v psaném projevu každodenního jazyka: konverzace atd., ale nepoužilo by se při formálních příležitostech; týká se diskurzní situace, nikoli sociální příslušnosti, na rozdíl od POPULAIRE → POP.“ (PR2021: XXX)⁹⁶

Dezargotizaci i depopularizaci ale svérázně a vcelku elegantně vyřešilo nakladatelství Le Robert, a to zavedením nové kombinované značky *arg. fam.* Definována je jako zkratka pro označení: „slova ze sociolektu rozšířeného do hovorové mluvy“ (*mot d'argot passé dans le langage familier*; PR2021: XXVIII), což odpovídá definici obecného slangu.

V našem minikorpusu tuto novou a progresivní kombinovanou zkratku pro příznakové lexikum získala v PR v prvním mezidobí slova *brique* a *portugaise*, ve druhém ještě lexém *taule*. Zajímavý je nejen fakt, že se tak nestalo pro *casse* a *se cassser*, která mají také svůj původ ve starém argotu, a tedy prošla stejnou částečnou dezargotizací (revize tedy není důsledná), ale zejména to, že u slova *portugaise* byl nahrazen touto zkratkou příznak *pop.*, což bude patrně řešení i pro jiná slova, u kterých lexikografové z tohoto vydavatelství nebudou chtít rezignovat na označení sociolektálního původu.

Vrátíme-li se ale k metodě získání našeho minikorpusu, k podmínce existence hesla v DAFP2010, je namísto debata o tom, zda by *arg. fam.* nemělo získat všech 37 slov, která jsou dnes v PR označena příznakem *fam.* Samozřejmě je utopická pouhá představa zpětné revize, aby získala doplňující informaci o tom, že kdysi patřila do sociolektu.

96 V originále: «usage parlé et même écrit de la langue quotidienne: conversation etc., mais ne s'emploierait pas dans les circonstances solennelles; concerne la situation de discours et non l'appartenance sociale, à la différence de POPULAIRE → POP.»

4 Kapitoly ze sociolexikologie

V úvodní prezentaci minikorpusu bylo uvedeno, že vybrané lexémy měly u zkoumané francouzské mládeže na učilištích v Paříži a v Yzeure povětšinou vysokou frekvenci. Slůvko „pověštinou“ bylo použito záměrně. Do korpusu byla totiž zařazena navíc i slova s malým (*tire, turbin*) a nulovým (*châsse a esgourde*) výskytem v dotaznících (která se ale objevila v polořízených rozhovorech). Zařazena byla z důvodu ověření hypotézy, že přidělováním „s/d příznaků“ se upozadí otázka dobové příznakovosti. Tato čtyři slova v našem výzkumu vykazovala známky archaičnosti. Jedině slovo *turbin* je ale v PR označeno už v 90. letech jako zastaralé (příčemž v obou slovnících tehdy ještě shodně jako *pop.*).

Opomineme-li dezargotizaci slova *tire* v PL v druhém mezidobí, mají tyto argotické archaismy z našeho výzkumu ve slovnících příznak *arg.* v 90. letech i v roce 2021. Toto zjištění ale řadí *arg.* po bok lexikografické fosilie *pop.*, tedy spíše do kategorie dobových příznaků.

Tabulka č. 6: Proměny zkratky *arg.*

Lexém	Příznak ve slovníku <i>Le Petit Larousse</i> ve vydání z roku			Lexém	Příznak ve slovníku <i>Le Petit Robert</i> ve vydání z roku		
	1969	1993	2021		1967	1994	2021
brique	arg.	fam.	fam. et vieilli	<i>brique</i>	arg.	arg. fam.	
CASSE	arg.			casse	arg.	fam.	
se casser	0	arg.	fam.	se casser			
CHÂSSES	arg.			CHÂSSES	arg.		
ESGOURDE	arg.			ESGOURDE			
fric	arg.	fam.		fric	pop.	fam.	
fringues		fam.		fringues			
gonzesse	0	arg.	fam.	gonzesse	vulg.		
OSEILLE	pop.	fam.	arg.	oseille	pop.		
portugaise	0	pop.	fam.	<i>portugaise</i>	pop.	arg. fam.	
TAULE	pop.		arg.	<i>taule</i>	arg.		arg. fam.
tire	arg.		fam.	TIRE	arg.		

Tabulka č. 6 zobrazuje jednak dezargotizovaná slova z minikorpusu, tak i argotizovaná slova a konstatní argotismy (lexémy obou posledně jmenovaných kategorií vyznačujeme kapitálkami). Vzorek pěti slov s novodobým příznakem *arg.* v PL a tří slov v PR (resp. šesti, počítaje *arg. fam.*, tedy částečně dezargotizovaná slova, která označujeme kurzivou) je jistě značně nerepresentativní, přesto lze i zde

pozorovat tutéž nesourodost v označování příznaků jako u ostatních analyzovaných zkratk substandardního lexika, z čehož plyne tentýž chaos pro nerodilého mluvčího. *Fam.*, *pop.* a *arg.* jsou opravdu „tři vajíčka ze stejné ošatky“, jak proklamovala Devolderová (viz výše v kap. 4.1.4), vezmeme-li v potaz rozdíly v přidělování zkratk mezi slovníky u stejných lexémů v totožných časových údobích.

Francouzská nespisovná slovní zásoba stála ještě v 60. letech 20. století, kdy začínáme sledovat přidělování zkratk „s/d příznaků“ v PL a PR na periferii zájmu lingvistů. Mnohé výrazy byly dlouhou dobu společensky tabuizované a tato situace se promítala do lexikografické praxe. Na vzorku 50 lexémů ve třech generacích slovníků těchto dvou kontinuálně reeditovaných řad bylo možné pozorovat, jak se vyvíjel přístup k zaznamenávání negativní expresivity u pejorativ a vulgarismů a jak se posunuly hranice mezi chápáním příznaků *argotique*, *populaire* a *familier*. Dominující funkční aspekty při přidělování zkratk příznakovému lexiku v PL a PR schematizuje diagram č. 2, ve kterém nebereme v potaz vývoj od 90. let do roku 2021 (zde by *pop.* z diagramu vymizelo a *fam.* se posunulo frekvenčně více vpravo).

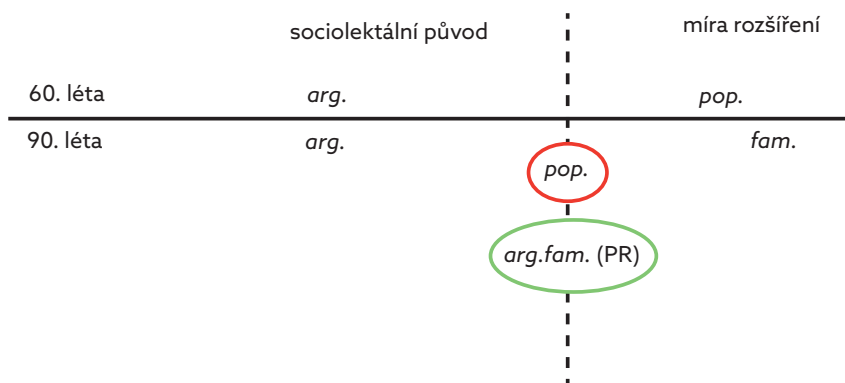

Diagram č. 2: Proměny forem a frekvencí zkratk mezi 60. a 90. lety 20. století

Závěrem lze tedy konstatovat, že lexikografické týmy obou slovníků mají snahu substandardní lexikum revidovat a přihlížet především ke stylově-frekvenčnímu hledisku. Za pomoci nově přidělované kombinované značky *arg. fam.* přitom PR dává signál, že nehodlá rezignovat na označování sociolektálního původu (bohužel zatím jen několika málo) slov. Ve francouzské lexikografii se tak odráží nejen synchronní dynamika jazyka, ale i změna náhledu na stratifikaci národního jazyka, která se udála v souladu s rozvojem sociolingvistiky.

4.2 Od metalexikografie k metasociolektografii a lexikometrii: neologie ve slovnících a v korpusu rapových textů

Práce s výkladovými slovníky francouzštiny je činnost téměř každodenní pro učitele, překladatele či vědce, zejména pokud francouzština není jejich rodným jazykem. Tato práce vyžaduje důvěru v kvalitu užívaného slovníku a v aktuálnost v něm obsažených hesel a jejich výkladu. Co se spisovné slovní zásoby týče, slovníky těmto kritériím povětšinou dostojí. Naopak substandardní lexikum je ve všeobecných, nespécializovaných slovnících zachycováno jen nedůsledně. Může za to dynamika lexikálních inovací i teritoriální a sociálně-generační variabilita lexika, které je v české i francouzské lexikografické tradici označováno shodně jako příznakové (*marqué*). Pro nakladatelské záměry je periferní slovní zásoba až druhořadá, a proto autoři do jednodílných slovníků zařazují sociálně příznaková slova jen sporadicky, spíše podle volného místa v daném svazku než podle frekvenčního hlediska, jak dokládají detailní Martinezovy studie (Martinez 2009). Marginální slovní zásobu je tedy nutné hledat v koncentrované podobě jinde, ve specializovaných slovnících sociolektů, přičemž tato sociolektografická díla vzbuzují u uživatelů obvykle menší důvěru než klasické referenční slovníky a častěji si uživatelé také dovolí kritiku jejich obsahové stránky. Děje se to pravděpodobně proto, že toto specifické odvětví lexikografie postrádá pokročilejší metodický aparát, jak bude demonstrováno níže v této studii, která byla provedena ve spolupráci s Camillem Martinezem (tiskem Martinez a Podhorná-Polická 2014).

Tato druhá praktická studie ze sociolexikologie si klade za cíl ověřování postupů, jakými se do francouzských referenčních slovníků zařazují nové substandardní výrazy. Dále si pokládáme otázku, zda lze skrze korpusy a frekvenční hledisko ověřit „úplnost“ slovníku, tedy zda mezi substandardními hesly toho kterého slovníku nejsou opomenuta obzvlášť široce rozšířená slova. Zároveň se zaměříme na výtky adresované z řad vědců tvůrcům slovníků, především pak na podobnosti mezi kritikou metalexikografickou a metasociolektografickou.

4.2.1 Nová hesla ve všeobecných referenčních slovnících: lexikální inovace, nebo renovace?

Hapaxy neboli ojedinělé výskyty výrazů v textových či mluvených korpusech (z latinského *hapax legomena*) bývají často považovány za pouhé stylizační prostředky vycházející z idiolektů jazykově kreativních jedinců. Z některých takovýchto hapaxů se ale mohou stát tzv. rezolektální slova (viz výše 3.5), která najdou uplatnění v neotřelém výrazivu skupin. Mají-li potenciál se šířit k dalším uživatelům, tedy difundovat do společnosti a lexikalizovat se, tedy ustalovat svou formu i význam, vznikají po různé dlouhém čase tzv. neologičtí kandidáti na slovníkové zaznamenání.

Jejich difuze může být sice rychlá, přesto nemusí být slovo lexikografy zachyceno vůbec nebo mu nepřikládají váhu (jeví se jim jako hapax), a tedy jeho slovníkové zařazení se odehraje se zpožděním, obvykle až dávno poté, co ztratí příznak novosti u většiny uživatelů.

Právě na absenci vazby mezi neologismem a zařazením do všeobecných monolingvních slovníků upozorňuje Jean-François Sablayrolles:

„Slova neztrácí svou neologicitu tím, že byla zařazena do slovníku, ale také toto tvrzení můžeme obrátit: slova vstupují do slovníku, protože už nejsou neologismy.“ (Sablayrolles 2000: 181)⁹⁷

Je-li tedy vztah neologie a slovníkové fixace arbitrární a obezřetnost lexikografů v otázce módních trendů, ze zkušenosti spíše poměrných, natolik velká, že pro většinu neologismů v době jejich mediálního třesku (viz výše kap. 3.5) není ve všeobecných výkladových slovnících místo, bylo by patrně záhodno se ptát, jaké předpoklady pro zařazení do slovníku má slovo, které je neologickým kandidátem.

Na příkladu difuzních trajektorií několika sociolektismů se Marc Sourd dot snažil postihnout faktory ovlivňující „neologické cesty“ těchto slov. Ve svém článku uveřejněném v časopise *La linguistique* (Sourd dot 1998) definoval kritéria, která favorizují přechod sociolektismů ze stadia hapaxu do širšího úzu a zejména pak do všeobecných slovníků. Sourd dot nazývá tento svazek kritérií jako „4B“, kdy tato čtyři „béčka“ odpovídají iniciálám ve slovech *besoin* („potřebnost“), *brièveté* („stručnost“), *beauté* („krása, líbivost“) a *bienséance* („slušnost“; Sourd dot 1998: 66). Sourd dot dává na první místo *besoin*, tedy reálnou potřebu nově pojmenovávat v sociálních interakcích, zejména ale čtvrtá podmínka slušnosti, tedy absence obscénních rysů, se jeví jako velmi frekventovaná bariéra pro vstup do slovníku. Konkrétně uvádí příklad adjektiva *couillu* („odvážný, drzý“, odvozené z *couilles* = „koule, varlata“), které v té době referenční slovníky i přes široké rozšíření ignorovaly. Dodejme, že Larousse zařadil toto slovo do PL2000 s označením *très fam.* a Le Robert až o osm let později do PR2008 s toutéž zkratkou.

Přihlédneme-li k dynamičnosti a neostrosti hranic mezi jednotlivými kategoriemi nespisovného jazyka a vezmeme-li v potaz subjektivitu lexikografů při přidělování příznaků nově zařazovaným slovům a celkovou proměnlivost „stylistických/diastratických příznaků“ („s/d příznaky“, viz výše Corbin 1989) v čase a v závislosti na interních přístupech jednotlivých vydavatelství (viz výše kap. 4.1), je pokus o kvantitativní potvrzení Sourd dotovy poetizující hypotézy reálnou výzvou. Aby mohlo být dosaženo cílů, které si navíc v úvodu této kapitoly klademe, bude

97 V originále: « Les mots ne sont pas non-néologiques parce qu'ils sont dans le dictionnaire, mais on peut renverser la proposition: les mots entrent dans le dictionnaire parce qu'ils ne sont plus néologiques. »

nutné zkřížit metodologické postupy a provést komparativní analýzu tří francouzských korpusů:

- 1) korpusu lexikálních jednotek nově přidanych do všeobecných referenčních slovníků francouzštiny, tj. výkladových slovníků s největší základnou uživatelů (korpus *DiCo*),
- 2) korpusu slangismů a argotismů sestaveného ze slovníků sociolektů,
- 3) korpusu zaměřujícího se na neologismy, se kterými se identifikuje předměstská mládež (korpus *RapCor*).

První zkoumaný korpus pod názvem *DiCo* dal k dispozici pro společné analýzy kolega Camille Martinez ve formě rozsáhlé databáze v programu Microsoft Access.⁹⁸ Reálný stav slovníků z hlediska typu a rychlosti zařazování nových hesel tak můžeme porovnat se Sourdotovými kritérii a s výše uváděným „neologickým paradoxem“, který popisuje Sablayrolles.

Východiskem pro tvorbu korpusu v momentě provádění této studie, tj. v červnu 2012, se stalo 34 slovníků největších francouzských slovníkových nakladatelství. Konkrétně se jednalo o 16 ročníků slovníku *Le Petit Larousse* (dále PL) vydávaných každoročně v období od roku 1997 do 2012 (data vročení, reálná vydání 1996–2011, viz výše v kap. 4.1 tzv. *millésimes*) a také 16 ročníků slovníku *Le Petit Robert* (dále PR) z téhož období. Dále pak databáze obsahovala komparaci dvou posledních ročníků slovníku Francouzské akademie (*Dictionnaire de l'Académie française*, předposlední vydání z let 1932–1935, dále DAF8, komparované s excerpcí z DAF9 1992–2000 od A po písmeno F).

Jak již bylo řečeno výše, Martinez od roku 2006 každoročně prochází stránku po stránce a manuálně excerpuje všechny změny mezi předchozím a následujícím vydáním daných slovníkových řad. Takto zaznamenal přibližně 14 000 nově zařazených hesel a kolem 6000 vyřazených hesel, navíc mnoho dalších informací, které se týkají zejména pravopisných změn (podrobněji Martinez 2009).

Vraťme se ale ke zmíněnému neologickému paradoxu ze Sablayrollesovy citace na konkrétním případě slov nově zařazených do slovníků PR. Analýzou svého korpusu došel spolupracovník Martinez k závěru, že reaktivita PR vůči zařazování plošně rozšířených neologismů je vcelku malá. Značně je totiž snížena tzv. *rattrapages* („dodatečnými záchyty“), tedy zařazováním slov, která ve slovníku ve starších vydáních z různých důvodů chyběla.

98 Databáze je od roku 2019 zveřejněna na webu laboratoře Cognition, Langues, Langage, Ergonomie (CLLE) při Univerzitě Jeana Jaurèse – Toulouse 2, viz Martinez (2006–2021).

Pomocí rozdílu mezi datem zařazení slova do slovníku a datem prvního zaznamenání užití slova dochází Martinez k závěru, že průměrné „stáří“ nově zařazovaných slov do PR je kolem 70 let. Podotkněme, že informace o datu prvního zaznamenání lexikografy naopak chybí ve slovnících PL, proto jej z hlediska *rattrapages* nelze zkoumat.

Toto průměrné „stáří“ nově zařazených slov z řady slovníků PR vydaných mezi lety 1997 a 2012 je ale třeba ještě usouvztažnit. Jemnější segmentací zkoumaného období do tří časově ohraničených subkategorií, které odpovídají třem dílčím charakteristikám interního lexikografického programu v nakladatelství Le Robert, lze rozpoznat, že se PR v letech 1998 až 2006 nejprve otevírá neologismům a průměrné stáří takovýchto nových hesel se v této první etapě pohybuje mezi 40 a 60 lety. Do edic 2007 a 2008 bylo naopak nově zařazeno velké množství slov užívaných ve frankofonním světě i v různých regionech Francie, z nichž některá byla velice stará – průměrné stáří nových hesel v tomto období je tedy 110 až 120 let. A konečně v období 2009–2012 bylo zařazeno technické výrazivo z různých specializovaných technolektů, přičemž průměrný věk takových „novinek“ se pohybuje mezi 80 a 90 lety.

Jak je tedy patrné z této etapizace, průměrné stáří nových hesel zůstává relativně vysoké, a to i přesto, že některá slova vstupují do slovníků pouze několik let po zachycení prvního výskytu slovníkáři. Jako příklad uveďme slovo *malbouffe* (kompozitum z formantů „špatný + zdrojlo“, označuje „neekologické a potenciálně nebezpečné potraviny“), jehož první zachycení datuje PR do roku 1999. Do téhož slovníku vstoupilo jako samostatné heslo už v ročníku 2001 (který ale vyšel už v roce 2000), tedy *de facto* o pouhý rok později (pro širší a detailnější exemplifikaci *rattrapages* viz Sablayrolles 2011: 93).

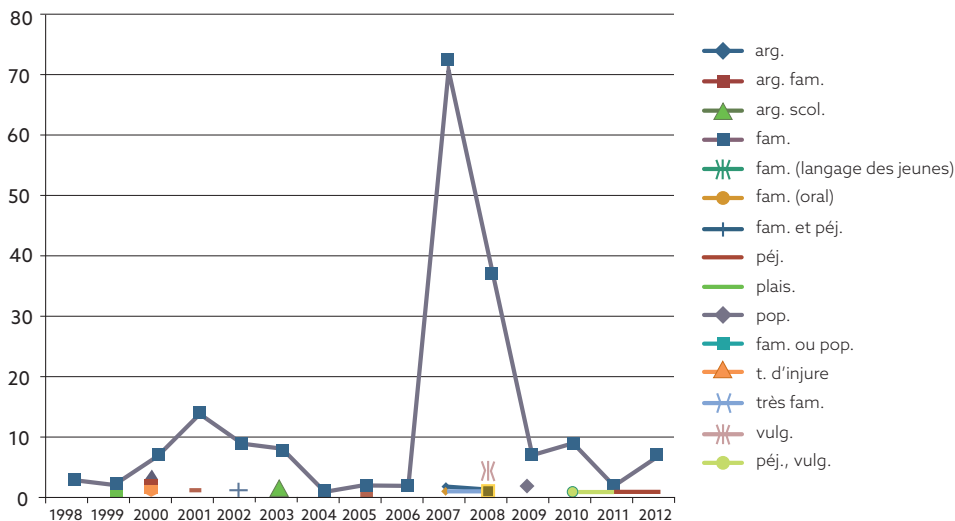
4.2.2 „S/d příznaky“ v komparaci korpusů všeobecných slovníků

Tři výše uvedené fáze v nakladatelském plánování při vkládání nových hesel do slovníku PR mají paralelu i na úrovni substandardního lexika (viz níže graf č. 2). Slova nespisovná, zejména pak ta s příznakem *fam.* (český ekvivalent by byl nejspíše *hovor.*, ale také *expr.*), vstupují do tohoto slovníku nejmasivněji v ročnících 2007 a 2008. Nesouvisí to ani tak se změnou přístupu k lexikálním inovacím jako spíše s obecně vyšším počtem nově zařazených hesel v těchto dvou ročnících.

Pro většinu jazykovědců zkoumajících sociolekty je *Le Petit Robert* považován za slovník s dlouhodobě nejcitlivějším přístupem k sociolektům a k dynamice obecného slangu. O tom svědčí mj. zavedení kombinované zkratky *arg. fam.*, častější integrace slov z obecného slangu mládeže s označením *langage des jeunes* – viz např. heslo *cool* atd.

K tomuto pozitivnímu evaluování PR se často také připojuje autorita Alain Rey, kterého sociolektologové znají jako spoluautora „Slovníku nekonveční

4 Kapitoly ze sociolexikologie

Graf č. 2: Rozložení zkratk „s/d příznaků“ u 218 nových hesel ve slovnících PR1997–PR2012

francouzštiny“ (DFNC, Cellard a Rey 1980, viz výše 4.1.3). Srovnáme-li ale PR s obdobnou řadou patnácti ročníků PL vydaných v období 1997–2012 nebo s posledním slovníkem DAF, zaslouží si PR opravdu tuto výsadní pozici?

Ve všech těchto slovnících je substandardní lexikum označováno zkratkami vztahujícími se k diastratické variantnosti jazyka: *arg.* = *argotique*, tj. původem z argotu, myšleno především ze starého předválečného argotu, *pop.* = *populaire*, tj. původem z lidové mluvy. Může se vztahovat také k variantnosti diafázické: *fam.* = *familier*, tj. hovorové, *plais.* = *plaisant* (v PR) nebo *par plais.* = *par plaisanterie* (v PL), tj. žertovné nebo žertem. Můžeme sem také částečně zařadit příznaky související se slušným vyjadřováním: *vulg.* = *vulgaire*, tj. vulgární, *triv.* = *trivial* (pouze v DAF), tj. obscenní, a *péj.* = *péjoratif*, tj. obhroublé, a nakonec *terme d'injure* (v PR), *injur.* = *injurieux* (v PL), tj. nadávka, urážlivé. Ponechme stranou debatu o významovém obsahu těchto příznaků a o logičnosti v jejich přiřezování k jednotlivým slovům (o tom ostatně již byla řeč výše v kap. 4.1.4–7).

Příznakovost zaznamenávaná zkratkou *plais./par plais.* je do tohoto výčtu zařazena s ohledem na Corbinův přístup, jelikož se jedná o příznak stylistický. Stejně tak by se teoreticky dalo zařadit pod „s“ příznaky, např. *iron.* („ironicky“), což ale nelze považovat za nutně substandardní rovinu, proto se k této specifické zkratce vyjadřovat nebudeme.

Do tabulky č. 7 shrnujeme počty nově přidávaných hesel do PR, PL mezi ročníky 1997 a 2012 a mezi DAF8 a DAF9 po písmeno F včetně, které obsahují výše uvedené příznakové značky, případně jejich subvarianty. Kombinované zkratky typu

arg. fam. či *arg. scol.* budou prozatím započítány pod značku *arg.* (detailněji budou analyzovány v další kapitole, proto řádek podbarvujeme), stejně tak nebude vyčleňován intenzifikátor *très* (používaný před *fam.* a *vulg.*).

Tabulka č. 7: Nová hesla s příznaky s/d (zařazená do PL nebo PR mezi lety 1997 a 2012 a nová hesla z 9. edice DAF po písmeno F včetně)

Zkratka	PL		PR		DAF9 → po písmeno F	
	<i>fam.</i>	309	84,4 %	186	85,3 %	273
<i>arg.</i>	19	5,2 %	14	6,4 %	47	8,1 %
<i>pěj.</i>	29	7,9 %	6 ⁹⁹	2,8 %	68	11,7 %
<i>vulg.</i>	2	0,5 %	4	1,8 %	19	3,3 %
<i>pop.</i>	0	0 %	4	1,8 %	166	28,5 %
<i>plais./par plais.</i>	7	1,9 %	3	1,4 %	2	0,3 %
<i>terme d'injure/injur.</i>	0	0 %	1	0,5 %	0	0 %
<i>triv.</i>	0	0 %	0	0 %	8	1,4 %
SUMA	366	100 %	218	100 %	583	100 %

I když se na první pohled celkový počet substandardních jednotek nově začleněných do nomenklatury toho kterého slovníku liší, v relativních číslech jsou poměry příznakových značek z výčtu u slovníků PR a PL srovnatelné.

Zkratka *fam.* mezi novými hesly s označením s/d příznakem převládá ve všech slovnících, zatímco počet nových slov označených zkratkou *arg.* je u PL a PR vcelku nízký, v průměru je nově začleňován cca jeden lexém ročně.

Dále z tabulky vyplývá, že od příznakové značky *pop.* bylo v PL od roku 1997 upuštěno zcela, neboť od tohoto data nebylo žádné nové heslo takto označováno (což jen potvrzuje závěry kap. 4.1 výše), zatímco autoři PR je použili u čtyř nově začleněných lexémů. Konkrétně bylo v roce 2007 nově začleněno sloveso *tiser* („chlstat, ožrat se“), v roce 2009 se jednalo o slova: 2. *fion* („řít, anál“)¹⁰⁰, a *wesh* („Máš se?; Co je?“) a konečně v roce 2010 o *coufle* („chyba, průser“).

V rozsáhlém slovníku DAF9, kde je počet nově zařazených hesel podstatně větší než u jednosvazkových slovníků PR a PL, jsou poměry mezi uváděním příznaků odlišné. Značka *pop.* je přidělována velmi často, čímž konkuruje značce *fam.*, a používá se tu také specifické označení *triv.* pro *trivialement* („hrubě“).

99 Z toho tři slova obsahují kombinované značky: *rebeu* („Arab, Arabka, Arabáč“) a *blablater* („žvanit, blábolit“) jsou označena jako *fam.*, *pěj.* a kanadianismus *guidoune* („coura, šlapka“) jako *pěj.*, *vulg.*

100 Čísla před některými lexémy odpovídají číslu významu, pod kterým je v případě homografických hesel uvedeno v daném slovníku.

4.2.3 Přidělování zkratky *arg.* ve všeobecných slovnících

Sociolektismy, jak interslangismy, slangismy různých zájmových skupin, tak slova původem ze starého argotu, jsou ve francouzské jazykovědě shodně označována termínem *argot* (pouze s přívlastkem upřesňujícím jeho rozsah, a to ještě nesystematicky). Jakožto objekty nehodné spisovného projevu byly dlouhou dobu stavěny na okraj zájmu lexikografů, kteří je podle platné celospolečenské normy nezařazovali do slovníků.

Začleňování argotismů a obecně všech slov s příznaky s/d do referenčních slovníků reflektuje zásadní sociokulturní změny ve francouzské společnosti i v širší frankofonii, což ostatně dokládají výsledky kapitoly 4.1 pro PL a PR. Z dlouhodobějšího diachronního hlediska je nejzajímavější vývoj této změny pro slovník DAF, neboť v něm dochází postupně k přesně opačnému trendu, než který při prvním vydání slovníku v roce 1694 deklamovali jeho autoři:

„co se týče násilných slov nebo těch, která uráží cudnost, nezačlenili jsme je do slovníku, protože počestní lidé se jim ve svých promluvách vyhýbají“ (DAF1 1694: IV)¹⁰¹

S uvolněním společenských norem (zejména na konci 60. let 20. století) se však situace začala rychle měnit, zmírnila se tabuizace slov obsahujících koprolalické či pornolalické formanty či sémy (viz výše případ adjektiva *couillu,e*) a sociolektismy byly do všeobecných slovníků postupně zařazovány.

Moderní *argotologie* (ve Francii jde o zavedený název disciplíny, česky spíše sociolektologie) definuje argot z funkční perspektivy mnohem širěji, než bývá klasicky vnímán, tj. jakožto nesrozumitelný jazyk kriminálníků a společenské spodiny s prvotní funkcí zatajit obsah promluvy před nezavěšenými do skupinové normy.

Nesoulad mezi chápáním termínu *argot* jazykovědci a nelingvisty ve frankofonním jazykovém prostoru (viz Podhorná 2005) víří také polemika nad důvody vzniku a zejména přetrvávání příznakové značky *arg.* ve všeobecných referenčních slovnících. Samotná kryptická funkce snad kdysi *argot* z pozice dominantního diskurzu mohla definovat, v lexikografické praxi je však přinejmenším paradoxní ji uvádět. Zachycuje-li se totiž sociálně příznaková mluva do slovníků, jde o proces dekódování, ovšem do slovníků, zejména těch všeobecných, se začleňují pouze slova s velkou mírou rozšíření mezi uživateli, tedy slova, která svou krypticitu již dávno ztratila. Proto je tato debata o užívání a prožívání termínu *argot* ve francouzském prostředí orientována spíše diachronicky a ne funkčně (krypto-ludická a identitární funkce dnešního argotu), jak by si představovali stoupenci moderní argotologie, jejíž zakladatelé v 80. letech (laboratoř CARGO

101 V originále: «Quant aux termes d'emportement ou qui blessent la Pudeur, on ne les a point admis dans le Dictionnaire, parce que les honnestes gens évitent de les employer dans leurs discours.»

Centre d'argotologie na pařížské Sorbonně od roku 1986) byli povětšinou žáky Andrého Martineta.

Otevření výkladových slovníků různým typům slov, jimž byl vstup dříve zapovězen (nejedná se jen o sociolektismy, ale také technické a dialektové výrazy), je také známkou programové změny v lexikografickém plánování, tedy otevírání se uživatelským potřebám, a také výsledkem adaptací těchto slovníků na změny ve společnosti (tvorba elektronických databází slovníkových hesel bez omezení papírového formátu). V tomto směru mají konkurenční PR a PL náskok před DAF, jehož 9. vydání není stále dokončeno.

Podíváme-li se detailněji na oněch přibližně 80 nových hesel se zkratkou *arg.*, která byla začleněna do PR či do PL od roku 1997 nebo do devátého vydání DAF (viz tabulka č. 7 výše), je možné tato hesla dále dělit do tří podkategorií:

1) slova s jednoduchou značkou *arg.*,

2) slova s kombinovanou značkou *arg. fam.* (ta se vyskytuje pouze v PR, kde je definována jako „slova původem z argotu, která se rozšířila do hovorové mluvy“, česky *slova z obecného slangu*),

3) *arg.* + upřesnění prostředí, ve kterém je slangismus používán (např. *argot scolaire* – *arg. scol.* „žákovský slang, slang studentů“).

V dalším textu budeme z ekonomických důvodů používat pojem *argotismus* pro všechna slova, která obsahují příznakovou značku *arg.* nebo její kombinace.

Ve slovníku DAF9 bylo ze všech nových hesel označených některým ze „s/d příznaků“ (celkem 538) označeno zkratkou *arg.* 8,1%, tedy necelá padesátka z nich. Tabulka č. 8 prezentuje konkrétní hesla, která byla takto do DAF9 přidána (pro písmena A do F včetně).

Z tabulky vyplývá, že častěji než se samotným *arg.* se lze setkat s některou ze subkategorií, tedy se zkratkou *arg.* doplněnou o informaci, ze kterého specifického prostředí slovo pochází. Nejčastěji se lze setkat s kategorií *argot militaire* („vojenský slang“). Skrze tento typ slangu pronikaly od koloniální doby do francouzštiny první arabismy, což dosvědčují i hesla *barada* („výzbroj, bagáž“ – PR také uvádí *arg. milit.*, ale v závorce také *puis fam.* = „poté hovorové“ – v nevojenském významu totiž znamená „bágl, ranec, kufr“), *baroud* („bitka, mela“) nebo *bled* („vesnice, venkov“, původně v Maghrebu, dnes běžné i v rozšířeném významu „vidlák, zapadákov“ nebo také „vesnice (odkud emigrovali moji rodiče)“ ve slangu předměstské mládeže). Přejímkou z koloniální doby (z Indočíny) je ostatně také slovo *cagna* („provizorní přístřešek, nekvalitní obydlí“, konkrétně z anamitštiny).

Co se týče hojně zastoupeného slangu studentů, *argot scolaire* („školní slang“), zařazuje DAF9 navíc několik specifikujících podkategorií. Nejméně restriktivní z nich je *argot universitaire* („vysokoškolský slang“), dále ale obsahuje také relativně úzce vymezený *argot de l'École normale supérieure* („slang (prestižní) vysoké školy École normale supérieure“), *argot de l'École polytechnique* („slang (prestižní) vysoké školy École polytechnique“) a konečně *argot des Écoles* („slang všech Écoles, tedy

Tabulka č. 8: Argotismy nově začleněné do DAF9 (1992–2000, písmena A až F)

arg.	arg. militaire	arg. + (odkaz na školní nebo univerzitní prostředí)
balèze	2. bancal	archicube (<i>arg. scolaire</i>)
4. balle	barda	2. bachot (<i>arg. des Écoles</i>)
2. berge	baroud	bizut (<i>arg. scolaire</i>)
2. brème	bidasse	bizutage (<i>arg. scolaire</i>)
2. came	biffe	bizuter (<i>arg. scolaire</i>)
camé, -ée	biffin	4. botte (<i>arg. de l'École polytechnique</i>)
canasson	bled	cafardage (<i>arg. scolaire</i>)
carrée	bleusaille	cafarder (<i>arg. scolaire</i>)
5. casse	cabot	canular (<i>arg. de l'École normale supérieure</i>)
4. cave	cagna	canuler (<i>arg. universitaire</i>)
claboter	capiston	
cogne	casse-pipe	
2. dope	2. colon	
fayot	3. con, conne	
fayoter	crapahutage	
	crapahuter	
	crapouillot	
	cuistot	

(prestižních soukromých) vysokých škol“). Upřednostnění prestižních soukromých škol před jinými typy slangů, podstatně více rozšířenými (jakým je např. obecný slang předměstské mládeže), odráží elitistickou selekci lexikografů, většinou akademiků, kteří těmito vysokými školami sami prošli. Lze se domnívat, že zde nad kritériem frekvenčním vítězí kritérium elitisticko-identitární, tj. upřednostnění slovníkového zachycení své vlastní slangové slovní zásoby, kterou šíří mediálně známé osobnosti z řad absolventů těchto škol. Nutno dodat, že mnohé z těchto výrazů se používají jako interslangismy i na jiných různých typech škol (např. *canular* = „kachna, fake news, kanadský žertík“).

Co se týče srovnání dvou zbývajících slovníků PL a PR ve sledovaném rozmezí 15 let (vročení 1997–2012), některá slova označená jako *arg.* se začlenila nově do obou slovníků, jiná jen do jednoho z nich.

Tabulka č. 9 uvádí v abecedním pořadí devatenáct nových hesel z PL označených jako argotismus a čtrnáct argotismů z PR, vždy společně s rokem včlenění do slovníku a s upřesněním příznaku, jde-li o zkratku *arg.* doplněnou o další informaci. Slova zařazená ve studovaném období do obou slovníků jsou v tabulce podbarvená.

Tabulka č. 9: Nově začleněné argotismy do PL a do PR mezi lety 1997 a 2012 včetně roku začlenění a zkratky subkategorie (není-li samostatné *arg.*)

PL	PR
bloque (2005, <i>arg. scol.</i>)	
bourre-pif (2012)	
branque (2012)	bastonner (2007)
cador (2000)	blème (2000, <i>arg. fam.</i>)
cantiner (2000)	cantiner (2008)
cézigue nebo cézig (2000)	chtarbé, -ée (2007)
copion (1998, <i>arg. scol.</i>)	copion (2008, <i>arg. scol.</i>)
daron, -onne (2012)	daron, -onne (2011)
défourailler (2012)	
derche (2012)	
dézinguer (1999)	dézinguer (2005, <i>arg. fam.</i>)
flingueur, -euse (2012)	gadjo (2000)
flip (2012)	incruste (2000)
gnouf (2012)	nibar nebo nibard (2000, <i>arg. fam.</i>)
2. rade (1998)	pochetron, -onne (2008, <i>arg. fam.</i>)
ratiche (2012)	retoquer (2003, <i>arg. scol.</i>)
1. schlass (1998)	taf nebo taffe (2000)
tricard, -e (1998)	tournante (2003)
zef (2000)	

Podbarvená společně zařazovaná slova jsou celkem čtyři. Jedná se konkrétně o slova: *cantiner* („nakupovat zboží v kantýně (ve vězení)“, PL2000 a PR2008), *copion* („tahák“, PL1998 a PR2008), *daron* („fotr“, PL2012 a PR2011) a *dézinguer* („odprásknout, oddělat“, PL1999 a PR2005).

Shody ve výběru nových hesel autory konkurenčních slovníků mohou být známkou toho, že se daná slova v běžně užívaném jazyce objevila při náhlém mediálním třesku krátce před jejich začleněním do slovníků. Je však třeba podotknout, že u slov *cantiner* a *copion* je zdůrazněn navíc i jejich sociálně-geografický rámec, jelikož původně patřila do specifických slangových prostředí, konkrétně *cantiner* do vězeňského slangu a *copion* do slangu školáků v Belgii.

Některé lexikální jednotky se naopak vyskytly do roku 2012 pouze v jednom ze studovaných slovníků. Jde především o slova *cézigue* („on, von“) a *zef* („vítr, větr“), která byla začleněna do PL v roce 2000, ale která se do PR nedostala (do roku 2012). Tvrzení je opačné, tedy absence v PL a zařazení do PR, pro slova *blème* („problém, průser“), *incruste* („vtěrka“), *nibard* („cecek, koza“), které byly začleněny roku 2000 do PR, a slovo *chtarbé* („praštěnej, na hlavu“), které PR začlenil v roce 2007 – všechna tato čtyři slova chybí ještě v ročníku PL2012. Jediné slovo

incruste bylo do dnešního dne do PL doplněno, a to hned v ročníku 2013, tedy 13 let po jeho začlenění do PR.

Tyto odlišné lexikografické výběry nových slov poukazují na skutečnost, že zkoumané slovníky nejsou diametrálně odlišné v otevřenosti vůči začleňování argotismů co do frekvence, nicméně o výběru konkrétních kandidátů rozhoduje každý z nich nezávisle a míra shody mezi nimi je poměrně nízká.

4.2.4 Argotismy mezi vyřazenými hesly

Ani jedno z vyřazených hesel v devátém vydání DAF není argotismus, což není překvapivé tvrzení vzhledem k tomu, že osmé vydání vyšlo v letech 1932 a 1935 (ve dvou svazcích), kdy tento typ lexika nebyl slovníkáři brán v potaz. Na seznamu slov vyřazených z PR v období 1997 až 2012 je méně než 100 položek a mezi nimi se nenachází žádný argotismus.

Opačná situace je u konkurenčního PL, který vyřadil v daném období 26 hesel s příznakem *arg.*, z toho 17 v roce 1998, kdy proběhla velká revize hesel. Jedná se o následující slova: *carva*, *chiadeur*, *flottard* (všechna tři nesou příznak *arg. scol.* v roce 1997), *barbette*, *biroute*, *capiston* (*vieilli*), *fistot*, *garde-mites*, *griveton* (*vx*), 2. *joyeux* (*vx*), *margis*, *marmitage* (*vx*), *marmiter* (*vx*) (označené jako *arg. militaire* v roce 1997), *babillarde* (*vx*), *blèche*, *bouif*, 2. *brème*, *calbombe* nebo *calebombe* (*vieilli*), *cantiner*, *flingot* (*vx*), *moco*, *pagnot* (*vx*), *pagnoter* (*se*), *pante* (*vx*), *radeuse* (*vx*) a *riflette*. Z těchto vyřazených 26 argotismů jich devět mělo zároveň i diachronní příznak, značku *vx* (*vieux* = „archaický“) a dva pak doprovázel příznak *vieilli* („zastaralý“), což je předurčovalo do pozice kandidátů na vyřazení. Třináct těchto hesel pak podle své kombinované zkratky patří do některého ze specifických slangů: deset do vojenského a tři do školského.

Nejzajímavější z nich je heslo *capiston* („kápo, kapitán“), které PL vyřazuje, zatímco DAF9 naopak zařazuje. Zajímavý je rovněž výraz *cantiner*, který PL nejprve při „velkém úklidu“ v ročníku 1998 vyřadil, aby jej pak při rozšíření kapacity v ročníku 2000 znovu zařadil (viz výše tabulka č. 9).

Poměr mezi vyřazenými a nově zařazenými argotismy u PL v období 1997 až 2012 je tedy 26: 19. Tato čísla dokumentují způsob obnovování slovní zásoby, respektive její okrajové, přesto velmi dynamické složky.

Je třeba zmínit také komerční aspekty tohoto obnovování, které k francouzské lexikografii neodmyslitelně patří. Už v roce 1960 na reklamní praktiky vydavatelství v poválečné lexikografii upozorňovali J. Dubois, L. Guilbert, H. Mitterand a J. Pignon. Hlasitě deklarovaná, ale do značné míry předstíraná byla v reklamách na slovníky pečlivost daných nakladatelství při sledování lexikálních inovací. Změny ve slovnících prezentovala jako permanentní snahu o to, aby obsah odpovídal potřebám moderní společnosti, bohužel však tomu neodpovídala reálná reaktivita na rychlé společenské změny (Dubois a kol. 1960).

Ovšem při bližším pozorování nově zařazovaných a vyřazovaných hesel u jednoho z komerčně nejúspěšnějších titulů, slovníku PL, se nelze ubránit pochybám, zda tato pečlivost není spíše zmatkem. Kolega Martinez totiž našel mnohé případy, kdy bylo slovo v jednom ročníku vyřazeno, aby mohlo být o několik let později do slovníku opět nově začleněno (viz výše heslo *cantiner* v PL, detailněji Martinez 2009: 144–150).

Srovnání PL s PR přináší další zajímavé postřehy. Mezi výše uvedenými 26 hesly, která byla vyřazena z PL, se jich 11 v roce 2012 v PR vůbec nevyskytuje (konkrétně jde o slova *barbette*, *brème*¹⁰², *calbombe*, *carva*, *chiadeur*, *fistot*, *flingot*, *flottard*, *joyeux*, *pagnot* a *radeuse*). To, že z PL byla vyřazena slova, která PR ani nezačleňoval, dokládá skutečnost, že obnovování slovní zásoby provázají také četná opomenutí či ignorace některých perifernějších lexikálních jednotek. Pokud tato slova nezaznamenají nějakou zásadní obrodu své expresivity a frekvence užití, lze předpokládat, že s postupujícím časem ztrácí naději dostat se kdy z této periferie do legitimnější a centrálnější pozice, jakou je jistě zařazení do nomenklatury nejpoužívanějších příručních, jednosvazkových slovníků francouzštiny.

4.2.5 Komparace se specializovanými slovníky sociolektů

Souběžně s tvorbou všeobecných slovníků pravidelně vznikají také specializované slangové slovníky, které jsou více či méně odborně zaštitěny. Na rozdíl od každoročních vydání PR a PL jsou ale tato díla zřídka vydávána opakovaně. I přesto se ale můžeme pokusit o komparaci slovníků slangu a argotu, které jsou si příbuzné, obdobně jako to bylo provedeno výše u všeobecných slovníků.

K analýze se nabízí dvě série slovníků obecného slangu: výše prezentovaná dvě vydání DFNC od Cellarda a Reye (1980 a 1991, vydané nakladatelstvím Hachette) a čtyři vydání slovníku slangu a argotu od Colina, Mévela (ve spolupráci s Leclèrem), vydávaného nakladatelstvím Larousse pod různými názvy (viz výše 4.1.3 – DA1990, DAFO1999, AFP2006 a DAFP2010¹⁰³). V daném výčtu by také neměla chybět série slovníků *Comment tu tchatches! Dictionnaire du français contemporain des cités* [Jak ty šprechtíš! Slovník současné francouzštiny z předměstí] od Jeana-Pierra Goudailliera (čtyři vydání z let 1997, 1998, 2001 a 2019, dále CTT). Na rozdíl od ostatních uvedených slovníků jsou v tomto slovníku akcentovány modernější zdroje (především excerpty z rapových textů, filmů aj.) a historické zdroje jsou evokovány pouze při etymologických výkladech nebo pro překladové varianty vět

102 V přeneseném významu „karta“, toto slovo PL1998 vyřazuje, zatímco DAF9 je začleňuje mezi nová slova. Totéž platí i pro další slovo z tohoto seznamu – *flingot* („zbraň, kvér“).

103 Podrobnější informace na této ediční sérii jsou na stránce: *Languefrancaise.net*, « Colin (J.-Paul), Mével (J.-Pierre), Leclère (Chr.). *Dictionnaire de l'argot* » (révision n° 10 du 2010-01-21 06:53) [online]. [cit. 2021-02-21]. Dostupné z: <https://www.languefrancaise.net/Argot/Colin1990>.

z moderního do starého argotu. Obsahově tento slovník zahrnuje především slang předměstské mládeže, jak je patrné z podtitulu.

V této komparační analýze se zaměříme na 14 argotismů, které byly nově začleněny v ročnících 1997 až 2012 do PR (viz pravý sloupec tabulky č. 9). Tento slovník vybíráme proto, že jsou zde na rozdíl od PL nebo DAF9 uvedeny cenné údaje o prvních zaznamenaných výskytech toho kterého slova. Tento minikorpus využijeme k testování hypotézy, zda můžeme slovníky sociolektů považovat za jakýsi „předpokoj“ pro vstup do všeobecných slovníků.

Pro ověření této hypotézy využijeme komparaci výše uvedených sérií slovníků sociolektů, tedy DFNC, od DA po DAFP a CTT. K této hypotéze nás přivádí zejména úvaha o personálním propojení PR a DFNC. Spoluautorem všeobecného PR a zároveň i spoluautorem sociolektálního DFNC (vydávaného konkurenčním nakladatelstvím Hachette) je lexikograf a jazykovědec Alain Rey, tudíž si klademe otázku, zda nebude DFNC zdrojem pro nové kandidáty na zařazení do PR.

Přehled výsledků komparace těchto dvou slovníků shrnujeme níže do tabulky č. 10. Vyplývají z ní především tři poznatky časového charakteru:

- 1) Téměř veškeré datace z DFNC byly překopírovány do PR, což je logický důsledek sdílené intelektuální práce (viz výše osoba Alaina Reye).
- 2) Je doloženo malé (resp. nulové) rozšíření slov *blème*, *chtarbé(e)*, *incruste*, *pochetron(ne)* a *tournante* až do roku 1990. Toto lze ale také interpretovat jako nezačycení vzestupu některých z těchto lexémů v průběhu 80. let (viz níže tabulka č. 11 s jejich výskytem v DA z roku 1990). Studovaný minikorpus je každopádně příliš malý, aby bylo možné popsat obsah slovníkových revizí s objektivní jistotou, lze ale pozorovat značnou inertnost, a to jak na poli kvalitativním (pouze slovo *taff(fe)* bylo (být neúplně) přepracováno mezi roky 1980 a 1991), tak i kvantitativním (žádný z excerpovaných lexémů nebyl nově začleněn). Hypotéza malého rozšíření chybějících slov tohoto výčtu v 80. letech může být podpořena výsledky ankety Marca Sourdota, který shromažďoval identitární neologismy svých mladých studentů se sedmiletým intervalem (Sourdote 1997). Zatímco v seznamu slov z roku 1987 nebylo ani jedno ze studovaných slov, v seznamu z roku 1994 se již objevují lexémy *blème*, *chtarb* (apokopa ze slova *chtarbé*) a *incruste*.
- 3) Absence slov v DFNC, která ale byla poprvé zaznamenána dlouho před rokem 1980 (např. *copion*, *dézinguer*), může signalizovat jejich malou frekvenci nebo příliš velkou specifičnost v dobovém úzu ve Francii (*copion* je původně belgicismus, *dézinguer* se hodně používá v detektivkách a v našich anketách mezi učni byl evokován minimálně).

Tabulka č. 10: Vztah mezi argotismy nově začleněnými do PR a jejich výskyt a datace v DFNC (1980 a1991)

LEXÉM	Datum zařazení do PR	Příznak v PR	Datace (první zaznamenaný výskyt) v PR	Přítomnost a datace v DFNC	
				DFNC 1980	DFNC 1991
bastonner	2007	<i>arg.</i>	1926	1926, plošně rozšířené po roce 1970	<i>idem</i>
blème	2000	<i>arg. fam.</i>	kol. 1990	∅	∅
cantiner	2008	<i>arg.</i>	1927 tranzit. sloveso, ve významu „zaplatit částí svých úspor při odchodu z galéjí za ošacení a jídlo“	1927	<i>idem</i>
chtarbé, e	2007	<i>arg.</i>	1984	∅	∅
copion	2008	<i>arg. scol.</i>	1945	∅	∅
daron, ne	2011	<i>arg.</i>	1725; „šéf“1680	1726 „pan mistr“, „matka“, 18. stol. „královna, král“	<i>idem</i>
dézinguer	2005	<i>arg. fam.</i>	1903	∅	∅
gadjo	2000	<i>arg.</i>	konec 19. stol.	konec 19. stol. (dle Esnaultova slovníku)	<i>idem</i>
incruste	2000	<i>arg.</i>	∅	∅	∅
nibar nebo nibard	2000	<i>arg. fam.</i>	kolem 1950	kolem roku 1950 ?	<i>idem</i>
pochetron, ne	2008	<i>arg. fam.</i>	1982, P. Perret	∅	∅
retoquer	2003	<i>arg. scol.</i>	1861; hapax 1807 v Lotrinsku	1861	<i>idem</i>
taf nebo taffe	2000	<i>arg.</i>	16. stol. <i>tafe</i>	[několik významů, přičemž význam „práce“ chybí]	[jediné přepracované heslo z tohoto seznamu (ovšem v dnešní době nejběžnější význam „práce“ stále chybí)]
tournante	2003	<i>arg.</i>	kolem roku 1995, rozšířené po roce 2000	∅	∅

4 Kapitoly ze sociolexikologie

Série slovníků slangu a argotu z vydavatelství Larousse, jejichž autory jsou Jean-Paul Colin a Jean-Pierre Mével (ve spolupráci s Christianem Leclèrem), je bohatší a delší (období 1990–2010), což nám umožní zajímavější pozorování začleňování nových hesel.

Stejnou sadu slov našeho minikorpusu 14 argotismů nově začleněných do PR (1997–2012) tedy srovnáme s řadou DA1990–DAFP2010 a pro informaci také s Gou-daillierovým slovníkem CTT2001 a s naším korpusem rapových textů *RapCor*, který bude detailněji prezentován níže, ve verzi z počátku roku 2013, která obsahovala 750 písní.

Tabulka č. 11: Výskyt a datace 14 argotismů nově začleněných do PR 1997–2012 v sérii DA1990–DAFP2010, CTT2001 a v korpusu *RapCor*

LEXÉM	DA 1990 (1992) (první data- ce pouze pro význam, který zařazuje PR)	DAFO 1999 (2002)	AFP 2006	DAFP 2010	CTT 2001	Frekvence v <i>RapCoru</i> (2013, 750 písní)
baston- ner , tranz. sloveso	1926 u Esnaulta (se <i>bastonner</i> 1941)	<i>idem</i>	<i>idem</i>	<i>idem</i>	∅ [pouze substantivum baston]	2
blème , subst. mask.	∅	∅	∅ [ale je zmíněno v závěrečném glosáři na konci slovníku <i>Lexi- que français- argot</i>]	<i>idem</i>	ano	9
cantiner , netranz. i tranz. sloveso	1933 u Esnaulta (pro moderní význam slova „na- kupovat ve věz- eňské kantýně“)	<i>idem</i>	1931 u Esnaulta	<i>idem</i>	∅	3
chtarbé, e , adj.	1984 (v časopise <i>Le Nouvel Obser- vateur</i>)	<i>idem</i>	<i>idem</i>	<i>idem</i>	ano	0
copion , subst. mask.	∅	∅	∅	∅	∅	0
daron, ne , n.	zejména význam 2. „otec, matka“ (1725 u de Gran- dvala); <i>darons</i> („rodiče“– 1928 u Esnaulta), výjimečně výz- nam 1. „mistr, šéf“ (1725 u de Grandvala)	<i>idem</i>	<i>idem</i>	<i>idem</i>	[daron ano , daronne ne jako samostat- né heslo, ale vyskytuje se v textu pod synony- mem dareum]	27

LEXÉM	DA 1990 (1992) (první data- ce pouze pro význam, který zařazuje PR)	DAFO 1999 (2002)	AFP 2006	DAFP 2010	CTT 2001	Frekvence v <i>RapCoru</i> (2013, 750 písní)
dézinguer , tranz. sloveso	ve významu 2. „zabít“ (1918 u Esnaulta)	<i>idem</i>	<i>idem</i>	<i>idem</i>	∅	0
gadjo , subst. mask.	1845 gorgio (u Vidocqa)	<i>idem</i>	1856 gatgi (u Esnaulta)	<i>idem</i>	ano	10
incruste , subst. fem.	∅	∅	∅	∅	∅	1
nibar nebo nibard , subst. mask.	<i>nibard</i> , 1977 u Caradeca	<i>idem</i>	<i>idem</i>	<i>idem</i>	∅	1
pochetron , ne , subst.	1982 (u Perreta)	<i>idem</i>	<i>idem</i>	<i>idem</i>	∅	0
retoquer , tranz. sloveso	∅	∅	∅	∅	∅	0
taf nebo taffe , subst. mask.	ve významu 3. „práce“ (1977 v Caradecově slovníku)	<i>idem</i>	<i>idem</i>	<i>idem</i>	ano	72
tournante , subst. fem.	∅	∅	ve významu 7. „hromadné znásilnění“ (2002)	<i>idem</i>	ano	1

Z argotismů, která PR zařadil v období 1997–2012, chybí v sérii slovníků slangu a argotu od Larousse dvě slova ze školského slangu (*copion* a *retoquer*) a také slovo *incruste* (které mimochodem PR uvádí jako tzv. skryté slovo, tj. prezentované nesamostatně, kdy je včleněné pod sloveso (*s'*)*incruster*, v ustáleném spojení *taper l'incruste*). Stejně tak skryté je i heslo *blème* v AFP2006 a DAFP2010, kdy jej může pozorný čtenář nalézt pouze v glosáři na konci slovníku.

Goudaillierův slovník slangu předměstské mládeže vůbec nezahrnuje polovinu minikorpusu (7 slov ze 14) a částečně pak další dvě slova (*baston* „bitka“ namísto *bastonner* „rubat se“ a *daronne* „máti“ pouze skrytě). Ani v *RapCoru* se nevyskytuje *copion* a *retoquer* jako v CTT a sérii Larousse, shodně s CTT se *RapCor* ještě navíc chová u slov *dézinguer* a *pochetron*, *-onne* („ožrala, ochmelka“, v mužském i ženském tvaru).

Co se týče zkvalitňování údajů v sérii slovníků Larousse, autorům se podařilo upřesnit datace pro slova *gadjo* a *cantiner*, přičemž některé datace z DA1990 přebral dokonce i PR (např. *chtarbé*, *-ée* nebo *pochetron*, *-onne* atd.). Heslo *tournante*

ve významu „hromadné znásilnění“ bylo přidáno v důsledku mediálního ohlasu aktivit sdružení *Ni putes, ni soumises* („Ani děvky, ani otrokyně“, cf. Mucchielli 2005) a filmu *La Squale* (režie Fabrice Genestal 2000), které tuto mediálně spektakularizovanou problematiku negativně konotující předměstská sídliště traktují.

Z hlediska kvantitativního nemůžeme z daného minikorpusu vyvodit žádný větší soud, protože není příliš reprezentativní. Bylo by vhodné změřit tuto schopnost reakce na lexikální novinky v reedících slovníků slangu a argotu na podstatně větším korpusu dat, který by poskytl materiál pro obecnější metasociolektografické závěry. Námí analyzovaný vzorek nicméně přinesl jednu z možných variant tohoto srovnání.

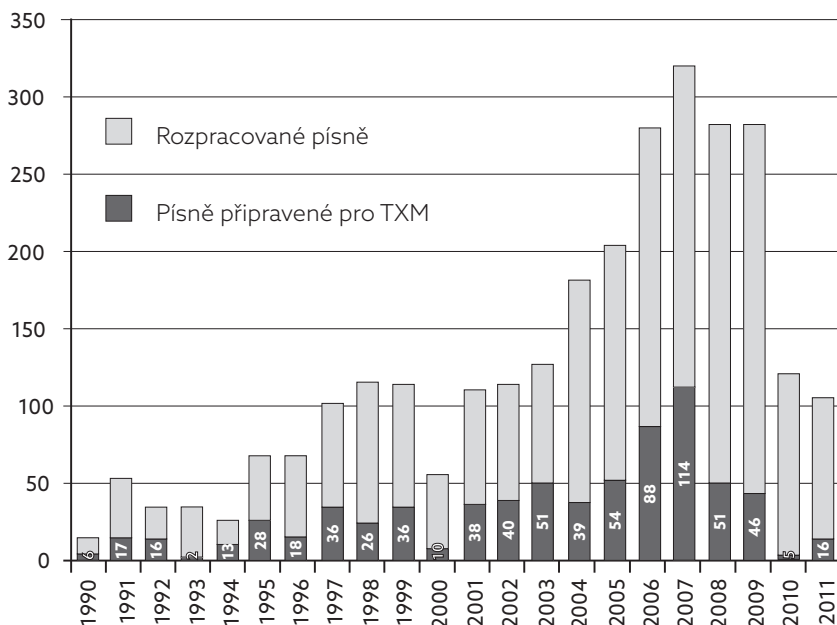
4.2.6 Lexikometrické srovnání s korpusem rapových textů *RapCor*

Jako jistou kompenzaci malého rozsahu výše analyzovaného korpusu argotismů zapojujeme do této studie také korpus sestavený z frankofonních písní hudebního žánru rap, který je extrémně populární mezi dnešní francouzskou mládeží. Korpus frankofonních rapových písní *RapCor* vzniká při Ústavu románských jazyků a literatur FF MU pod naším vedením od roku 2009.¹⁰⁴ Je koncipován jako korpus textů převážně získávaných ocerizací autorizovaných textů, které interpreti uvádí na přebalech alb a následně doplňovaných přeposlechem a porovnáváním textové a zpívané verze. Jedná se o středně velký, žánrově homogenní korpus, který se svým obsahem blíží spíše korpusům mluveným než psaným. Texty jsou segmentovány, morfosyntakticky anotovány a lematizovány pomocí nástroje *Tree tagger* (viz Stein a Schmid 1995). Následně jsou manuálně doplňovány specifické anotace a chybějící lemmata především substandardních slov. Každé slovo korpusu nese také sociolingvistické informace o interpretovi, uložené v metadatech (věk, pohlaví a geografický původ, tedy čtvrt' nebo sídliště, se kterým se identifikuje, země původu jeho rodičů atd.). Statistické parametry korpusu lze po konverzi textových dat a metadat do html jednoduše ověřovat pomocí textometrického nástroje *Textométrie* (zkráceně TXM).¹⁰⁵

V době realizace této komparační analýzy byl korpus tvořen 750 rapovými písněmi vydanými v letech 1990 až 2011. Šlo tedy reálně o cca třetinu písní, ke kterým jsme v té době měli ocerizovány texty a které jsou postupně do *RapCoru* začleňovány. V grafu č. 3 jsou nedokončené písně označeny tmavě, světlé sloupce označují počet písní připravených pro TXM a v této studii analyzovaných. Na přelomu roku 2012 a 2013 tento korpus *RapCor750* obsahoval cca 468 500 slov a 37 500 různých grafických forem. Podotkněme, že refrény písní se v korpusu uvádí pouze jeden-

104 Viz webové stránky projektu: Podhorná-Polická, Alena. *Rapový korpus RapCor – Úvod* [online]. [cit. 2021-02-21]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/do/phil/Pracoviste/URJL/rapcor/index.html>.

105 Viz prezentace projektu na stránce: *Textométrie / TXM*. [online]. [cit. 2021-02-21]. Dostupné z: <https://txm.gitpages.huma-num.fr/textometrie/?lang=fr>.

Graf č. 3: Počet analyzovaných písní v korpusu *RapCor* podle roku vydání alb (stav na přelomu let 2012–2013)

krát. Opakování v rámci slok ovšem nelze redukovat, pokročilejší textometrické nástroje ale jsou schopny i toto případné nadužívání určitých slov minimalizovat.

Korpus *RapCor* poskytl v otázce lexikografického zpracování argotismů náhled na frekvenci jejich používání v rapových textech a také na preferovanou formu zápisu studovaných slov (viz níže tabulka č. 12). Na následující tvrzení je samozřejmě třeba nahlížet optikou malé reprezentativnosti korpusu, ze kterého byly dané frekvence pro tabulku č. 12 excerpovány.

Dodejme, že od té doby se korpus téměř zdvojnásobil. Na konci října 2020 obsahoval informace o více než dvou a půl tisících rapových albech z různých koutů frankofonie (především Francie a Kanady, ale i Belgie, Švýcarska, Senegalu a Alžírsko). Ke zpracování bylo z přebalů alb (okrajově také z časopiseckých zdrojů nebo fanouškovských stránek) excerpováno přes čtyři a půl tisíce písňových textů z více než 460 alb vydaných v průběhu třicetileté produkce frankofonního rapu (1990–2019). Nejnovější verze zveřejněné části korpusu, *RapCor1288*, je dostupná skrze korpusový manažer Sketch Engine (detailněji viz Podhorná-Polická 2020).

Grafickou neukotvenost dokladuje hned nejfrekventovanější z analyzovaných lexémů, slovo *taf*, zapisované také jako *taffe*. K vysoké frekvenci užití lexému *taf*,

4 Kapitoly ze sociolexikologie

taffe ve významu „práce, hokna“ uveďme několik poznámek. V první řadě je tato četnost dokladem toho, že rapové texty často hovoří o sociálních problémech. *RapCor* přináší ale také důkaz, že (minimálně mezi rapery) převažuje ekonomičtější zápis *taf*. Z tabulek č. 10 a 11 vyplývá, že v DFNC chyběl dnes nejfrekventovanější význam tohoto slova, odvozený od (taktéž chybějícího) slovesa *taf(f)er* (= „makat“).

Že byl tento lexém v době koncipování slovníku (tj. na sklonku 70. let) patrně čerstvým neosémantismem, dokládá kromě datace v DA i fakt, že mezi prvním a druhým vydáním slovníku DFNC (1980 a 1991) se s ním frekvenčně něco dělo, a asi proto bylo jako jediné přepracované. Dříve běžnější význam *taffe* = „šluk, prásk (popotáhnutí z cigarety)“ v korpusu chyběl úplně.

Frekvence argotismů z našeho minikorpusu může být také důkazem toho, jakou identitární roli přisuzuje předměstská mládež daným výrazům. Pořadí pod-

Tabulka č. 12: Pravopisné a významové varianty argotismů nově zařazených do PL podle frekvence v *RapCoru* roku 2013

LEXÉM (zapsaný podle DA)	Frekvence v korpusu <i>RapCor750</i>	Poznámky k pravopisu a kontextu užití lexému v <i>RapCoru</i>
taf nebo taffe , subst. mask.	72	zápis slova: 42x <i>taf</i> , 22x <i>taff</i> , 8x <i>taffe</i> , vždy ve významu „práce“ (ale také 32x sloveso <i>taf(f)er</i>)
daron , ne, n.	27	distribuce forem: 13x <i>daron</i> , 13x <i>daronne</i> , 1x <i>darons</i> význam <i>daron</i> : 9x „fotr“, 4x „šéf“
gadjo , subst. mask.	10	zápis: <i>gadjo</i> (8x), <i>gadgo</i> (1x), <i>gadgio</i> (1x), ženská varianta gadji 6x (z toho 3x v této formě zápisu, ale také <i>gadgi</i> , <i>gadgie</i> , <i>gadjie</i>)
blème , subst. mask.	9	zápis: 7x <i>blème</i> , 1x <i>blême</i> , 1x <i>blem'</i> (cf. 1x <i>blémepro</i> z roku 1996; ale 160x původní <i>problème</i>)
cantiner , netranz. i tranz. sloveso	3	vždy s odkazem na vězení
bastonner , tranz. sloveso	2	ale také subst. <i>baston</i> (4x) a <i>bastonnade</i> (1x)
incruste , subst. fem.	1	„král vtěrek“: <i>le roi de l'incruste</i> , ale také 1x „plán vtěrkování“: <i>les plans incrustation</i> a 1x „vtěrkovat“ (<i>s'incruster</i>)
nibar nebo nibard , subst. mask.	1	zápis: <i>nibards</i>
tournante , subst. fem.	1	
chtarbé , e, adj.	0	
dézinguer , tranz. sloveso	0	2x sloveso <i>zinguer</i> se stejným významem
pochetron , ne, subst.	0	
retoquer , tranz. sloveso	0	
copion , subst. mask.	0	

le frekvence je zajisté ovlivněno frekvencí témat ze života na předměstích, ale současný komerční úspěch rapu u mladé generace ze všech společenských prostředí dává tušit difúzní potenciál identitárních neologismů šířených v rapové hudbě, jinak řečeno schopnost sdílet generačně příznakové lexikum i mimo původně cílené sociolekty předměstské mládeže, odkud sami rapeři nejčastěji pocházejí (cf. Podhorná-Polická a Fiévet 2013).

Z korpusu lze zjistit nejen dataci prvních výskytů identitárních neologismů a datovat tzv. mediální třesky, ale může také sloužit jako kontrolní nástroj úplnosti a aktuálnosti různých typů slangových slovníků, případně i substandardního lexika jako takového v moderních všeobecných slovnících. Otestujme tedy tuto vlastnost korpusu na příkladu 12 nejfrekventovanějších lemmat z korpusu *RapCor750*, která mají všechny významy substandardní (viz tabulka č. 13). Je třeba podotknout, že slova, která mají substandardní jen jeden z významů, jako např. adverbium *trop*, substantivum *coup* atd., jsou ze seznamu vyřazena z technických důvodů (nedokonalosti v morfosyntaktickém anotování).

Stupnicí šedi podbarvujeme různé typy slov v tomto frekvenčním seznamu. Vyskytují se zde jednak slova ze sémantického pole oslovení mezi přáteli (*mec*, *gars*, *pote*), dvě vulgární substantiva, která jsou většinou používána jako citoslovce s katartickou funkcí (*putain*, *merde*), a tři slovesa skatologická (*foutre*, *niquer* a *péter*).

Rap je především maskulinní prostředí, proto tato tematika příliš nepřekvapí, stejně jako užití vulgarismů a machistický slovník v sebepochvalných písních (tzv. *egotrip*), zejména ale v tzv. „gangsterském rapu“ (*gangsta rap*).

Tabulka č. 13: Tucet nejfrekventovanějších plně substandardních lemmat v *RapCor750* (750 textů = 468,5 tisíce slov)

Pořadí	Lemma	Frekvence výskytu
1.	<i>mec</i>	460
2.	<i>ouais</i>	425
3.	<i>putain</i>	286
4.	<i>foutre</i>	276
5.	<i>merde</i>	249
6.	<i>gosse</i>	198
7.	<i>gars</i>	189
8.	<i>pote</i>	183
9.	<i>niquer</i>	179
10.	hardcore	158
11.	<i>o.k.</i>	155
12.	<i>péter</i>	149

Nechceme ale podporovat toto známé klišé, které si o rapu dělají mnozí z těch, kdo jej zaslechnou jen občas. Je třeba klást důraz na často hluboké sociální poselství, které mnohé písně nesporně nesou, stejně tak jako na fakt, že mnohé z těchto písní neobsahují jediný vulgarismus, ba ani slangismus.

Na desátém místě se nachází slovo *hardcore*, což je první nespisovné slovo, které chybí ve všech výše uvedených slovnících. V korpusu *RapCor750* mělo 156 výskytů, což řadí toto identitární adjektivum (řidčeji substantivum – pouhé 4 výskyty) mezi kandidáty na začlenění minimálně do slovníků sociolektů. Aplikujeme-li výše prezentovaná Sourdotova kritéria 4B, která zvyšují šance na úspěch zařazení do slovníku, pak *hardcore* není nijak zvlášť potřeba (*besoin*), neboť stručnější (*brièveté*) varianta existuje a je uvedena ve slovnících (*hard* ve významu „přehnaný; drsný“, v PR bez příznaku, v PL jako *fam.*). Slušnost (*bienséance*) slovo *hardcore* příliš neevokuje, neboť druhý význam zkráceného konkurenčního tvaru *hard*, často nominalizovaný, odkazuje na filmy pro dospělé. Podle DAFP2010 bylo v 80. letech *hard* v módě u rockerů (*hardcore* naopak dnes u raperů). A poslední, subjektivní kritérium líbivosti (*beauté*) výpůjčka z angličtiny pravděpodobně také u lexikografů nesplňuje... Rozhodně bude ale zajímavé jeho lexikografizaci dále sledovat.

4.2.7 Několik statistických údajů závěrem

Díky důsledné metalexikografické práci, kterou na 34 slovnících systematicky provedl kolega Camille Martinez, jsme mohli společně porovnat příznakové lexikum a propojit skrze argotismy obecnou metalexikografii se specializovanou metasociolektografií. Obdobnou práci by samozřejmě bylo vhodné provést na celém heterogenním materiálu slovníků sociolektů, což by ale vyžadovalo extrémní časovou investici na tuto mravenčí manuální práci s rozložením hesel na všech stránkách ze slovníku (např. v DAFP2010 jich je 849).

Díky naší spolupráci s nakladatelstvím Lingea na druhém vydání slovníku slangu a hovorové francouzštiny *Pas de blème !* v roce 2012 můžeme přinést několik statistických údajů, které odhalují možnosti, jak zapojit korpus *RapCor* do slovníkářské praxe. Tento bilingvní slovník orientovaný pouze ve směru francouzština → čeština byl poprvé vydán v roce 2009, kdy obsahoval podle údajů poskytnutých společností Lingea 4299 hesel a 6790 významů s 2087 příklady zahrnujícími velké množství frazémů. V druhém vydání, na kterém pod naším vedením aktivně participovali studenti francouzského jazyka a literatury z ÚRJL FF MU, vzrostl počet hesel na 5086 (s 8094 významy a 2653 příklady). Nárůst je nejvíce patrný u významů slov, což odpovídá spíše důkladné revizi databáze příkladů z prvního vydání, kdy byla mnohá slova z příkladů překlasifikována na samostatné významy nebo dokonce na samostatná hesla.¹⁰⁶ S tříletým rozestupem

106 Nepočítaje přílohy. Na tomto místě chceme poděkovat společnosti Lingea za poskytnutí statistických údajů.

tedy přibýlo téměř 790 nových hesel, nepočítaje přílohy (kanadianismy, arabismy a romismy a slovníček zkratk), z části zásluhou vytěžování korpusových dat. Některá tato nová slova můžeme označit jako dodatečný záchyt, ale velkou většinu z nich tvoří neologické jednotky, které zažily velký mediální třesk v období mezi prvním a druhým vydáním slovníku (např. substantivum *hass* = „mizérie, bída“ nebo výše zmiňované adjektivum *hardcore*).

Metody excerpce zvolené v této studii umožnily jednak poodhalit způsoby, jakými všeobecné slovníky (PR, PL a DAF) inovují a renovují lexikum v posledních dekadách a také způsoby lexikální inovace a renovace v sériích specializovaných slovníků slangu a argotu (DFNC a série Larousse).

Analýzou minikorpusu nově začleněných argotismů do PR a jejich datací docházíme k závěru, že většina opravdu nových slov se začala hojně objevovat v médiích v okamžiku prvního zaznamenání slova lexikografy (ve všeobecných slovnících se s přibližně dvacetiletou prodlevou objevují slova *pochetron(ne)*, *chtarbé(e)*, ve specializovaných s pětiletou prodlevou slovo *tournante*). Většinou jsou ale nově zařazována slova ze starších období, mládeží znovuobjevené argotismy (paleologismy – viz kap. 3.3), které se stávají generačně a sociálně příznakovými (*taf*, *daron*, *gadjo*, *blème*), což potvrzuje frekvenční analýza na korpusu *RapCor750*.

Systematické práce na téma lexikálních inovací ve slovnících, jako je práce Martinezova (2009), jsou ve francouzské lingvistice řídké, většině z nich navíc chybí pevnější metodologické ukotvení. Náš společný metalexikografický a metaslangografický komparační přístup snad přináší jakousi formu *dictionary-based study* (tj. studii založenou na excerpci slovníků, v parafrázi na termíny korpusové lingvistiky).

Frekvenční seznam substandardního lexika z korpusu *RapCor* a jeho propojení se slovníkovými databázemi (viz zkušenost se společností Lingea) pak poukazuje na možnosti aktivního záchytu identitárních neologismů. Tímto se blížíme metodologicky ke *corpus-based study* (tj. studii založené na vytěžování korpusu). A právě na podkladu výsledků ze systematického kombinování těchto dvou přístupů by se měla odehrávat diskuze o selekci, sémantickém vymezení a grafickém zápisu neologických kandidátů na slovníkové zaznamenání.

4.3 Rap v sociolexikologickém výzkumu

Od poloviny 90. let 20. století se zájem vědců, zejména sociologů, muzikologů, ale i jazykovědců (sociolingvistů a sociolektologů), začíná ve větší míře upínat k francouzskému rapu. Tento dynamický hudební žánr je kalkovaný z amerického modelu, ale svébytně se ve Francii rozvíjející na podkladu funku a v úzké spolupráci s příbuznými žánry (reggae, r'n'b, soul) i s tradičním šansonem či mainstreamovým popem a pop rockem. Také ve francouzské mutaci rap tvoří součást

hip hopu, což je hyperonymní označení pro urbánní kulturu, kam patří také beat boxing, graffiti writing a break dancing (např. v Kanadě je ale hip hopem označována rapová hudba).

Rap je charakterizován spíše skandovaným než zpívaným textem s dlouhými slokami, ve kterých se obvykle vyskytuje velké množství homofonií (rýmů, asonancí a aliterací). Spíše než umělecký hudební a poetický projev poutá ale rap pozornost jako unikátní sociální jev, který mladé Francouze spojuje i rozděluje zároveň. Z hlediska generačního se s ním identifikuje velké procento francouzské mládeže, zejména jedná-li se o tzv. komerční rap, který mísí rapované sloky s melodickými refrény, často ve spojení raper a hostující zpěvačka (tzv. *featuring*).

Sociálně, etnicky a geograficky se s tímto hudebním žánrem ale identifikuje především značná část obyvatelstva na předměstích, neboť rap slouží jako mediálně nejvíce exponovaný představitel tzv. předměstské kultury (*culture des banlieues*). Často se místo tohoto sousloví lze také setkat s označením *culture de la rue* („kultura ulice“), nezřídka také s termínem subkultura (mládeže) či s ještě více diskriminujícím označením kontrakultura (*contre-culture*) – viz Melliani 2001 (k obdobnému českému dělení viz Smolík 2010).

Rozmach tzv. *études rapologiques* (v angličtině *hip hop studies*) lze pozorovat zejména v poslední dekádě, nicméně zájem o tento interdisciplinárně využitelný materiál rostl už od poloviny 90. let 20. století. Co se týče frankofonní sociolingvistiky, lze za pionýrské práce na téma rapových textů považovat práce Louise-Jeana Calveta (Calvet 1994) a Jacqueline Billiezové (Billiez 1996). Od té doby se rapu věnovala celá řada autorů, kdy se rap stal předmětem komparačních interlingválních studií, jak evropských (např. Androutsopoulos a Scholz 2002), tak afrických (mj. Auzanneau 2001), ale také předmětem prací orientovaných na konkrétní rapovou hudební scénu s užším geografickým vymezením (z počátku především hudební scéna města Marseille na jihu Francie – viz Trimaille 1999 nebo Gasquet-Cyrus, Kosmicki a Van den Avenne, eds. 1999).

Tento výčet není ani zdaleka vyčerpávající a byl by ještě mnohem rozsáhlejší, kdybychom k němu připojili práce etnologů a sociologů (např. Bachmann a Basier 1985, Lapassade a Rousselot 1990, Bazin 1995).¹⁰⁷ Těchto několik stěžejních prací průkopnického charakteru inspirovalo řadu dalších vědců, mezi nimi i mnoho sociolingvistů (pro vyčerpávající bibliografii od 90. let po rok 2003 viz Billiez a kol. 2003).

Zaměříme-li se na sociolingvistické práce na téma francouzského rapu detailněji, téměř všechny tyto studie zdůrazňují promyšlené stylizační strategie, kterými autoři rapových textů oslovují výše uvedené publikum. Chybí však analýza vlivu

107 Pro práce novějšího data viz Hammou, Karim. *Rap francophone* [online]. [cit. 2021-02-21]. Dostupné z: <https://surunsonrap.hypotheses.org/bibliographie/rap-francophone> nebo viz Podhorná-Polická, Alena (dir.). *Rapový korpus RapCor – Vědecké publikace* [online]. [cit. 2021-02-21]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/do/phil/Pracoviste/URJL/rapcor/bibliografie.html>.

těchto stylizačních počínů raperů na užívání neologismů v běžném úzu jejich posluchačů. Vztah raper–posluchač sice byl opakovaně zkoumán sociology (zejména Pecqueux 2007, Molinero 2009), pravděpodobně nikdy však nebyl systematicky zkoumán vliv, který má užívání této inovativní slovní zásoby v médiích na příjemce, tedy fanouška daného žánru a jeho sociolekt. V této studii proto tedy budeme cíleně zkoumat hypotézu neologismu autorit, tj. předpoklad, že se vzrůstající prestiží mluvčího vzrůstá pravděpodobnost šíření jím proslovených novotvarů. Z pohledu posluchačů rapu nás pak budou zajímat především konkrétní zdroje identitární neologie (tj. expresivní lexikum, které mládež totemizuje).

Ve většině z výše uvedených prací jsou jazykové kompetence raperů popisovány s obdivem, zejména je vyzdvihováno jejich inovativní lexikum a integrace cizojazyčných vlivů. Nezřídka se setkáváme i s podrobnou morfosémantickou kategorizací v rámci lexikální (či obecněji stylistické) analýzy textu. Zájem vzbuzují výpůjčky a střídání kódů (viz Chodakova 2014) a rovněž *verlanizovaná* slova (tj. slova tvořená přesmyčkami), která jsou identitární zejména pro pařížskou rapovou scénu (unikátní frekvenční a typologické srovnání verlanu v rapu ze severu a jihu Francie provedla Sekaninová 2012).

První lexikografické soupisy výskytů neologického lexika u raperů začal publikovat již na konci 90. let Jean-Pierre Goudaillier (viz CTT 1997, 1998 a 2001). Jeho hojně medializovaný a komerčně úspěšný slovník obsahoval četné odkazy na výskyt slov v rapu. Obdobný přístup dokumentace kontextu, ve kterém jsou používána sociolektální slova, využívá od roku 2005 pod pseudonymem Cobra le cynique také Abdelkarim Tengour, autor online slovníku *Dictionnaire de la zone* [Slovník (předměstské) zóny] (dále DZ), jehož knižní verze s 2600 hesly vyšla v roce 2013 pod názvem *Tout l'argot des banlieues* [Všechn slang z předměstí]. Úspěch této iniciativy informatika-ningvisty, který pochází sám z pařížského předměstí a slovník původně koncipoval jako doplněk ke své literární tvorbě, jednoznačně dokazuje, jak je lexikografické zaznamenávání dynamiky lexikálních inovací v obecném slangu předměstské mládeže potřebné¹⁰⁸.

Goudaillierova medializace identitárně citlivého materiálu byla nicméně v první dekádě 21. století ostře kritizována ze strany některých urbánních sociolingvistů (zejména Trimaille 2004, Gasquet-Cyrus 2004). Ti upozorňovali na nebezpečnou spektakularizaci odlišností při dekontextualizaci některých identitárních neologismů v médiích, která pak může vést k ještě větší stigmatizaci předměstské mládeže v již tak vypjatém vztahu dominantní a dominované společnosti. Je pravdou, že ve skecích humoristů i v (často nejapných) glosářích jednotlivců z řad majoritní

108 Úspěch DZ a následné získání autority skrze jeho „zhmotnění“ do tištěné verze nelze pro české publikum nepřirovnat k úspěchu kolaborativního elektronického slovníku *Čeština 2.0* (<https://cestina20.cz/>) novináře Martina Kavky. Ten je sice obsahově více otevřen slovními hříčkám včetně okazionalismů, nicméně i zde došlo k publikaci hesláře (výběrově) a k propojení s odbornými lexikografy v podobě tištěného slovníku *Hacknutá čeština* (Kavka, Škrabal a kol. 2018).

společnosti (o vzestupu extrémní pravice ani nemluvě) bývají folklorizovány lexikální jednotky, které používají mladí lidé na předměstských sídlištích pro budování své křehké identity, většinou multietnické, tedy na pomezí dvou rozdílných kultur.

Se vzrůstající mírou stereotypizace spojení „rap = inovace“ prostřednictvím často netaktního mediálního diskurzu, který deformoval vědecky koherentní, z praktického hlediska potřebný a zejména pro nerodilé mluvčí nedocenitelný Goudaillierův výzkum identitární neologie předměstské mládeže, pak jakákoli koncentrace na studium vyseparovaných lexikálních jednotek z širšího kontextu rapu nebyla delší dobu v oblasti francouzské sociolingvistiky příliš doporučována (cf. Billiez a kol. 2003: 26–30). Tento diskurz ve své době pomohl dynamizovat vznikající urbánní sociolingvistiku, zabrzdil ale zároveň i dynamicky se rozvíjející sociolektální neografii¹⁰⁹.

Problematické je v otázce identitární neologie nejen etické hledisko, ale také hledání metodologických možností, jak zkoumat vliv médií na šíření výrazových prostředků rapu od autorů textů k jejich mladým posluchačům. S vědomím všech těchto omezení se nicméně pokoušíme dále v této studii propojit neologická a sociolingvistická hlediska a navrhnout přístup, který označujeme jako sociolexikologický. Ten by neměl privilegovat ani přístup kvantitativní, kterého lze dosáhnout např. výše zmiňovanou tvorbou korpusu rapových textů, ale ani přístup kvalitativní, vyžadující jemnou analýzu identitárních reprezentací a také diskurzních kontextů, v jejichž rámci posluchači objevují první výskyty slov, která upoutávají jejich pozornost a podněcují je k dalšímu testování ve vlastních promluvách. Výzkum tedy bude veden jen na několika izolovaných lexémech, na kterých bude možné lépe sledovat konkrétní „neologické cesty“ (*cheminement de la néologie*, Sourdot 1998, viz výše 4.2.1).

4.3.1 Hypotéza šíření lexikálních prostředků skrze rap: korpus *RapCor* a testovací lexém *bol(l)os(s/se)*

Mezi různými způsoby, jakými by bylo možné popisovat cirkulaci neologismů v mediálním prostoru, se excerpce rapových textů zdála zaujímat naprosto jedinečnou pozici. Z výsledků našich předchozích výzkumů na francouzských učilištích (Podhorná-Polícká 2007, knižně 2009) totiž jasně vyplývala specifická role francouzského rapu u studované mládeže v Paříži i v Yzeure. Když měli respondenti z řad učňů uvést zdroje, odkud čerpají inspiraci pro inovaci slovní zásoby

109 Její roli s demokratizací přístupu k internetu převzaly kolaborativní online projekty uživatelů-neolingvistů typu DZ, *Dico 2 Rue* [online]. [cit. 2021-02-21]. Dostupné z: <http://www.dico2rue.com/> nebo např. *Bob: dictionnaire d'argot* [online]. [cit. 2021-12-21]. Dostupné z: <https://www.languefrancaise.net/Bob/Introduction>. Goudaillier nicméně kritiku přestál a svůj sběr vydal v rozšířené podobě pod stejným názvem znovu v roce 2019, pouze u jiného nakladatele.

v rámci své skupiny přátel, nebo když byli dotazováni na tmelící prvek obecného slangu mládeže, nejčastěji uváděli právě rapové texty.

Na tyto terénní studie bylo v rámci našeho postdoktorského studia navázáno sociolexikálním výzkumem rapu. V roce 2007 byl na ÚRJL FF MU poprvé realizován seminář překlady rapových písní z francouzštiny do češtiny s detailní kulturologicko-lexikální analýzou, a to v rámci výběrového předmětu *Jazyk mladých (Problémy francouzské sociolingvistiky)*. Takto bylo jednotnou metodologií za deset semestrů trvání kurzu do roku 2016 přeloženo na šedesát rapových písní.

Přibývající množství důsledně transkribovaných a morfosémanticky a lexikograficky anotovaných textů pak bylo jedním z impulzů¹¹⁰ pro vytvoření korpusu textů frankofonních rapových písní, od roku 2009 prezentovaných pod názvem *RapCor*.

Obrázek č. 7: „Multietnické“ logo rapového korpusu *RapCor*

Na podkladě dat z tohoto korpusu následně vznikaly různé kvalifikační práce¹¹¹, byla realizována spolupráce s nakladatelstvím Lingea na druhém vydání slovníku francouzského slangu (viz výše 4.2.7) aj.

Pomocí propojení metody terénního pozorování a dotazníkových šetření u francouzské mládeže a metody frekvenční analýzy na stále rostoucím vzorku písňových textů z korpusu *RapCor* jsme se stále větší určitostí mohli pozorovat vznik zóny konvergence mezi vyjadřováním raperů a jejich posluchačů. Tento vzájemný vztah předpokládá přebírání generačně příznakových slov rapery a jejich následné šíření mezi (převážně mladé) posluchače, kteří je zařazují do své mluvy a dále šíří

110 Nemenším impulzem však také byla aktivní spolupráce studenta bakalářského studia Jiřího Mar-ka, který vlastnil rozsáhlou mediátku francouzského rapu a pravidelně o něm psal do žánrového časopisu *Bbarák* (pro online verzi, viz *Bbarak.cz – Váš hip-hop magazín* [online]. [cit. 2021-12-21]. Dostupné z: <https://www.bbarak.cz/>). Bez dlouhodobé ochoty kolegy Marka Stehlíka z technické podpory ISu při CIT FI MU, který se ujal technických aspektů tvorby databáze, tj. importace textů nejprve do korpusového manažeru Bonito a posléze do TXM, webové prezentace korpusu aj., by však týmové nadšení mladých lingvistů nebylo uvedeno do lexikometrické praxe.

111 Viz Podhorná-Polická, Alena (dir.). *Rapový korpus RapCor – Vědecké publikace* [online]. [cit. 2021-02-21]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/do/phil/Pracoviste/URJL/rapcor/bibliografie.html>.

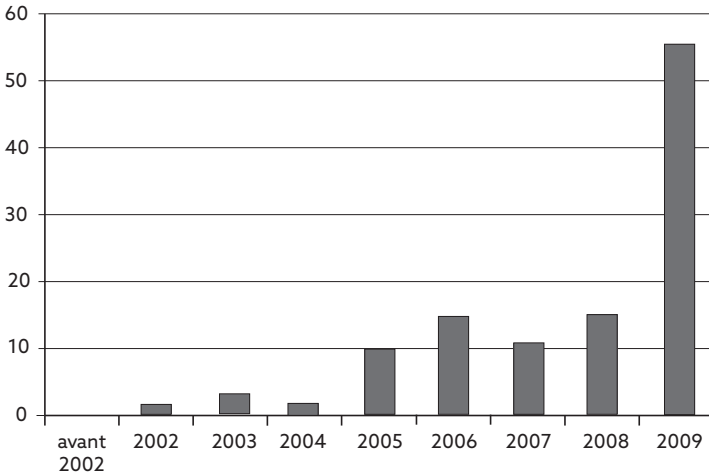
mezi své kamarády. Podotkněme, že rapeři byli v 90. letech v naprosté většině mladí lidé, což dnes platí stále, ale v komerčně úspěšném rapu jen částečně, protože mnoho interpretů z tzv. *old school* (tj. nejstarší generace raperů) produkuje alba po dosažení třiceti let, občas i po čtyřicítce (např. interpreti Kery James, Mc Solaar, Soprano, skupiny NTM, Sniper aj.).

Uvedme jeden konkrétní příklad tohoto propojení terénně-dotazníkových metod výzkumu s korpusovými nástroji pro pozorování „neologických cest“ identitárních slov. Bilance chronologického a frekvenčního výskytu lexému *bolos* (zapisovaného v mnoha grafických variantách: *boloss*, *bollosse* aj. – dále tedy budeme používat syntetickou variantu *bol(l)os(s/se)*) v korpusu *RapCor* je prezentována v grafu č. 4 níže v období od prvního výskytu lexému v roce 2002 po rok 2009, kdy došlo k jeho extrémnímu rozšíření (nejen v tomto hudebním žánru, jak bude prezentováno v kap. 4.5). Tato bilance výskytu novotvaru v textech rapových písní prokazuje, že rap může sloužit jako indikátor cirkulace pro mládež identitárních neologismů a také jako ukazatel významových posunů slov, ke kterým dochází při šíření mezi skupinami mluvčích. Písňové texty tedy umožňují datovat tzv. neologický třesk (viz 3.5) u mládeže lépe než jakékoli jiné mediální výskyty.

Je nutné předeslat, že *bol(l)os(se)* je extrémně polysémní slovo, jehož původní význam byl patrně „osoba, která se nechá napálit při prodeji drog“. V tomto významu lexém cirkuloval patrně pouze na předměstích Paříže, minimálně však od půlky 90. let 20. století, protože první (a ojedinělý výskyt) lexému je zachycen ve slovníčku jednoho mikroslangu ze severního předměstí Paříže, vydaného roku 1994 (viz Seguin 1994).

Význam slova se později rozšiřoval v souvislosti s neologickým třeskem mezi mládeží: „osoba (většinou rodilý, bílý Francouz), která se nechá napálit“, dále „osoba, která se neumí bránit“ a později se s mediálním třeskem zařadil do synonymické série *abruti*, *bouffon*, *baltringue*, tedy „otloukánek, blbeček“. I přes naše snahy zjistit původ tohoto slova ověřováním různých hypotéz zůstává i nadále jeho etymologie částečně neprůhledná. Do objevení jeho záznamu v Seguinově slovníčku z roku 1994 byla ve hře hypotéza, že obdobné slovo, snad zkomoleninu, vyslovila v písni *C'est la même histoire* raperka Sté Strausz, když v refrénu opakovala dva verlanizované tvary za sebou: «c'est asmeuk, mon lauss» [mšlos] = „je to tak, ty můj ubožáčku/hnusáčku“ (*askmeuk* < *comme ça*, *lauss* < *salaud*). Dále se nabízela hypotéza přejímky z amerického slangu raperů, kteří užívají tutéž formu (difuze by tedy byla možná například přes slavné uskupení Public Enemy, kteří [bolos] vyslovují v písni *Don't believe the hype* již v roce 1988: “if I swing bolos”), ale slovo je v americkém rapu vždy použito v různých jiných, neprůnikových významech (zde patrně „nůž“).

Právě neprůhledná etymologie a bohatá polysémie se zdají být důvody, proč se toto slovo stalo atraktivním a proč se jeho expresivita stírá jen velmi pozvolna. Z těchto dvou důvodů je i ukázkovým příkladem tzv. identitárního slova, na kterém lze demonstrovat dynamiku, s jakou se může neologismus z mikroslangu dealerů

Graf č. 4: Rozložení výskytu identitárního slova *bol(l)os(s/se)* v různých rapových písních (celkem 113 textů) podle jejich roku vydání

drog dostat do slangu předměstské mládeže, následně do obecného slangu mládeže a později také do obecného slangu. Tento lexém byl podroben důkladnému dlouhodobému zkoumání, kdy s francouzskou spolupracovnicí Anne-Caroline Fiévetovou popisujeme již od roku 2008 časověnou metodou jeho pronikání do všeobecného jazykového povědomí (viz níže kap. 4.5).

Tvar *bol(l)os(s/se)* se poprvé objevil zřetelně vyslovený rapperem Dyruem ve třetí sloce písně *La journée PLE*, která vyšla roku 2002 na albu rapera Sinika *Artiste triste*. Sinik i Dyru jsou původem z jižního předměstí Paříže (departement Essonne, 91). Následující rok se lexém objevil také pouze u rapperů z jižního předměstí Paříže (Val de Marne, 94) a nebýt Seguinova slovníčku, byla by tato lokalita jistě považována za místo geneze tohoto neologismu.

Frekvence jeho výskytu v rapu a u zpěváků různého původu se začala zvyšovat znatelně až od roku 2005. Tyto výsledky korespondují s názory respondentů našich anket, kteří situují první setkání se studovaným slovem právě do této doby. Zejména se to týká těch respondentů, kteří bydlí na předměstských sídlištích, převážně v pařížské aglomeraci a/nebo těch, kteří uvádějí, že poslouchají pravidelně hudební žánr rap. Jedním z faktorů, který měl v roce 2005 pozitivní vliv na tento neologický třesk, byl nesporně zájem médií o slang předměstské mládeže po nepokojích v roce 2005. Od té doby se slovo *bolos* dynamicky šíří mimo pařížský region a mimo předměstská sídliště. Jak potvrzují výsledky z *RapCoru* zobrazené v grafu č. 4, stejně tak se lavinovitě šíří i v textech rapových písní, dokonce i u interpretů mimo Francii¹¹².

112 V roce 2009 můžeme jeho výskyt pozorovat například v textu quebecké rapové skupiny Fou Alliés (album *Monde infernal*, píseň *Frénésie*).

Rapový korpus může tedy být cenným zdrojem poznání současných variant substandardní francouzštiny a indikátorem nových tvarů a významů na detailnější testování „neologických cest“ identitárních slov.

4.3.2 Identitární neologismy a jejich evaluace dotazníkovou metodou

Rap, role masmédií a lexikální inovace... Trojice pojmů, které jsou ve francouzské lingvistice v souvislosti s využitím hudby a jejích textů pro sociolingvistický a lexikografický výzkum zmiňovány tak často, až toto spojení působí jako stereotyp. Již roku 1999 v prvním sociolingvisticky zaměřeném sborníku o marseilleské rapové hudbě uvádí Louis-Jean Calvet sílu populární písně při difuzi či posunu významů slov, konkrétně na příkladech slov *bidasse* („vojcl, voják, základák“, apelativní proprium odvozené z vlastního jména v populární písni z počátku 20. století) a *scoubidou* („barevná bužířka“, z refrénu jedné písně z konce 50. let), ale také na souloví *laisse béton* („nech to plavat“, s verlanizovaným slovem *tomber* > *béton*), které na konci 70. let proslavil zpěvák Renaud a podnítil tím rozmach módy jazykových přesmyček do celé tehdejší společnosti (Calvet 1999b: 59–60). Své tvrzení, že „píseň vytváří a pomáhá šířit neologismy“ (*la chanson est à la fois créatrice et véhicule de néologismes*; *idem*: 60) převádí Calvet i do rapu.

Na sklonku 20. století konstatuje, že „nikoho už nepřekvapí, že je studováno lexikum rapu“ (*le fait d'interroger le lexique du rap [...] ne surprendra personne*; *idem*: 59). I přes tuto deklaraci nicméně zůstává výzvou otázka metodologická, neboť nám není známo, že by kdy ve francouzské (socio)lingvistice probíhaly debaty o metodách, jakými by bylo možné uchopit a popsat vztahy, které jednotlivé pojmy z výše uvedené trojice pojmů.

Nedostatek hlubšího zájmu o danou problematiku vychází dle našeho názoru z absence interdisciplinárního výzkumu. Bylo by tudíž vhodné realizovat sérii experimentálních studií, ve kterých by byly kombinovány kvantitativní a kvalitativní metody. Právě touto kombinací by bylo možné metricky uchopit klíčový prvek z dané trojice, roli médií. Ta se zdá být empiricky evidentní, ale bývá spíše popisována než měřena. V reálném čase je však vliv médií na lexikální změny pouze předpokládatelný a v praxi jej lze vypořádat až retrospekci.

Aby nešlo o „dojmologii“, ke které se patrně nevědomky uchylují mnozí lingvisté, kteří tento fenomén popisují okrajově, je třeba získat relevantní vzorek dat tak, aby dané argumenty byly statisticky podloženy. Proto jsme s kolegyní Anne-Caroline Fiévetovou propojily informace z rapového korpusu *RapCor* s dotazníkovou metodou a participačním pozorováním vyjadřování francouzské mládeže. Naším neskromným cílem v této studii bude prokázat výše uvedené propojení tří klíčových termínů *rap – role médií – lexikální inovace* v rámci synchronní dynamiky jazyka a popsat pozorovatelné modely šíření pro jednotlivé typy neologismů.

V ideálním případě by se vědecký „záchyt“ neologismů měl uskutečnit v době největší frekvence výskytu toho kterého slova v médiích, což bylo také podmínkou při výběru konkrétních neologických kandidátů. Dále se budeme snažit ověřit jeho tzv. neologicitu u mluvčích (tedy subjektivní pocit novosti), dále rychlost šíření mezi mládeží a schopnost zaujmout mluvčí a ukotvit se v jejich rezolektech, tzv. identitární potenciál každého ze zkoumaných kandidátů.

V návaznosti na frekvenční studii o lexému *bol(l)os(s/se)* (viz výše kap. 4.3.1 a níže kap. 4.5) bude níže aplikována hypotéza, že rap je v korelaci s užíváním neologické slovní zásoby mezi mládeží. Tuto hypotézu představíme na pestřejším lexikálním vzorku tak, aby bylo možné pozorovat stadia mediálního rozšíření slova a variabilitu difuzních typů.

Pro úspěšnou realizaci dotazníkové sondy jsme spolu s Anne-Caroline Fiévetovou musely uskutečnit přípravnou fázi, tedy nejprve dlouhodoběji tipovat a následně pozorovat cirkulaci lexémů, které mají pro mládež identitární charakter. Jednalo se o participační pozorování ve dvou výzkumných osách. Na jedné straně byla po dobu podzimního semestru roku 2010 v rámci kurzu «Communication», který vedla Fiévetová u studentů prvního ročníku oboru «Langues étrangères appliquées» (zkráceně LEA), tj. aplikovaných cizích jazyků na Université Paris-Est Créteil na jižním předměstí Paříže, pozorována vysoká frekvence užití určitých slov, expresivních novotvarů, jež v kolegyni jakožto rodilé mluvčí subjektivně vzbuzovaly neologický pocit.

Na druhé straně šlo o každodenní poslech rádia Skyrock, které poslouchá převážně francouzská mládež. Toto rádio je odborníky považováno za hlavní vektor šíření rapu mezi francouzskou mládeží. V polovině 90. let se vedení stanice Skyrock rozhodlo upřednostnit rap a r'n'b ve svém vysílání, kdy následně jako hlavní pořad v tomto programovém scénáři vznikl v roce 1996 pořad Planète Rap [Planeta Rap], kde byl každý večer mezi 20. a 21. hodinou představen jeden umělec z jednoho či druhého hudebního žánru. Rádio se postupně stalo emblematickou vitrinou tohoto typu hudby. Úspěch pořadu byl natolik velký, že je ve vysílání rádia s malými změnami zařazen dodnes.¹¹³

Podle specialisty na francouzská rádia pro mládež, sociologa Hervého Glevara, vysílá rádio Skyrock v porovnání s jinými mládežnickými rádii nejvíce hudebních novinek – konkrétně se jedná o Europe 2 (dnes vysílající pod názvem Virgin Radio), Fun Radio a NRJ (Glevarc 2005: 46). Je tedy dosti pravděpodobné, že jeho pravidelný poslech umožní rychlejší zaznamenání lexémů, které jsou zároveň neologické i identitární. Tuto hypotézu ve své dizertační práci ostatně právě spolupracovnice Anne-Caroline Fiévetová průkazně ověřila (Fiévet 2008).

113 Viz *Skyrock – Émissions – Planète Rap* [online]. [cit. 2021-02-21]. Dostupné z: <https://skyrock.fm/emissions/planete-rap>.

V první fázi výzkumu tedy Fiévetová zaznamenávala neologické kandidáty, kteří se jevíli dostatečně zajímaví po sémantické i etymologické stránce. Tak vznikla osnova společně vypracovaného dotazníku, který musel mít adekvátní délku pro udržení pozornosti mladých respondentů a zároveň i dostatečně heterogenní obsah, aby podnítl ochotu sdílet jejich postoje dotýkající se často citlivých témat skupinové i osobní identity. Celkově bylo osloveno 129 studentů výše zmiňovaného kurzu.

Během posledního týdne prvního semestru v prosinci 2010 bylo možné anketu realizovat i proto, že byla navozena přátelská atmosféra mezi kolegyní a posluchači kurzu, kteří k ní měli důvěru a neměli pochybnosti o etice zpracování výsledků ankety. Dotazník byl následně pečlivě zodpovězen 123 studenty (38 chlapců, 85 dívek) ve věku mezi 17 až 24 lety, s věkovým průměrem 19 let.

Většina z nich pocházela z pařížských předměstí, konkrétně 80 z nich pak z departementu Val de Marne, kde sídlí univerzita (tj. 65 %). Ze sociologické části dotazníku konkrétně vyplývá, že devět dotazovaných bydlí v centrální Paříži, zbytek bydlí v různých departementech regionu Île-de-France, tedy v širší aglomeraci Paříže. Tři dotazovaní přijeli na rok studovat do Francie (z Antil a z Afriky) a na začátku semestru tedy nesdíleli kulturní zázemí s ostatními spolužáky, natož aby znali lexémy generačně příznakové pro mladé Francouze. I přes tyto výjimky jsme získaly vcelku homogenní vzorek mládeže z jižního předměstí Paříže v období na přechodu z adolescence do postadolescencence.

Pouze deset dotazovaných mluví v rodině pouze francouzsky, přibližně dvacítká pochází z kreolofonního prostředí a téměř 20 % dotazovaných je arabofonních (s různými, blíže nespecifikovanými stupni bilingvismu). Tyto informace se ukázaly jako zásadní pro naše další analýzy týkající se lexémů přejatých z arabštiny (viz Podhorná-Polická a Fiévet 2011a).

V názoru mluvčích na hudební žánr rap je patrný velký rozdíl v odpovědích děvčat a chlapců, jak ukazuje tabulka č. 14.

Tabulka č. 14: Postoj k rapu v závislosti na pohlaví dotazovaných

	ano, poslouchám rap hodně	ano, poslouchám rap čas od času	neposlouchám rap vůbec	nezatřena žádná z možností	Celkem
Dívky	18,8 % ¹¹⁴	38,8 %	31,8 %	10,6 %	69,1 % (85)
Chlapci	31,6 %	18,4 %	23,7 %	26,3 %	30,9 % (38)
Celkem	22,8 % (28)	32,5 % (40)	29,3 % (36)	15,4 % (19)	100 % (123)

Z tabulky č. 14 vyplývá (viz podbarvené buňky), že zatímco dvě třetiny dívek vykazují, že rap poslouchají čas od času nebo vůbec, u chlapců lze pozorovat výraz-

¹¹⁴ Z nichž 4 dívky z celkových 16 explicitně uvádějí, že poslouchají pouze americký rap.

nou převahu odpovědí z kategorie „poslouchám rap hodně“ nebo nezatržení žádné z možností. Do této kategorie se řadí jistě další fanoušci francouzského rapu, kteří byli ale na konci dotazníku unaveni vyplňováním a nezatrhli žádné políčko u závěrečných otázek sociologického rázu.

Do dotazníku bylo začleněno celkem 18 slov a slovních obrátů, z nichž každý měl reprezentovat jinou slovotvornou kategorii či odlišný (byť zatím jen předpokládaný) model šíření. Slova a slovní obraty byly prezentovány v tomto pořadí: *frais, en mode, se taper des barres, bicrave, sisi, mektoub, quenelle, lossbo, dare, werss, bsahtek, canuche, hamdoullah, chagasse, hass, lovés, cassos, kiffer*.

Tento vzorek neologické slovní zásoby záměrně směřoval lexémy, které bylo možné cyklicky zaslechnout na výše prezentovaném rádiu Skyrock v rapových písních, s dalšími typy slov staršího data. Prvním z nich byly chytáky, tedy slova excerpovaná z našich minulých anket, která lze definovat jako hapaxy. To je případ slova *canuche*, které vzniklo slangovou resuffixací ze slova *canon* („sklenička vína“), což si ale respondenti nespojovali a slovo hromadně označovali jako neznámé. Tímto způsobem byla ke konci (vcelku dlouhého) dotazníku pomocí jakéhosi placebo efektu pozorována míra nadšení a pozornosti dotazovaných. Podotýkáme, že pouze 6 lidí z celkem 129 oslovených se rozhodlo dotazník nevyplňovat. Převážná většina ostatních studentů odpovídala důsledně tak, aby pomohla vyučující sebrat kvalitní vědecké výsledky, což bylo potěšující zjištění, neboť studenti obecně vykazují spíše ironii, letargii, skepsi či pobavení, jsou-li dotazováni na obdobná témata bez navození důvěry a jisté konivence a je-li dotazník obdobně dlouhý (8 stran A4).

Druhým typem doplňkových „placebo slov“ byla slova z tzv. mikroslangů, jako např. slovo *chagasse*, které se do té doby neobjevilo v žádné rapové písni, nicméně se šířilo mezi některými skupinami mládeže, jak vyplynulo z našich předchozích anket z roku 2010.

Volba této strategie vyplynula z nutnosti křížit metody výzkumu, konkrétně šlo o participační pozorování během semestru, pozorování propagace neologismů ve vybraných médiích a o zpětnou vazbu vůči našim minulým anketám formou dotazníku mezi observovanými studenty.

Do této studie byly z prostorových důvodů vybrány tři nejreprezentativnější lexémy, které zastupují tři úrovně rozšíření slov: *sisi, bicrave* a *werss*. Vesměs všechny odpovědi na 18 slov a slovních obrátů zařazených do dotazníku jsou zajímavé, neboť poukazují na dynamiku šíření mezi mládeží a jsou zároveň důkazem, jak vnímá toto rozšiřování v úzu, modernitu a (často neukotvený) význam slov mládež samotná. Nebylo jednoduché vybrat tři zástupce, kteří by reprezentovali dostatečně diferencovaně výše uvedené. Nakonec byla pro výběr aplikována konstanta etymologické neprůhlednosti a jako proměnná deklarovaná frekvence užití. Všechna tři slova v našem výběru, *sisi, bicrave* a *werss*, tedy nejsou původem autochtonní (vytvořená běžnými morfologickými postupy z francouzských slov). Každě

navíc zastupuje jinou kategorii aktivního či pasivního užívání. Uvádět je budeme v pořadí od nejužívanějšího po nejméně užívané.

Výsledky dotazníkového šetření nám budou sloužit pro potvrzení či vyvrácení hypotézy Jeana-Françoise Sablayrollese, která předpokládá, že „neologicita slova je nepřímou úměrná jeho míře rozšíření“ (*la néologicit  est inversement proportionnelle   la diffusion*; Sablayrolles 2000: 171). Datace prvních výskytů vybraných slov se omezí v této studii na první výskyty v rapových písniích. Pozorování šíření neologismů skrze rap nás p v d  k druhé hypotéze, která předpokládá, že rap slouží ke kontextualizaci slov s nejasn m původem a přispívá tak k upřesňování významu (s mantizaci slova), p r padn  jeho res mantizaci významem p bližn m, z kontextu odvoditeln m. Aby bylo mořn  tuto hypotézu testovat, dotazník obsahoval na konci kařd  série dotazů výzvu „Pouřijte toto slovo/slovn  spojení v libovoln  v t  nebo ve větě z rapov  p sn , kterou znáte“. T mto způsobem bylo mořn  shrom řdit frazeologick  struktury, kter  se mezi ml deř  ukotvily z rapových p sni  a mohly ovlivnit sémantickou interpretaci studovaných slov.

4.3.3 « Si si la famille... » aneb fat m *si si* v identitárním kontextu

První z trojice detailněji studovaných lexémů je *si si* (včetně jeho grafick  varianty *sisisi*), kter  se chová jako ur it  druh fatému (*phat me*; kontaktove slovo). Používá se pro vyjádření souhlasu mluvícího s tím, co vidí či slyší, často také pro pozitivn  evaluaci t hoř. Vyslovování je se dvěma dlouhými vokály [si: 'si:], coř svádět o tom, že jde o přejímku ze řpan lřtiny. Pro tuto hypotézu svádět fakt, že vokály nemají ve francouzřtin  kvantitu jako pertinentn  rys a homonymní francouzsk  slovo *si* („ale ano“) se vyslovuje krátce i pod p r zvukem.

Tento lexém nás upoutal v srpnu roku 2009, kdy jsme jej poprvé spolu s Fiévetovou shodn  pocítily jako identit rn  neologismus p  rozhovoru se skupinou mladíků původem ze s dliřt  Les Sorbiers na pařrřzk m jiřn m předměstí Chevilly-Larue, kter  byli tou dobou na prázdninách v jihofrancouzském m st  Nice. Tito mladíci n m v polořr zen m rozhovoru uvedli *si si* jako sociolektismus typick  pro jejich skupinu známých z departementu 94 (Val-de-Marne), kter  cel  parta přejala od rapera Booby. Jeden z dotazovaných slovo popsal a ostatn  jeho nadřen  ze siln  expresivity slova souhlasn  potvrdili:

„Znáte Boobu? Tak ten nedávno vymyslel slovo, které dnes kařdej řr k , *si si* ... předtím to nikdo neřr kal ... no prostě vod t  doby, co to řekl, tak to řr kaj  vřichni“ (respondent, muř cca 18 let, původem z jiřn ho předměstí Pařrře, t.  . na dovolen  na pláži v Nice se dvěma kamarády).¹¹⁵

115 V originálním znění: «Vous connaissez Booba ? Bah dern rement, il vient d'inventer un mot, tout le monde dit si si » [...] personne le disait avant [...] bah voil , depuis qu'il l'a dit, tout le monde le dit.»

Raper Booba pochází z jiného departementu pařížské aglomerace než dotazovaní mladíci, konkrétně z blízkého předměstí Boulogne-Billancourt (departement Hauts-de-Seine, 92). Lexém *si si* se nachází v několika jeho písních, poprvé na albu *Ouest side* z roku 2006 (konkrétně v písních *92 Izi* (Booba *featuring* Malekal Morte) a *Ouais ouais* (Booba *featuring* Mac Tyer)). Tentýž Mac Tyer jej použil o rok dřív, tedy v roce 2005, v hitu *93 Hardcore* své skupiny Tandem.

Tyto geografické souvislosti se zdají být indikátorem relativně širokého rozšíření lexému, což potvrzují i další výskyty tohoto fatému v rapových písních. V korpusu *RapCor* se mezi dalšími výskyty lexému v pozdějších obdobích nachází také další píseň z roku 2005, která obsahuje výraz *si si*. Tentokrát ovšem interpreti pocházejí z departementu Essonne (91) ve vzdálenější jižní aglomeraci Paříže. Konkrétně jde o píseň *Le même sang* (interpreti Sinik *featuring* Diam's). Tuto geografickou diverzitu můžeme interpretovat jako příznak širokého rozšíření fatému ještě předtím, než se skrze Boobu dostal k našim respondentům.

Na základě této prvotní analýzy tedy slovní obrat *si si* zasluhoval zvláštní pozornost a důkladné dotazníkové šetření. Zvláště pak byl zajímavý pro svůj fatémový charakter a z důvodu naprosté ignorace tohoto výrazu ve slovnících, paradoxně dokonce i ve specializovaných slovnících předměstského slangu mládeže, jakými jsou výše prezentované slovníky CTT nebo pravidelně aktualizovaný DZ (viz výše kapitola 4.3).

V dotazníku byli mladí respondenti požádáni o zaškrtnutí jedné z následujících možností míry znalosti a užívání lexému:

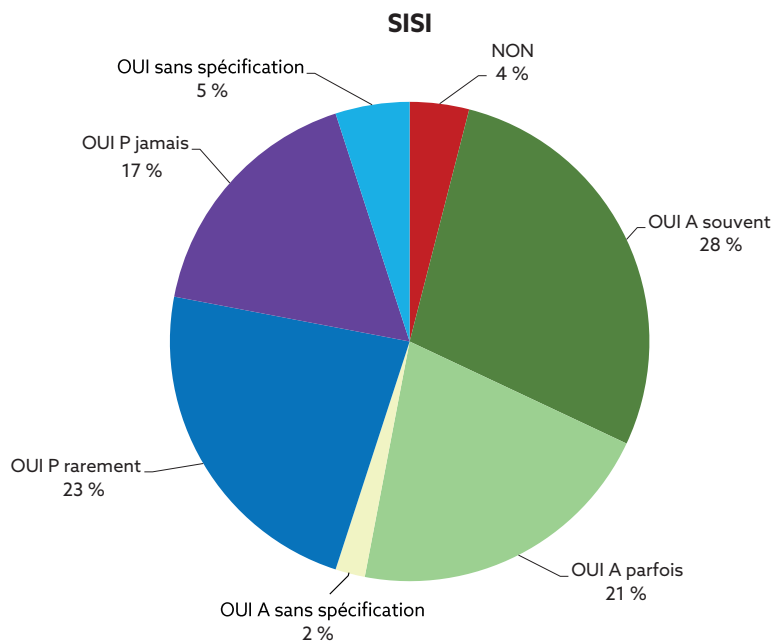
- 1) „ano, užívám jej aktivně“ (*oui, je l'utilise activement*, dále zkratka OUI A), s volbou podkategorie – užívám jej: a) „často“ (*souvent*) nebo b) „občas“ (*parfois*),
- 2) „ano, znám jej pasivně“ (*oui, je le connais passivement*, dále zkratka OUI P), s volbou podkategorie – užívám jej c) „zřídka“ (*rarement*) nebo d) „nikdy“ (*jamais*),
- 3) „ne, neznám jej“ (*non, je ne le connais pas*, dále zkratka NON).

Pouze ti, kteří lexém znali, doplňovali následně jeho význam a vyplňovali doplňkové dotazy, které směřovaly k hodnocení míry pocítované modernity lexému a míry jeho slangového rozšíření do obecného slangu (*argot commun*, zkratka AC), obecného slangu mládeže (*argot commun des jeunes*, ACJ) nebo obecného slangu předměstské mládeže (*argot commun des jeunes des cités*, ACJC).

Tabulka č. 15 představuje detailní výsledky pro fatém *si si* v anketě z prosince 2011. Z ní vychází graf č. 5, který vizualizuje první číselný sloupec tabulky.

Tabulka č. 15: Výsledky dotazníkového šetření pro fatém *si si*

		celkem	moderní	vcelku moderní	stabilní	zastaralý	bez upřesnění	AC	ACJ	ACJC	bez upřesnění
OUI A	často	34	22	2	7	0	3	7	14	10	3
	občas	26	4	10	9	0	3	1	13	10	2
	bez upřesnění	3	0	1	1	0	1	0	3	0	0
	Celkem	63	26	13	17	0	7	8	30	20	5
OUI P	zřídka	28	11	6	5	4	2	1	16	11	0
	nikdy	21	11	3	1	3	3	1	5	12	3
	bez upřesnění	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Celkem	49	22	9	6	7	5	2	21	23	3
OUI sans spécification (bez upřesnění)		6	1	0	0	0	5	0	0	2	4
NON		5	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Celkem		123	49	22	23	7	17	10	51	45	12

Graf č. 5: Deklarované užívání lexému *si si* mezi dotazovanými (legenda viz str. 169)

Z výsledků dotazníkového šetření vyplývá, že lexém *si si* je mezi dotazovanými studenty hojně rozšířen. Ze 112 studentů, kteří deklarují jeho znalost, ať už jej aktivně používají či nikoli, jej 75 dává do kontextu pomocí libovolné věty nebo citace rapové písně, ve které je *si si* použito. Z těchto 75 návrhů použití slova je 15 výskytů diskutabilních, například „Sí sí, kámo, dokázals to“¹¹⁶ (*Si si, mon gars, t'as réussi*) nebo „Koupil jsem si auto, sí sí!“ (*j'ai acheté une voiture, si si !*). Z takovýchto krátkých kontextualizací není totiž zcela zřejmé, zda dotazovaný zná či nezná nejrozšířenější význam, který cirkuluje mezi mládeží. Tedy zda jej používá jako expresivní vyjádření souhlasu nebo extrémně pozitivní ohodnocení určité věci, nebo naopak zda zná pouze standardní francouzský význam, tedy dvojité přitakání po negativně položené otázce („ale ano, ale ano“).

Ze zbývajících 60 osob jich 27 uvedlo příklady, které si sami vymysleli, jako například „Sí sí, brácho, dnes seš skvěle voháklej“ (*si si, mon frère, très bien sapé aujourd'hui*) nebo „Sísí nový adidasky“ (*si si, les nouvelles Adidas*). Za povšimnutí tedy stojí časté příklady vztahující se k hodnocení ošacení. Zbývajících 33 osob citovalo ustálená spojení: 11 dotazovaných uvedlo výrazy typické pro slang mládeže (ACJ), případně slang předměstské mládeže (ACJC): *si si gros* („sí sí kámo“; uvedeno třikrát), *si si tu gères !* („sí sí, ty válíš“, také 3x) a *si si, (c'est) frais !* („sí sí, to je akční“, taktéž 3x). Podotkněme, že sloveso *gérer* a konkrétně spojení *ça gère !* nebo *tu gères !* jsou velmi frekventované u mládeže při hodnocení událostí. Jejich užívání bylo v době ankety možné považovat za relativně neologické (např. v online slovníku DZ se *gérer* nevyskytovalo v tomto významu, pouze ve významu „svádět“ = *séduire*).

Posledních 22 osob uvedlo slovní spojení „sí sí rodina“ (*si si la famille*), z toho jeden dotazovaný v přibližném znění: „sí sí, má se dobře rodina?“ (*si si, bien la famille ?*) a dvě osoby uvedly, že se jedná o přejímku z písní rapperů, již zmiňovaného Booby a Soprana z jihofrancouzské Marseille.

Pro upřesnění tyto dvě osoby uvádějí, že rap neposlouchají, proto jsou tyto jejich zmatečné odpovědi vysvětlitelné. Soprano je sice známý svou písní „Rodina“ (*La famille*) z roku 2007, ta ale neobsahuje zkoumaný fatém. Booba přispěl k rozšíření výrazu *si si* tím, že jej použil v několika svých hitech (viz výše). Slovní spojení „sí sí rodina“ nicméně nepochází od něj, ale od rapera Sefyu, který je rozšířil skrze píseň „Moje publikum“ (*Mon public*).¹¹⁷ Nikdo z našich mladých dotazovaných ale Sefyuovo jméno neuvedl, přestože se jedná o velmi známého interpreta. Nikdo

116 Studované lexémy se budeme snažit přeložit či adaptovat pro plynulost čtení českého čtenáře (zde pouze vokalizace odpovídající výslovnosti u francouzské předměstské mládeže).

117 Album z roku 2008 *Suis-je le gardien de mon frère ?*. V refrénu této písně se střídají dva ustálené výrazy: «Si si la famille, wesh wesh la famille», což může nasvědčovat možné synonymické konkurenci alespoň v oblasti kolem Aulnay-Sous-Bois v departementu Seine-Saint-Denis (93), odkud Sefyu pochází a kde má pravděpodobně nejbližší publikum. Všechny tyto úvahy však zůstávají hypotetické, nebudou-li ověřeny terénním výzkumem u soudržných skupin kamarádů z dané oblasti.

neuvedl dokonce ani skupinu Nysay, která je sice méně známá, ale které v roce 2008 vyšlo album nesoucí příznačný název *Si si la famille*¹¹⁸.

Z našich výsledků není možné odvodit korelaci znalosti lexému mezi respondenty, kteří výraz uvádějí, a těmi, kdo pravidelně poslouchají rap. Konkrétně z 22 osob, které lexém zmínily v kontextu rapu, jich 7 uvádí, že poslouchá rap hodně, 6 občas, 6 vůbec ne a 3 na otázku neodpověděli. Z těchto čísel se dá odvodit, že oněch šest dotazovaných, kteří rap neposlouchají, převzalo výraz od svých kamarádů.

Aby ale mohly být naše výsledky metodologicky jednotné a měly výpovědní hodnotu, bylo by třeba v budoucnu důkladněji zkoumat náhled dotazovaných na rapovou scénu, nakolik se v ní vyznají, a porovnat tyto výsledky s kvantitativně větším vzorkem dat.

Na tomto vzorku dotazníků už je ale možné konstatovat významný stupeň ustálení spojení *si si la famille*. To lze doplnit i excerpcí mediálních dat. Jako další důkaz rozšíření a pevnosti spojení lze například uvést situaci identitárního rázu, kdy v klipu skupiny Nysay ve 28. vteřině raper Morsay řekne „rodina“ (*la famille*) a ostatní kamarádi, kteří stojí vedle něj, odpoví „sí sí“ (*si si*).¹¹⁹

Komentáře, které se zobrazují pod videoklipy, jsou z metodologického hlediska zajímavým doplňkovým zdrojem pro ověření identitárního rázu některých výrazů. Konkrétně pro ověření ustálosti frazému *si si la famille*, jeho identitární a expresivní role mezi dotazovanou mládeží, lze dobře využít komentářů na kanálu YouTube pod výše citovaným klipem skupiny Nysay, kde lze číst například: *si si c'est la famille 93 !!!* nebo *siii siii, tu gères !* Tyto komentáře nám následně umožňují ověřit či korigovat kusé informace z terénního výzkumu a z dotazníků.

Závěrem lze tedy shrnout, že fatém *si si* je zajímavý z několika důvodů: v první řadě z hlediska sémantického, kdy se jeho význam posunul od „souhlasu“ k „hodnocení“, a v druhé řadě z hlediska identitárního, neboť slouží k tmelení skupiny. A právě jako takový vznikl i frazém *si si la famille*.

4.3.4 « La bicrave est dans ma tête... » aneb resémantizovaný romismus

Druhým sledovaným lexémem je výraz *bicrave* (také zapisován *bicrav* nebo *bikrav*), který se objevuje buď jako podstatné jméno ženského rodu ve významu „prodej (nejčastěji různého typu nelegálního zboží)“, slangově „šmelina, kšeft“, nebo jako neohebné sloveso ve významu „prodávat“ (s frekventovanou konotací

118 Je vtipné, že rapeři Salif et Exs z této skupiny, původem z departementu Hauts-de-Seine (92), umístili písničku téhož jména hned za píseň nazvanou *Bolos*, tedy lexém, který také zkoumáme (viz kap. 4.3.1 a 4.5).

119 Viz Ben95 style. Truand 2 la galere au puces a clignancourt 5 [sic]. [online] O'Gang prod, 2009 [cit. 2021-01-21]. Dostupné z: <https://www.dailymotion.com/video/x8ww3i#rel-page-15>.

/prodávat drogy/ = „dealovat, dýlovat“ nebo /prodávat kradené zboží/ = „šmelit, kšeftovat“). Tato výpůjčka z romštiny ve francouzštině doznala zajímavých významových posunů, z nichž některé vypovídaly o tom, že půjde o recentní sémantický neologismus.

Na podzim roku 2010, kdy byl sestavován náš korpus s 18 lexémy pro dotazník, se toto slovo vyskytovalo v refrénu písně *Les p'tits de chez moi* [Děcka od nás], kterou pravidelně hrálo rádio Skyrock, ve znění: «*Les p'tits de chez moi, ils bicrave(nt) tous du tagga*» (s překladem prozatím nespěcháme, viz níže). Tato píseň byla interpretovaná rapperem s uměleckým jménem Mister You maghrebského původu (You je apokopa z křestního jména Younes), ale pocházejícím z 20. pařížského arrondissementu ze známé multietnické čtvrti Belleville. Jeho album *MDR: Mec de rue* z roku 2010 bylo komerčně velmi úspěšné (oceněné zlatou deskou), přičemž značnou popularitu zajistil tomuto rapperovi ve zkoumaném období především jeho medializovaný útěk před vězením.

I když lexém *bicrave(e)* nebyl pro nás konkrétně neologický, zasloužil si zařazení do našeho dotazníku z důvodu nového významového chápání slova v posledních letech (výše uvedený refrén na to poukazyval) a z důvodu své velké expresivity a frekvence užívání mezi mládeží. Toto tvrzení může být prokázáno faktem, že šlo dlouhou dobu o druhé nejhledanější slovo na serveru slovníku DZ hned po jiném romismu, *michto* = „super, skvělý“. Tento zájem lze vysvětlit sémantickou neprůhledností, kdy z formy slova nelze jeho význam jednoduše odhadnout.

Slovo *bicrave* bylo tou dobou velmi moderní, částečně také díky popularitě kolektivu „gangsta“ rapperů Ghetto Fabulous Gang, a zejména jejich leadera s přezdívkou Alpha 5.20, který je proslavil ve svých textech. Na albu *3025 avant Rakaille 4* z roku 2007 vydal Alpha spolu s dalšími členy „gangu“ píseň *La bicrave est dans ma tête* [Šmelina je v mojí hlavě] (Alpha 5.20 feat Malik Bledoss a Shone), a ta se mezi posluchači gangsta rapu stala velkým hitem.

Tato tvrzení se opírají o naše participační pozorování, kdy se kolem tohoto interpreta postupně utvořil určitý kult. Ten byl zřejmý nejen v Créteil v roce 2010, ale v náznacích už v roce 2003 na učilišti v centrální části Francie v době přípravy doktorátu (Yzeure, département Allier, 03). Aby učni před kamarády ukázali, jak jsou „drsní“ a jak sounáleží s kolektivem, často si společně nahlas pouštěli nahrávky na kazetách, tzv. *mixtape*, rapera Alphy 5.20. Podle informace, kterou nám podal kolega-lingvista a zároveň vyučující na tomto učilišti Hervé Girault, tato móda adorace kultovního rapera vrcholila prý v období mezi lety 2007 a 2009. Jméno rapera bylo ale často zmiňováno i v našich dalších anketách z tohoto období.

Dále tvrzení o zásadní roli uskupení Ghetto Fabulous Gang na šíření tohoto lexému opíráme o fakt, že dotazníky často obsahovaly odkaz na tento kolektiv rapperů právě u slova *bicrave*. Věta *La bicrave est dans ma tête* slouží nejen našim respondentům jako citát – stejnou větu nacházíme u hesla *bicrave* ve slovníku DZ, jako potisk na tričkách atd. Větu «*La bicrave est dans ma tête*» nebo «*tu bicraves*

pas, tu manges pas» („nešmelíš, nejíš“) lze ostatně šlo donedávna běžně najít v internetových obchodech pro klientelu z řad obdivovatelů hiphopové kultury.¹²⁰ Nutno dodat, že Ghetto Fabulous Textile je módní značka, v jejímž čele stojí členové zmiňovaného uskupení. Tito rapeři jsou skvělou ukázkou synergie hudebního průmyslu s dalšími komerčními aktivitami (tzv. *rap business*). Mnozí úspěšní rapeři píšou texty slavným pophvězdám, zakládají si vlastní vydavatelství – tzv. *labels*, hrají ve filmech atd., což potvrzuje stále dominantnější roli, kterou tento hudební žánr zasahuje do francouzské (majoritní) kultury.

Tabulka č. 16: Výsledky dotazníkového šetření pro lexém *bicrave*

		celkem	moderní	vcelku moderní	stabilní	zastaralý	bez upřesnění	AC	ACJ	ACJC	bez upřesnění
OUI A	často	6	1	2	1	0	2	0	2	3	1
	občas	17	5	8	4	0	0	1	1	15	0
	bez upřesnění	2	1	1	0	0	0	0	0	2	0
	Celkem	25	7	11	5	0	2	1	3	20	1
OUI P	zřídka	11	4	2	4	0	1	2	0	9	0
	nikdy	33	13	8	3	2	7	0	4	25	4
	bez upřesnění	1	1	0	0	0	0	0	1	0	0
	Celkem	45	18	10	7	2	8	2	5	34	4
OUI bez upřesnění		0	-	-	-	-	-	-	-	-	-
NON		52	-	-	-	-	-	-	-	-	-
FAUX	špatný význam	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Celkem		123	25	21	12	2	10	3	8	54	5

Aby nedošlo k ovlivnění dalších výsledků, nepočítáme mylné interpretace (FAUX) mezi ostatní odpovědi těch, kteří lexém znají v běžně uváděných významech. Jedna osoba totiž uvedla, že lexém zná pasivně, ale významově se spletla. Uvedla jako význam *se faire griller* („nechat se načapat“) a udala také syntakticky nelogický kontext «je me suis bicrave» („šmelil jsem se“). Toto zmatení může souviset ale s paronymií jiného romismu, který u mládeže cirkuloval, *rodave* („všimnout si, dívat se“).

Z dotazníkového šetření dále vyplývá, že ze 70 osob, které uvedly, že lexém znají, jich sedm uvedlo odkaz na rapovou píseň: tři mladí respondenti uvedli doslovně kultovní větu, o níž byla řeč výše (přičemž jeden přidal i jméno Alpha 5.20). Mister You byl uveden jednou, stejně tak jako výše zmiňovaný refrén jeho písně. Dva další respondenti uvedli věty a jména raperů Rohffa a La Fouina¹²¹.

¹²⁰ Viz např. <http://www.culture-hiphop.com>. {již nedostupné}

¹²¹ Rohff pochází z Vitry-sur-Seine v departementu Val-de-Marne (94) a La Fouine z města Trappes

Tato variabilita zdrojů je jistě indikátorem velké frekvence užití slova v rapových písních, což potvrzuje také lexikometrická sonda do rapového korpusu *RapCor* ve verzi *RapCor542* z roku 2011. V korpusu byl tou dobou stále nereprezentativní počet písní z obrovské hudební produkce francouzského rapu, navíc vybraných vcelku náhodným výběrem. I přesto ale náhled do korpusových dat umožnil alespoň přibližnou extrapolaci průběhu rozšíření lexému. Mezi 542 písněmi, které byly v době vzniku této studie segmentovány a morfosyntakticky a slovtvorně označkovány pro *RapCor*, nám lexikometrický program TXM nabízel dvakrát více výskytů slova *bicrave* (v 10 různých písních) ve srovnání se *si si* prezentovaným v předchozí kapitole.

text_id	Left context	Keyword	Right context
BOO03	les patrons Sucez nous pendant qu'on	bicrave	Souvent la came est trop douce, trop
DRY01	il comprend qu'il y a du bif dans la	bicrave	, prend son petit bout d'terrain,
KND01	faire la queue à l'a.n.p.e se vè-le pour	bicrave	des sachets de beuh je suis qu'un
MAC02	son pote Omar avait du pilon à	bicrave	Le filon n'étais pas bidon bien sur
MCS54	la classe moyenne! on parle de	bicrave	, pillave, bédave, bouillave et j'passe
NYS01	façon canon scié Actif dans la	bicrave	pas d'bitch dans l'habitaclé Mais j'suis
NYS03	Que j'a passé mon adolescence à	bicrave	des hamselefs huit six avec la com
ROH06	long Bicrave ta coke, rien a prouver, j'	bicrave	mes J'ai coupé les ponts avec
ROH13	que j'étais mon pire ennemi J'ai	bicrave	mon chien il chie trop pour être mon
SEF03	moi c'est zahéf molo Page deux je viens	bicrave	, péter le gros lot, je veux entendre

Obrázek č. 8: Konkordance slova *bicrave* v korpusu *RapCor542* zobrazená v programu TXM

Z obrázku č. 8 lze vyčíst, že mezi těmito deseti výskyty je sedm tvarů slovesných a dva tvary nominální, přičemž kategorizace u Mc Solaara je nejednoznačná – viz řádek s kódem písně MCS54 (píseň Mollah Solaar Remix z roku 2007). První slovesný výskyt slova v rapu datujeme do roku 2004 (raper Booba v písni N° 10 – viz kód BOO03), nominální výskyt pak jednoznačně až do roku 2008 (píseň Bolos od skupiny Nysay). I když jsou tato čísla nereprezentativní, postačují pro intuitivní tvrzení, že byl lexém nejdříve přejat z romštiny jako sloveso a teprve později vznikla díky jeho expresivní síle jeho nominální varianta.

Odpovědi z naší ankety pak jasně ukazují, že uvedeme-li slovo *bicrave* bez kontextu, respondenti téměř výlučně uvádějí slovesné synonymum. Výjimku tvoří dvě odpovědi, ve kterých byla uvedena nominální synonyma ve významu nelegální obchod či prodej kradeného zboží (*le bisness illégál* = „nelegální byznys“ a *la revente* ; *le recel* = „přeprdej; uchovávání (kradených věcí)“).

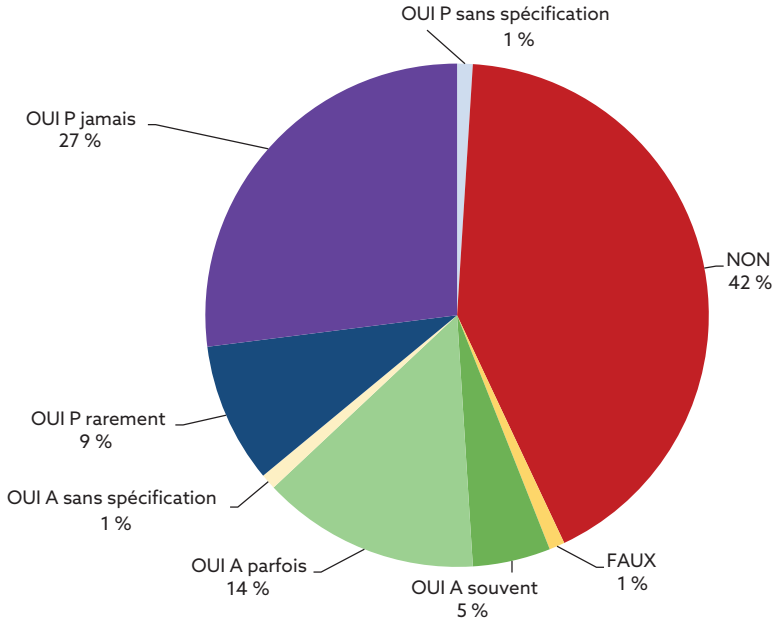
v departementu Yvelines (78). Jednalo se o jednu z nejčastěji hraných raperů na rádiu Skyrock ve sledovaném období. Podotkneme ještě, že šest ze sedmi těchto dotazovaných uvádí, že poslouchá rap velmi často.

Lexikografické zaznamenání slova je taktéž větší než v případě *si si*. Na rozdíl od nominalizovaného děje: *la bicrave* („prodej drog“), který je uváděn v online slovníku DZ (tudíž potenciálně stále aktualizovatelném), nominalizace činitele děje, tedy slovo *bicraveur*, se zdá být ještě starší. DZ uváděl tento lexém s odkazem na píseň *Rabzouz* skupiny Mafia K'1 fry již z roku 2003 (album *La cerise sur le ghetto*). Jeden z dotazovaných uvedl rapera známého jako La Fouine a upřesnil, že odkazuje na jeho hit z roku 2008 *Cherche la monnaie*, kde se v refrénu zpívá: «Braqueur, arnaqueur, dealeur, rappeur, rebeu /cherche la monnaie/voleur, receleur, bicraveur, bagarreur...». [(Ozbrojený) lupič, šizůň, dealer, raper, arabáč/hledej prachy/zloděj, překupník, dýloš, bitkař...] (album *Capitale du crime vol. 1*, naše podtržení ekvivalentů). Z tohoto kontextu můžeme se značnou opatrností konstatovat, že pro posluchače, kteří slovo znají jen pasivně, může být blízkost slov „zloděj, překupník“ ve známém refrénu považována za synonymickou řadu a slovo *bicraveur* tedy k nim může být sémanticky připodobňováno bez znalosti dalších, specifikujících sémů /prodej drog/, resp. /prodej kradeného zboží/.

Ve slovníku CTT jej nalezneme ve smyslu „dealer, prodejce drog“ vedle slovesa *bicrav(er)*, pro které autor slovníku ponechává širší význam: „prodávát nebo se podílet na nelegálních akcích: prodej drog atd.“ (*vendre mais aussi participer à des actions illicites: vente de drogue, etc.*; Goudaillier 2001: 63). Podle romisty Georgese Calveta, kterého Goudaillier cituje, jde o výpůjčku z dialektální romštiny sinto z Piemontu, kde *bixava* znamená „já prodávám“ (*ibidem*). Obecný slangový význam „prodávát“ získalo toto sloveso patrně již před rokem 1957, kdy je poprvé lexikograficky zaznamenáno, konkrétně jde podle Colina, Mévela a Lecléra o reedici „Slovníku moderního slangu“ (*Dictionnaire de l'argot moderne*) od Sandryho a Carrèra (viz DAFP2010: 67).

K posunu slovesa „prodávát“ k intenzivnějšímu „prodávát drogu, dýlovat“ dochází v předměstském slangu v souvislosti s nelegálním charakterem obchodních praktik některých mluvčích romštiny, kteří do chudých sídlišť tradičně přijíždí obchodovat s různým zbožím pochybného původu, včetně drog.

Naopak DZ uvádí nejprve zúžený význam „prodávát drogy, dýlovat“ a následně obecný význam „prodávát“ + nominalizovaný význam. Zajímavé je ale diachronní srovnání. Ve starší verzi DZ z roku 2008, kterou pro svou analýzu společného identitárního jádra ve slovnících předměstského slangu používala Martina Brožová (2010), je uveden také posunutý význam slovesa: *voler* („krást“), který následně z novějších verzí slovníku zmizel. Zde patrně *bicrave* vstupovalo do konkurenčního vztahu s jiným romismem, který je široce rozšířen, slovem *chourave* (obdobná přejímka jako české *čorovat* = „krást“). Ovšem u aktivních uživatelů předměstského slangu, jimiž rapeři i dotazovaní studenti bezpochyby jsou, k obdobné záměně dle našich poznatků nedocházelo. Jeden z dotazovaných uváděl jako příklad rapera Rohffa, přičemž citoval (a komentoval) výňatek z písně 94 z jeho alba z roku 2004 *La fierté des nôtres*: «à Montreuil, c'est la chourave /vol/ avant la bicrave» („v Mon-

Graf č. 6: Užívání slova *bicrave* deklarované respondenty (legenda viz str. 169 a str. 174)

treuil [čtvrť na východním předměstí Paříže známá vysokým počtem romského obyvatelstva] je to spíš čórka /krádež/ než dýlování“), který prokazuje, že rozdíl mezi těmito dvěma významy uživatelé pociťují.

V rámci této referenční dynamiky můžeme pozorovat, jaký z významů upřednostňují naši respondenti v roce 2010. Mezi 64 dotazovanými, kteří dodali alespoň jeden význam pro slovo *bicrave*, jich 33 (tedy více než polovina) uvedla význam „prodávat“. Naopak význam „prodat kradenou věc“ uvedlo jen 8 respondentů a „krást“ pouze 2 osoby. Význam „prodávat drogu“ udalo 15 dotazovaných, tedy čtvrtina těch, kteří u *bicrave* uvedli nějakou definici.

Mister You hlásá v refrénu své slavné písně, že «les petits d’chez moi, i(ls) bicrave(nt) tous du tag(g)a», což bychom po výše uvedeném výkladu mohli přeložit jako „všechny děcka od nás dýlujou hášek [hašiš]“. Lze předpokládat, že tímto textem a případně i klipem k této extrémně úspěšné písni, ve kterém Mister You naznačuje rukou kouření jointu, bylo ovlivněno vnímání významu slova *bicrave* u posluchačů, kteří lexém dříve neznali. V dotazníku totiž je i šest odpovědí, že *bicrave* znamená „kouřit drogu“. Tento alternativní význam dotyční respondenti patrně odhadli, neboť pokud mládež jmenovaná rapperem «bicrave(nt) du ta(g)a», šlo snadno z gest i z kontextu dovodit, že hašiš (resp. marihuanu nebo jakékoli lehké drogy – viz definice *taga* v DZ) šlukují, kouří, ale ne nutně prodávají.

I přes neprůhlednou sémantiku a mnoho přibližných významů studovaného slovesa prozrazuje etymologii slova jeho formální stránka, tedy sufixace na *-av(e)*, rys typický pro slovesné přejímky z romštiny (viz výše sloveso *marav* v kap. 3.5).

Toto dokladují i odpovědi našich respondentů. Na otázku: „Pociťujete nějaké omezení v jeho používání (geografické či jiné)?“ dva respondenti odpověděli kladně. Zatímco jeden dotazovaný uvedl omezení obdobně jako rapper Rohff, tedy používání na východním předměstí Paříže, v Montreuil, druhý uvedl, že se užívá „na předměstí s cikány“ (*banlieu avec gitan [sic]*).

Slangový původ slova a jeho etymologie odkazující na romský původ tedy hrají důležitou roli v reprezentacích, které si mladí mluvčí vytváří ohledně významu a rozšíření tohoto slova. Máme-li hodnotit status slova *bicrave* na slangové ose (obecný slang – obecný slang mládeže – obecný slang předměstské mládeže) zjišťujeme, že 54 z 65 respondentů, kteří toto hodnocení vyplnili (tj. 83 %), je hodnotí jako slovo z předměstského slangu mládeže (viz sloupec ACJC v tabulce č. 16 výše).

Je zřejmé, že na výsledky dotazníku u mládeže, která se vůči dotazovateli nachází v institucionálním vztahu, je nezbytné nahlížet kriticky, pokud tento dotazovatel zkoumá nepřímou metodou jim známé nelegální praktiky, drogové lexikum atd. U vysokoškolského publika je nicméně zřejmý určitý nadhled nad negativními jevy, se kterými se předměstská mládež z chudších sídlišť v rámci svého okolí setkává častěji než jejich vrstevníci z rezidenčnějších čtvrtí.

4.3.5 « Dans ma werss, laissez-moi rêver... » aneb difuze rezolektálního slova

Třetí lexém je svou etymologií naprosto odlišný od obou předcházejících, neboť se jedná o neologismus, jehož hlavním šířitelem a jedním z autorů je doložitelně rapper Rohff. Tento spontánně vytvořený neologismus tedy můžeme označit jako slovo rezolektální (tj. utvořené v malé skupině přátel, viz kap. 3.5). Na rozdíl od výrazů *si si* a *bicrave*, které již určitou dobu v předměstském slangu mládeže fungovaly předtím, než byl započatý tento výzkum, bylo substantivum *werss* naprosto nové. Poprvé tento výraz rapper Rohff vypustil do éteru v písni nazvané *Dans ma werss* (jedná se o první singl na jeho albu *La cuenta*, které vyšlo 13. prosince 2010). Píseň byla vysílána na rádiu Skyrock od října roku 2010, přičemž na specializovaném rapovém serveru *Booska-P.com* ji bylo možné si pustit již od září 2010. Hned po vydání singlu vzbuzovalo toto slovo známého rapera velký metalingvistický zájem.

Jakmile se éterem začalo slovo *werss* šířit, pokládali si posluchači rádia otázku, co tento novotvar znamená. Toto prokazuje případ jednoho učitele z departementu Essonne, který nám sdělil, že v době začátku vysílání písně v rádiu volali jeho studenti příbuzným a kamarádům z departementu Val-de-Marne, odkud Rohff pochází, aby zjistili význam slova *werss*. Tehdy 32letý rapper Rohff, vlastním jménem Housni

Mkouboi, byl pozván do rádia Skyrock do vysílání pořadu Planète Rap v úterý 8. prosince 2010, aby vysvětlil význam své lexikální inovace. Na dotaz moderátora Freda, co znamená slovo *werss*, Rohff odpovídá, že jde o určitý druh přezdívky:

„Moje *werss*, to byla původně hláška mezi mnou a dvěma kamoškama... no prostě... taková sranda, když mně začaly říkat ‚Housni – *werss*‘, to mělo jako znamenat ‚Housni ... jedna velká šílenost‘, prostě... Housni má svůj svět“ (Rohff v pořadu Planète Rap na rádiu Skyrock 8. 12. 2010, transkripce úseku vysílaného 20:08–20:09)¹²².

Z hlediska slovtvorby se tato lexikální inovace zdá být aferézou anglicismu *universe* „kosmos, vesmír“ > *verse*. Tuto hypotézu upřednostňujeme zejména kvůli Rohffově všeobecně známému obdivu k americkým rapperům a také faktu, že toto slovo existuje v angloamerickém slangu, kde jeho zúžený význam, *my verse*, může rovněž znamenat „v mém vnitřním světě“¹²³. V rozhovoru totiž Rohff dále opět zdůrazňuje, že jde o *délire*, tj. „hlášku“ (tedy úsměvné přerěknutí nebo záměrně vytvořený idiolektální neologismus, většinou, ale ne nutně vtipný, který se ujal v rezolektu – viz Podhorná-Polická 2009: 225–226). Moderátorovi detailně vysvětluje, jaký význam si mají posluchači dosadit pro pochopení a přijetí slova *werss*:

„jó, tak to slovo se používá na... prostě k tomu, aby se dalo říct, že seš ve svém... ve svém vesmíru, ve svém vlastním světě, chápeš [...] prostě je to taková zvláštní hláška... například Muhammad Ali je ve svém *werssu*...“ (pokračování rozhovoru s Rohffem)¹²⁴.

Ze 123 vyplněných dotazníků v našem výzkumu je nějaký význam pro slovo *werss*, který by byl blízký významu Rohffovu, uveden celkem 26krát (tj. 21,1 %). Podstatné je zjištění, že 15 respondentů uvádí k výrazu *dans ma werss* synonymum *dans ma bulle* (doslova „v mé bublině“, myšleno „u mě doma, v mé intimní sféře“). Tento výraz se rozšířil díky jinému interpretovi francouzského rapu, známé rapperce Diam’s, jejíž stejnojmenné album z roku 2006 bylo nejprodávanějším francouzským hudebním nosičem (diamantová deska). Ve výše zmíněném pořadu Planète Rap nehovoří Rohff o *bulle* („bublině“) ani jednou, naopak moderátor Fred ji vysloví v momentě, kdy se snaží pochopit, co výraz *werss* znamená (*dans notre monde, dans notre bulle* = „v našem světě, v naší bublině“). Posluchači a potenciální příjemci neologismu tedy

122 V originále: «Ma werss, ça vient d'un délire avec deux copines, et euh ... voilà ... Le délire, c'est qu'elles m'ont appelé 'Housni la werss', ça veut dire 'Housni... le gros délire', quoi ...c'est tout un monde, Housni.»

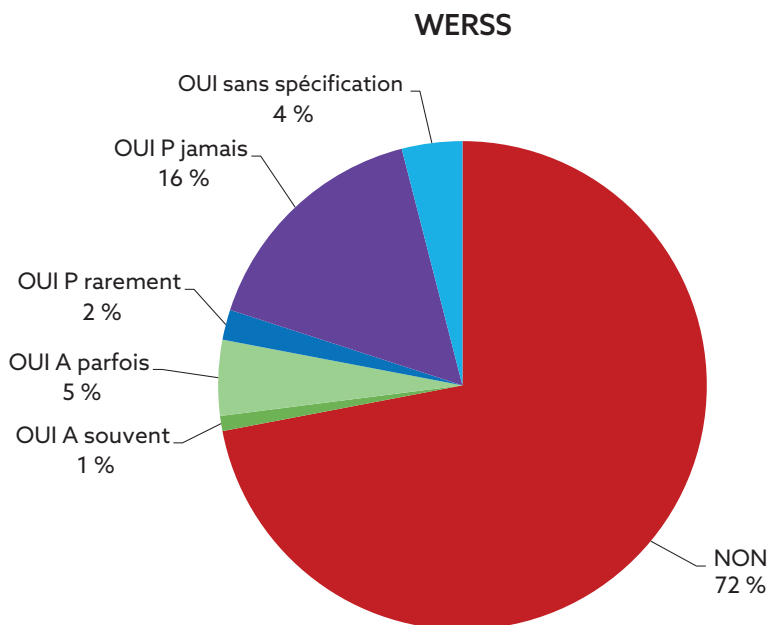
123 Viz např. *Urban Dictionary: verse* [online]. [cit. 2021-02-21]. Dostupné z: <https://www.urbandictionary.com/define.php?term=verse>.

124 V originále: «Ouais, c'est un mot qu'on emploie pour euh...dire que voilà on est dans notre... dans notre univers, notre monde à nous, tu vois... [...] c'est un délire particulier en fait ... Mohamed Ali, il est dans sa werss, par exemple ...»

měli syntakticko-sémantický model, na který mohli navazovat, a slovo *bulle*, které mělo tou dobou už značně setřenou expresivitu, bylo jednoduché nahradit výrazem *werss*, který byl expresivnější, protože byl modernější a neobvyklejší.

Mezi 123 dotazovanými bylo 26 studentů, kteří uměli vysvětlit slovo *werss*, což je ve srovnání s ostatními dvěma lexémy nejméně, vzhledem ke „stáří“ medializace slova však relativně hodně, vždyť Rohff v rádiu vystoupil pouze týden před zadáním dotazníku (15. prosince) a dva dny předtím vydal album (13. prosince). Úspěch singlu ale byl zřejmý, v rádiích a na internetu bylo možné poslouchat *Dans ma werss* necelé tři měsíce, během kterých slovo stačilo difundovat mezi mládež (příčemž víme, že minimálně mezi tu z Créteilské univerzity a z jižního předměstí Paříže).

Z těchto 26 pasivních či aktivních příjemců (inovátorů, řečeno Rogersovou terminologií) jich ale pouze 6 uvedlo, že se jedná o výraz z písně rapera Rohffa. I ostatní ale píseň znali, protože 18 jich uvedlo jako příklad právě slovní spojení «*dans ma werss*». Z nich čtyři rozšířili formulaci na «*je suis dans ma werss*» („jsem ve svém *werssu*“), jeden respondent kontextualizoval výraz do konkrétní situace: «*Hein? Ah dsl j'étais dans ma werss là!*» [*dsl = désolé*] („Cože? Jo, soráč, byl jsem ve svém *werssu!*“).

Graf č. 7: Užívání slova *werss* deklarované respondenty (legenda viz str. 169)

Jiní dva respondenti parafrázovali refrén písně: jeden méně přesně «laissez-moi dans ma werss» („nechte mě v mém *werssu*“), druhý přesněji: «Dans ma werss, laissez-moi rêver» („V mém *werssu* nechte mě snít“).

Další z respondentů si lexém již přisvojili a adaptovali jej pravděpodobně v souladu s výrazem *être dans sa bulle* („být ve své bublině“): o tom svědčí kontexty: «Laisse le dans sa Werss lui!» („Nech ho ve svém *werssu*“), «tu es dans ta werss» („seš ve svém *werssu*“) nebo «T'es dans ta werss, toi!» („tak teda ty seš fakt ve svém *werssu*“).

Tabulka č. 17: Výsledky dotazníkového šetření pro lexém *werss*

		celkem	moderní	vcelku moderní	stabilní	zastaralý	bez upřesnění	AC	ACJ	ACJC	bez upřesnění
OUI A	často	1	1	0	0	0	0	0	0	1	0
	občas	6	4	0	1	0	1	0	0	5	1
	bez upřesnění	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Celkem	7	5	0	1	0	1	0	0	6	1
OUI P	zřídka	3	1	0	0	0	2	0	1	1	1
	nikdy	19	12	0	1	0	6	1	3	11	4
	bez upřesnění	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Celkem	22	13	0	1	0	8	1	4	12	5
OUI bez upřesnění			3	0	0	0	2		1	2	2
NON											
Celkem		123	21	0	2	0	11	1	5	20	8

Vývoj difuze neologismu je nepředvídatelný, a byť má slovo z dané písně v době své největší slávy úspěch, není zaručeno, že přežije a ustálí se v jazyce. Několik měsíců po vydání písně *Dans ma werss* a jejím úspěchu u mladých mluvčích to vypadalo spíše na postupné zapominání, spoluautorka této studie Fiévetová slovo přestala slyšet na chodbách fakulty. Tuto skutečnost bylo nutné ověřit, aby mohl být popsán vývoj difundace v prostoru a čase. Proto byl tento neologismus v roce 2011 zařazen do obdobné ankety u téhož publika (o rok mladší studenti na Université Paris-Est Créteil) – výsledky časosběrného zkoumání prezentujeme níže, viz kap. 4.4.5.

4.3.6 Hypotézy šíření neologismů v dlouhodobé perspektivě

Závěrem se vraťme k našim dvěma hypotézám vysloveným předtím, než byla blíže představena slova *sisi*, *bicrave* a *werss*. Jejich analýza potvrdila hypotézu, že rap může mít vliv na kontextualizaci slov s nejasným původem a také vliv na resémantizaci slov.

Naopak naše první hypotéza, která předpokládala, že neologicita slova je nepřímou úměrná jeho míře rozšíření, nebyla pro formální neologii prokázána. Slovo *sisi* je bezpochyby novější než *bicrave* (jehož první výskyty se datují do 50. let 20. století), ale výstupy z našich dotazníků potvrzují, že *sisi* je u našich respondentů více rozšířené. Tuto druhou hypotézu ale není možné považovat za neplatnou pro případ sémantické neologie, neboť nové významy slova *bicrave* jsou opravdu nepřímou úměrné jejich rozšíření.

Díky raperům-širitelům (často také tvůrčitelům) málo známých slovních jednotek a díky potřebě mládeže (často v pozici posluchačů rapu) vyhledávat novotvary a některé z nich totemizovat jako příznakové pro svoji generaci či část generace, tj. přisvojovat si je jako tzv. identitární slova, je nastolena určitá symbióza mezi rapery a mládežnickým slangem (nejen z předměstí).

Můžeme empiricky zaznamenat případy, kdy rapeři vkládají do svých písňových textů slova, která mají identitární charakter ve skupině kamarádů, ke které přináleží (jedním z řady takových byl výše prezentovaný lexém *werss*, pravděpodobně obdobně takto vznikl i fatém *si si*).

Tato slova jsou pak posluchači rapu přejímána jakožto identitární slova a jejich následným častým užíváním v kolektivech dochází k lavinovitému šíření i mezi ostatní mladé lidi, kteří rap neposlouchají. Tyto identitární lexémy jsou často (ale ne nutně) vnímány jako neologické, proto preferujeme označení „identitární neologismy“.

Právě neologismy, které mají pro mládež silnou expresivní a kohezivní funkci, mívají také zajímavou sémantickou dynamiku. Tu lze dobře pozorovat, je-li závčas lingvisticky zachyceno období jejich nejsilnější expresivity při meziskupinovém přenosu, kdy dochází k interpretačnímu driftu. Zde prezentované lexémy *bicrav(e)*, *werss* a *bol(l)os(s/se)* svou polysémií prokazují, že jde o klíčovou vlastnost identitárních neologismů. Druhou takovou vlastností je vysoká frekvence užití v rezolektech, což z ankety zjišťujeme zprostředkovaně skrze deklarace respondentů. Dalšími dvěma vlastnostmi jsou opacita (etymologická neprůhlednost, která láká k objevování a debatování o původu a k vytváření sérií lidových etymologií) a grafická neukotvenost. Ta je obzvláště problematická pro slovníkové zpracování, zejména v případech přejímání/aproximativního vyslovování hlásek v iniciální pozici – např. u arabismu „brácha, kámoš“ *kho*, *rho*, *ro*, v případě verlanizovaných slov pak především variace *e-eu*, *riche* > *cheri*, *cheuri* aj. (detailněji česky viz Polická 2012).

Výsledky jediné ankety nám neumožní odhadnout, jaký bude osud slov a slovních spojení, která byla pro anketu vybrána, ale je možné ji zadávat každoročně

a zjišťovat tak, jak se daná slova vyvíjí a do jaké míry byl náš původní odhad správný (viz kap. 4.4.5 a 4.5). Šíření neologismů tedy je možné reálně zaznamenat v dynamické synchronii jazyka, metody popisu ale nutně musí kombinovat zdroje z dotazníkových šetření, z participačního pozorování, z dostupných mediálních ohlasů (jako např. komentářů fanoušků pod klipy atd.). Tyto výsledky je pak vhodné interpretovat spíše jako vzorkování než jako obecnou tendenci v imaginárním „jazyce mládeže“.

4.4 Cirkulace lexikálních inovací u příměstské mládeže a v rapu: případ teritoriální apropriace v departementu Val-de-Marne

V rámci výzkumu dynamiky lexikálních inovací a geografických, etnologických a sociálně-generačních aspektů identitární expresivity je od roku 2009 rozšiřován korpus textů frankofonních rapových písní *RapCor*, jak bylo zmiňováno v předchozích dvou studiích. Zároveň od roku 2008 v úzké spolupráci s Anne-Caroline Fiévetovou každoročně zkoumáme šíření identitárních neologismů u mládeže z různých regionů Francie, kdy jsou informace získávány převážně formou dotazníků, jak bylo ukázáno v předchozí kapitole na vzorku šetření z roku 2010. V tomto výzkumu spojujeme kvantitativní metody výzkumu s kvalitativními metodami přímými (participační pozorování a rozhovory) i nepřímými (doklady použití zkoumaných lexémů v médiích).

Mezi studovanými terény, kde výzkum provádíme, hraje zvláštní roli jižní předměstí Paříže, konkrétně město Créteil ležící v departementu Val-de-Marne. Právě zde totiž můžeme díky možnosti pravidelného kontaktu s mládeží nejvíce uplatnit kvalitativní výzkumné metody. Je to ale zároveň i lokalita, kde jsou nejpatrnější projevy záměrného teritoriálního odkazování (tj. upozorňování na geografický původ mluvčích), a to jak v diskurzivní rovině, tak i bohatě v rovině metadiskurzivní.

V této čtvrté studii ze sociolexikologie bude poukázáno na funkce, které plní *topos*, konkrétně departement Val-de-Marne, v běžném vyjadřovacím úzu i v názorech a postojích místní mládeže. Důraz bude kladen na roli prostorovou, tedy roli teritoria, které se pro předměstskou mládež stává symbolem i stigmatem zároveň. Ve shodě s C. Trimaillem na něj nazíráme jako na sociosymbolické teritorium (Trimaille 2003: 69). Především ale bude poukázáno na roli rapové hudby, která tyto sociosymbolické aspekty departementu pomáhá šířit. Krátkým náhledem na tři identitární neologismy známých raperů a jejich posluchačů uzavřeme tuto studii.

4.4.1 „9.4 reprezentuje“: rap a projevy teritoriální aropriace

Na státních poznávacích značkách, na poštovním směrovacím čísle, zkratka v rámci celého administrativního dělení francouzských departementů odkazuje číslo 94 jednoznačně na departement Val-de-Marne. Tento devadesátý čtvrtý departement Francie, které jsou až na výjimky předměstských departementů Paříže řazeny v abecedním pořadí, se nachází v tzv. Malé koruně Paříže, tedy v blízké aglomeraci hlavního města, směrem na jihovýchod. V roce 2015 zde podle sčítání obyvatelstva žilo více než 1,372 milionu obyvatel. Administrativním sídlem departementu je město Créteil s více než 90,7 tisíci obyvatel.¹²⁵

Metodologicky je v této studii čerpáno z poznatků urbánní sociolingvistiky (např. Bulot 2011 či Bastian, Bulot a Burr, eds. 2009), kde je důraz kladen na tzv. identitární užívání jazyka mládeží (ve francouzštině se hovoří o *pratiques langagières identitaires des jeunes*). Kód 94, tedy odkaz na teritoriálně ohraničený departement, pak k tomuto užívání jazyka bývá často asociován, je v tomto typu diskurzu frekventovaný a nejedná se o chvilkovou módu. Formálně je kód používán v nominalizované podobě, což je výsledek elipsy s vynecháním slova *département*, nutně mu tedy vždy předchází určitý člen *le* (*le (département) 94*). Velmi často se s ním ale lze setkat v hovorovější podobě, kdy je ignorováno dvacítkové (neboli „vicesimální“) čtení složeniny *quatre-vingt-quatorze* (doslova „čtyři-dvacítky-čtrnáct“, [katʁøvɛ̃katoʁz]), ale číslo se rozloží na cifry, které se pak vysloví *neuf-quatre* („devět-čtyři“; [nœfkat(ʁ)]). V grafické podobě na toto čtení upozorňuje tečka nebo pomlčka při ciferném zápisu (*le 9.4* nebo *le 9-4*).

Tyto diskurzívní praktiky se pak stávají prostředkem symbolického a solidárního odkazování na sociální a geografický původ, a to zejména u předměstské mládeže z tzv. „čtvrtí“ (*cités*), což je eufemické označení pro sídliště s velkou mírou přistěhovalců a zejména jejich potomků v první a druhé, okrajově i dalších generacích.

Jejich snaha o identitární ukotvení skrze reference na oblast, kde žijí, je pochopitelná. Nacházejí se na půli cesty mezi kulturními hodnotami svých rodičů a hodnotami státu, který tyto rodiče přijal a jejich potomkům poskytl občanství, ne nutně však také pocit sounáležitosti s majoritní společností. Ve francouzské sociolingvistice je běžně používáno metaforické pojmenování této kultury adjektivem *interstitielle* (volně přeloženo jako „příkopová“), často se také hovoří o „fraktuře“ (*fracture*). Termín teritoriální přivlastňování (*appropriation territoriale*) je pak klíčový pro vědce z různých disciplín zabývající se periurbánními sídlišti (cf. Lepoutre 1997, Bulot 1999, Bordet 1998, Kokoreff 2003 aj.).

V rámci pluridisciplinárního pojetí výzkumu hudebního žánru rapu je toto teritoriální ukotvení často zdůrazňováno. Mezi sociolingvisty se první specializované práce o rapu soustředily na přelom tisíciletí a na korpusy rapových skupin

125 INSEE. *Dossier Complet – Département Val-de-Marne (94)* [online]. [cit. 2021-02-21]. Dostupné z: <https://www.insee.fr/fr/statistiques/2011101?geo=DEP-94>. (INSEE = Fr. statistický úřad).

či interpretů z jižní Francie (viz Gasquet-Cyrus, Kosmicki a Van den Avenne, eds. 1999, Trimaille 1999 aj.). Analyzovány byly zejména texty skupin z tzv. Marsu (*Mars* = expresivní apokopa z *Marseille*), především skupin IAM a Massilia Sound system, které tento geolingvisticky ohraničený *rap du Sud* („jižanský rap“, Cachin 1996: 79) proslavily po celé frankofonii.

Texty raperů z Paříže, včetně jejich teritoriálních projevů, byly tou dobou rovněž předmětem zájmu sociolingvistů a sociolektologů (viz např. tři edice slovníku CTT). V tomto slovníku jsou hned v první edici uvedeny slangové přezdívky pro Paříž, nejen stará hovorová přezdívka *Paname*, ale i modernější verlanizovaná *Ripa* (verlan, též metateze je tvořena přesmyčkou slabik: *Paris* [paʁi] > [ʁipa] *Ripa*). Pro další výklad bude podstatné, že teprve ve třetí edici lze nalézt obdobu výše uvedeného *neuf-quatre*, konkrétně heslo 9.3 (*neuf-trois*) pro předměstský departement Seine-Saint-Denis, který sousedí s Paříží na severu (Goudaillier 2001: 46).

Rap je vnímán jako mediální vitrina, která sjednocuje posluchače v jejich náhledu na diskurzní praktiky. V písňových textech dávají raperi s oblibou na odív své sociogeografické zázemí, ať už region, departement, město nebo konkrétní sídliště.

Podle sociologa Mathiase Vicherata je pouto, které pojí rapery k jejich „teritoriu“ natolik silné, že žádná z jím studovaných hudebních skupin neopomenula pyšně zmínit vlastní čtvrť ve svých písních (Vicherat 2001: 39). Náš korpus frankofonních rapových písní *RapCor* z velké části potvrzuje Vicheratova pozorování.

Rap je především fenomén velkých městských aglomerací. Několik vzácných případů raperů z venkovského prostředí ale taktéž v textech odkazuje na geografické referenty a staví na nich tematickou linku. Charakteristická je v tomto vzácném rurálním rapu slavná píseň *Marly-Gomont* od rapera Kaminioho z roku 2006, která se proslavila virálně, tedy pouze skrze sdílení na internetu, díky vtípnému textu s klipem popisujícím trable černocho, který chce rapovat na vesnici Marly-Gomont v Pikardii o místním rasismu a nudě.

Michèle Auzanneau upřesňuje, že v rapu jakožto urbánním žánru je město místem, kde dochází k uniformizaci chování mluvčích, a zároveň je prostorem, kde se nejvíce projevují rozdíly sociálního charakteru (Auzanneau 2001: 711). Na ty raperi upozorňují především, zejména jedná-li se o tzv. (společensky) uvědomělý rap (*rap revendicatif*).

Vindikace (*revendication*, doslova „vyminňování si (něčeho)“, v právním slovníku „žaloba na neprávem zadržované věci“) je v sociolingvistickém kontextu definovatelná jako „upozorňování na sociální nespravedlnosti“. Raperi se sami často definují jako *voix des sans voix* („hlasy těch, kteří nemají slovo“; Barrio 2007: 70).

Tato odkazování raperů na své teritorium ovšem nabývají různých podob. Může se jednat jak o konkrétní toponyma, tak i o spaciální (neboli prostorové) reference abstraktního charakteru, které jsou zmiňovány z různých důvodů. Často je raperi

zmiňují pouze ze stylistických nebo homofonních pohnutek. Většinou ale ve svých textech oscilují mezi morální povinností vzdát hold své čtvrti a nutností využít její „drsné“ reputace u publika (viz rozhovory s rapery citované Barriem, Barrio 2007: 67–71).

Závisí pak na jednotlivých typech rapových písní, zda se jedná o rap přezdívaný jako „(společensky) uvědomělý“ = *rap conscient*, nebo naopak o rap „sebevychvalovací“, tzv. *egotrip*, kdy raper nekriticky vychvaluje sebe a svou kreativitu, často i šířeji své kamarády a svou lokalitu. Volba tématu tedy ovlivňuje formu a rozhoduje o tom, zda budou rapeři hrát spíše roli mediátora mezi publikem z řad majoritní většiny a menšinovou společností, nebo zda budou hrát roli lídra, který reprezentuje „drsné“ prostředí (tzv. *rap hardcore*, viz kap. 4.2.6, též *gangsta rap*) mezi spatiálními referenty sdílenými v kolektivních reprezentacích. V prvním případě jde podle Huguesa Bazina o boj: „proti stigmatizaci, kdy se [raper] snaží navrátit důstojnost těm, kteří jsou uvrháváni na okraj společnosti“ (*contre la stigmatisation, il cherche à restituer une dignité à ceux qu'on enferme dans la marginalité*; Bazin 1995: 235). V druhém a zejména ve třetím případě (oba typy se ostatně často mísí), pak fanfarónské deklarování leadershipu bude mít za důsledek jakousi konkurenční hru v rámci „podivné hitparády nejdřsnějších předměstských sídlišť“ (*curieux hit-parade des grands ensembles de banlieues*; Lepoutre 1997: 388).

Druhým důsledkem, podstatně škodlivějším pro rapery i jejich posluchače z chudších předměstských čtvrtí, je pak přilítí oleje do ohně tzv. spaciální segregace (*ségrégation spatiale*; viz např. Bulot 2001 a 2011), je-li na tuto hru nahlíženo optikou pozorovatele zvenčí.

A jsou to právě takovéto markantní projevy teritoriálního ukotvení, kde se setkáváme s největší frekvencí označení departementu „devět-čtyři“ (*neuf-quatre*), o kterém byla řeč výše. Statisticky je pak toto identitární označení departementu mnohem významnější než suma všech názvů jednotlivých sídlišť, o kterých mluvil Lepoutre.

Ze statistik získaných z textů v korpusu *RapCor* rovněž vyplývá, že čím je rap „uvědomelejší“, tím více je odkazováno na mikrotoponyma a tím více jsou odkazy konkrétní. Dále je také patrné, že v tomto subžánru rapu dochází k určité dezargotizaci, jinými slovy k odklonu od stereotypních slangových slov.

Typicky se rapeři odklánějí od slov tvořených verlanem (tj. od přesmyček typu *tierkar*, též *tier-quar* pro „čtvrť“ = *quartier*), *téci* pro „sídlíště“ = *cité*), od lokalizátorů vytvořených reduplikací jako např. *ter-ter* (pro „teritorium“) nebo zkracováním (*quartier* > *tiekar* > *tiek'* nebo *cité* > *téci* > *téc*). Touto cestou se vydávají mnozí rapeři proto, aby nepodporovali stereotypní vnímání krypticity v rapu (která na některé nezasvěcené posluchače působí jako agresivita), a aby svými texty bojovali proti politické nečinnosti a předávali pozitivní poselství ostatním. Výsledky klasifikace přesmyček z textových analýz rapu u Terezy Sekaninové průkazně ukazují, že verlanizovaná slova jsou zastoupena v produkci interpretů zejména z Paříže velmi hojně, ale při tomto „uvědomělém“ typu rapování minimálně (Sekaninová 2012).

Z mnoha příkladů, které nám k výše uvedenému tvrzení o velké frekvenci výskytu označení departementu jako „devět-čtyři“ poskytuje korpus *RapCor*, citujme výňatek z první sloky písně *Vener* (= „naštvaný“; přesmyčka z *énervé*). Raper Manu Key a hostující (= *featuring, feat*) Daddy Morry v roce 2004 zpívali v této písni z alba *Prolifique vol. 1* něco jiného (podtržený text v závorce), než co Manu Key autorizoval v textu na přebalu alba:

« *la salle (/ mafia) est remplie par les soldats du* 9.4.4.4.4

[nœf'kat'kat'kat'kat]

tu peux pas tester les soldats

(/bananes) du 9.4.4.4.4

jusqu'à la mort, je représente le

9.4.4.4.4

partout où je vais, je parle, je parle du

9.4.4.4.4»

„v sále (/mafii) je plno vojáků z devět čtyřky-čtyřky-čtyřky-čtyřky

nemůžeš testovat vojáky (/kvéry) z devět čtyřky-čtyřky-čtyřky-čtyřky

až do smrti budu reprezentovat

devět čtyřku-čtyřku-čtyřku-čtyřku

všude, kam jdu, mluvím, mluvím

o devět čtyřce-čtyřce-čtyřce-čtyřce“

Přebal daného alba tedy uvádí jiná, „drsnější“ = expresivnější + slangovější substantiva, než jaká se objevují ve zpívané verzi (*salle vs mafia* a *soldats vs bananes*).

Druhým zajímavým momentem při poslechu této písně je, že při prvním a třetím opakování série čtyř čtyřek je slyšet v pozadí údery imitující zvuk zbraně („bum bum bum bum“), což je ostatně velmi častý zvukový projev v tzv. gangsta rapu. Ten může být vnímán jako propagování násilí nebo naopak můžeme stát na druhé straně barikády a společně se sociologem Anthonym Pecqueuxem klást verbální násilí do objektivnějšího úhlu pohledu. Podle něj rapeři jednak částečně „dědí“ tento projev spolu s žánrovým rámcem, ale zároveň jej ospravedlňují faktem, že primární násilí vychází ze sociální diskriminace majoritní společnosti a státu (známá Gumperzova dichotomie „my/oni“ = *nous/eux*). „Být násilný proti Nim vnucuje introspekci vlastního svědomí“ (*être violent contre Eux s'impose comme une nécessité de for intérieur*; Pecqueux 2007: 171).

Ponechme stranou dvojsmyslný charakter tohoto projevu, který kritici rapu nazývají verbálním násilím (*violence verbale*) a rapeři naopak legitimním „vracením rány (obuškem)“ (*retour de bâton*; Barrio 2007: 70), a zaměřme v následující kapitole pozornost výhradně na makrotoponymický referent 94.

4.4.2 Makrotoponymické (p)reference a jejich šíření v prostoru a čase

Jak bývá často zvykem v rapových písních, teritoriální odkaz se objevuje hned na úplném začátku, ještě před první slokou, a to v mluvené části zvané *intro*. Konkrétně v písni *Vener* (Manu Key *feat* Daddy Morry, 2004 – viz výše), je začátek rapované písně uveden zvoláním: « 94 [nœf'kat] *représentent 24 sur 24* » („devět-čtyřka

reprezentuje nonstop 24 hodin“). Sloveso *représenter* = „zastupovat, reprezentovat (nějakou lokalitu)“ je značně expresivní a mezi rapery velice časté. Cítí se totiž být mluvčími své generace a jejich sociálních problémů, stejně jako mluvčími intergeneračními, reprezentujícími hlas svého bydliště v užším slova významu (tedy čtvrti) nebo ve významu širším (tedy předměstských sídlišť). V této písni rapeři z departementu 94 metonymicky zastupují předměstskou mládež/obyvatelstvo vůči majoritní společnosti a zároveň zastupují rapery z departementu Val-de-Marne vůči zbytku rapové scény.

Dále lze pozorovat, že teritoriální referent 94 není v celé písni nikde nahrazen jiným konkrétnějším toponymem z „mikroúrovně“ (tedy názvem města, čtvrti nebo ulice). Toto konstatování na základě jedné písně samozřejmě není pravidlem pro všechny rapery z departementu Val-de-Marne, kteří jsou známí na národní úrovni.

Silnou symbolickou funkci plní město Vitry-sur-Seine, které je mnohými považováno za „kolébku francouzského rapu“ (*berceau du rap français*; viz Madani 2012). Odtud pocházejí mnozí členové slavného kolektivu Mafia K'1 Fry (v překladu slangově „africká mafie“, kde *k'1 fry* je grafická hříčka se slovem *cainfri*, což je verlanizovaný tvar slova *africain* = „africký“). Mezi členy tohoto uměleckého uskupení stojí za bližší pozornost mj. skupina tří raperů proslavená pod označením 113. Ve svých hitech proslavila ulici Camilla Groulta (*rue Camille Groult*) ve Vitry, kde v paneláku s číslem 113 všichni tři členové skupiny vyrostli. Tato skupina zaslouží bližší pozornost i proto, že ve svých textech odkazuje na konkrétní mikrotoponymické referenty extrémně často v porovnání s jinými rapovými interprety (viz níže lexém *gros*).

Silná konvergence k referencím makrotoponymického rázu a jejich preferenční v porovnání s mikrotoponymickými referenty se dá vysvětlit dvojím způsobem. Ve směru interním pro svou univerzalitu, která umožňuje začlenit mezi odkazované rapery i ty, kteří bydlí v městech či městských čtvrtích s méně „drsnou“ reputací, ale také různé kolektivy utvořené ze členů pocházejících z různých měst departementu Val-de-Marne. Takto je vybudován opěrný identitární bod pro širší spektrum posluchačů. Ve směru externím pak lze vysvětlit danou konvergenci jako souhru dvou souběžných, ale zároveň proti sobě působících logických polí:

- a) solidárním vztahem vůči ostatním sociálně znevýhodněným departementům,
- b) soutěživou hrdostí vůči raperům z ostatních departementů, kterou můžeme po vzoru Vicheratově kvalifikovat jako „hrdost na své teritorium“ (*orgueil territorial*; Vicherat 2001: 42).

Tento široce sdílený solidární vztah (bod **a**) se realizuje pomocí „jednociferné“ výslovnosti všech departementů z pařížské aglomerace. Lze jej pozorovat na příkladu části refrénu písně *La grenade* („Granát“) od výše prezentované skupiny 113

(z alba *113 degrés* vydaného roku 2003), kde zjednodušení komplexního vicesimálního systému označujeme podtržením:

«... toujours là pour représenter les quartiers les plus déroutés, les mecs, les plus dégoutés d'la vie.

On vient du neuf quat, j'ai des cousins dans le neuf trois, des poteaux dans le neuf deux, d'la famille dans le neuf cinq, des connaissances dans le neuf un, sept cinq, sept sept, sept huit, toutes les provinces, nord sud est ouest... ».

„... jsme pořád zde, abysme reprezentovali ty nejvykolenější sídliště a ty životem nejotrávenější borce.

Pocházíme z devět-čtyřky, mám bratrance v devět-trojce, ňáký kámoše v devět-dvojce, rodinu v devět-pětce, známý v devět-jedniče, sedm-pětce, sedm-sedmiče, sedm-osmiče a všude jinde, na sever, jih, východ, západ...“

Oslovení *cousin* (doslova „bratranec“) je ve slangu používáno ve významu „blízký kamarád“. Jde o velmi běžné oslovení, kdy si přátelé tímto oslovením vzájemně prokazují důvěru. Zároveň toto označení konotuje silné rodinné vazby v komunitách přistěhovalců ze stejných zemí původu nebo fakt, že zde žijí rodiny s velkým počtem dětí.

Tato forma symbolické vindikace (*revendication symbolique*) pomocí pragmaticky výhodného zjednodušení číslovek se patrně rozšířila z označení departementu 93, tedy departementu Seine-Saint-Denis, jehož označení „devět-trojka“ (*neuf(-) trois*) namísto vicesimálního spisovného *quatre-vingt-treize*) bylo a stále je značně medializované (viz výše jeho lexikografické zachycení v CTT2001). První doložení tohoto „rozloženého“ označení už asi nikdy nezjistíme, nicméně v rapovém korpusu *RapCor* lze najít první „devět-trojku“ už z roku 1993 u skupiny NTM, která svou slávou patrně pomohla rozšířit toto rozkládání čísla departementu z vicesimálního na číslicové čtení. Z datací výskytů těchto toponymických referentů v rapových písních lze předpokládat, že teprve následně se analogií vytvořila celá další série pro ostatní „devadesátkové“ departementy (91, 92, 94 a 95), které všechny leží v pařížské aglomeraci. Konkrétně pro „devět-čtyřku“ lze nejstarší výskyt dohledat u rapového uskupení Different Teep v roce 1997.

Následně (méně pravděpodobně paralelně) pak vzniklo označení „sedmičkové“, tedy pro další departementy v regionu Île-de-France, které ale namísto devítky začínají číslicí sedm (tj. 77, 78 a částečně i pro departement s číslem 75, což je označení vnitřní Paříže). Petra Černá upozorňuje ve své analýze textů písní raperů z 18. pařížského obvodu na to, že tito Pařížané preferují označení *un huit* („jedna-osmička“), tedy odkazování na mikrotoponymickou úroveň, nikoli na makroúroveň *sept-cinq* („sedm-pětka“). Z korpusu Černé, který tvoří písně rapera Flynta a skupin Scred Connexion a TSR crew, je patrná právě naprostá absence označení „sedm-pětka“ (Černá 2012).

Tuto absenci analogického označení pařížského departementu lze vysvětlit speciálním statutem raperů z centra Paříže, kteří zajisté cítí potřebu zajistit si, aby byli bráni vážně posluchači z předměstských sídlišť, ale také patrně pocítují nechuť pouštět se do jejich departementového dělení, neboť 75. francouzský departement (tedy vnitřní Paříž bez aglomerace) konotuje bohatství a je tedy v ostrém protipólu zejména vůči „devadesátkovým“ předměstským departementům. Jim se v tomto ohledu podobá právě nejhudší z pařížských obvodů, „osmnáctka“. Malý počet výskytů označení „sedm-pětka“ v korpusu *RapCor* podporuje výše uvedenou hypotézu: pokud se přeci jen toto označení v písních objeví, pak vždy za souvýskytu s ostatními „rozloženými čísly“ departementů, zejména při různých featurinzích (hostováních) raperů z centra Paříže, nikdy však u samotných pařížských interpretů.

Jako příklad uveďme „kolektivní“ píseň *Paname all starz* z roku 2003, vydanou na albu *Gravé dans la roche* od skupiny Sniper, kde je každý departement zastupován jedním umělcem či skupinou. Haroun, raper zastupující Paříž intra-muros („mezi (hradebními) zdmi“), se jako jediný představuje bez uvedení čísla departementu a říká, že reprezentuje « Paris Bessbar » („Paříž Barbès“). Referentem je zde tedy osmnáctý obvod, zejména čtvrt v okolí bulváru Barbès, kde je vysoká koncentrace obyvatelstva z bývalých francouzských kolonií. Pro majoritní společnost je tato část Paříže konotována zejména vyhlášenými chudinskými ulicemi s vysokou mírou sociálních problémů typu překupnictví drog, prostituce a pouliční kriminality (quartier de la Goutte d'Or, rue Myrha aj.), která není raperům lhostejná a pro niž se snaží ve svých textech nalézat různá východiska z bludného kruhu pauperizace.

Rychlost přisvojení si této mluvní praktiky „rozloženého“ vyslovování čísel departementů mezi rapery a její dopad na módní lavinovitě šíření mimo pařížskou aglomeraci jsou zřejmé. Difuze inovace spočívající v dělení složených čísel na jednotlivé číslice byla exponenciální, jak prokazují data z korpusu *RapCor*. Toto dělení se stalo následně pevnou součástí vykazování sociálněgeografické příslušnosti mladých ze všech departementů Francie.

Pro toto tvrzení ostatně stačí pozorovat způsoby, jakými mladí zasílají věnování např. na internetových fórech nebo do rádia Skyrock (viz Fiévet a Podhorná-Polická 2015). Úsměvné je, že graficky je identitární projev teritoriální příslušnosti naznačen alespoň tečkou tam, kde číslo departementu nepřesahuje první desítku (např. 0.6 pro departement Alpes-Maritimes s centrem Nice). Podotkneme také, že během našeho výzkumu toponym v roce 2010 na ostrově Réunion v Indickém oceánu (jemuž administrativně náleží departementální kód 974) byla ověřena hypotéza, že právě skrze rap se tato móda rozšířila až do tohoto zámořského departementu. Zde se označení *neuf sèt kat* („devět-sedm-čtyřka“) ujal mezi ostrovní mládeží a stále tvoří expresivní prostředek, jak se identifikovat s místní mládeží a ostrovním životem vůbec. Na základě našich dalších výzkumů můžeme tvrdit, že v úzu mládeže je velmi rozšířené vkládání číselného kódu

departementu také do e-mailových adres nebo tvoří součást přezdivek ve virtuálních profilech na internetu. Děje se tak zejména v průběhu adolescence i v počátcích postadolescencce u mládeže, která se tímto způsobem identifikuje s urbánní kulturou celé Francie.

Jak již bylo řečeno, výčty číslovek namísto dvoumístných čísel departementů tedy v textech rapových písní nejsou vzácné. Pro podpoření našich tvrzení citujme závěrečnou pasáž ze skladby *Ghetto super classe* od známého rapera Keryho Jamese (2005, album *Ma vérité*), který rovněž pochází z departementu Val-de-Marne: «Les mecs du 91 veulent la ghetto super classe, les mecs du 92 veulent la ghetto super classe...» („kluci z devět-jedničky chtěou supertřídu ghetta, kluci z devět-dvojky chtěou supertřídu ghetta, ...“) a výčet pokračuje čísly ostatních departementů v pořadí 93, 94, 95, 75, 77 a 78.

Nejsou vzácné ale ani ve výše zmiňovaném rap byznysu (viz kap. 4.3.4), který dokáže tuto mohutně se šířící identitární módu patřičně prodat. To dokumentují obrázky č. 9 a 10, kde číselné označení departementu tvoří název kompilace písní od interpretů z uvedených částí Francie (včetně 13. departementu Bouches-du-Rhône, který má jako hlavní město Marseille).

Obrázek č. 9: Obálka kompilace rapových skladeb z „devět-čtyřky“ v rámci projektu Departementy

Zdroj: <http://banlieueconnexion.com/wp-content/uploads/2012/03/dp94.jpg>

Obrázek č. 10: Reklama na rapová alba v sérii projektu Departements (2008–2009)

Zdroj: <https://static.booska-p.com/images/albums/departements.jpg>

Sociolog Karim Hammou vidí v zájmu největších producentů hudby o rap (tzv. *majors*, např. BMG, EMI aj.) úspěšný marketingový tah, který nazývá přízračně „uměním prodat ulici“ (*art de vendre la rue*; Hammou 2012: 201). Touto slovní hříčkou vycházející z frekventovaného frazému *art de rue* („umění ulice“) pro označení rapu (viz např. stejnojmenný název alba marseilleské skupiny Fonky Family z roku 2001) poukazuje ve své interpretaci vývoje francouzského rapu v rámci hudebního průmyslu na fakt, že z původně klubové *rap game* se stal díky spolupráci *majors* s nezávislými vydavatelskými (*labels indépendents*) prosperující *rap business*.

Na opačném protipólu vůči výše uvedenému bodu a), tedy textově deklarované solidaritě, stojí **b**) rivalita. Ta se projevuje v provokativních a více či méně útočných textech, které vychvalují vlastní skupinu přívrženců na úkor skupiny, se kterou nesympatizují. Tento model je v rapu velice rozšířený, zejména pak skrze fenomén tzv. *clashes* (v anglosaském světě označovaném také jako *diss*, česky snad „urážení, srážení“). Jde o nejvyhrocenější formu projevů rivality, která je navíc silně individualistická, přičemž dochází k výměně invektiv mezi rapery v rámci jejich písní, které si vzájemně adresují v relativně krátkých časových sledech (viz např. Napieralski 2015). Častějším jevem bývá spíše špičkování v rámci egotripu, tj. sebehochvalné písně, kde se opěvují vlastní umělecké a jiné kvality. Často je odkazováno také ke svému „týmu“. Tímto výrazem jsou myšleni ostatní kamarádi, rapeři z dané oblasti, občas i publikum rapera. V rámci této týmové sounáležitosti se odkazuje na departement nejčastěji.

Následující ukázka z písně *Intact* (interpreti Rim’K *feat* Kery James, album *L’Enfant du pays* z roku 2004) se formálně podobá předchozí ukázce, nicméně nese poněkud

odlišné poselství, kterým chce Kery James upozornit na „nadvládu“ raperů z departementu Val-de-Marne a na animozitu, kterou to způsobilo (text je podtržen):

«*Du neuf-quatre j'envoie ça
pour tous les quartiers,
banlieue sud, est, ouest et nord,
tout le monde sait qui a détenu le hard core
Banlieue sud, est, ouest et nord,
lève ton bras en l'air que je remette
tous les ghettos d'accord*».

„Z devět-čtyřky toto posílám všem čtvrtím na jižním, východním, západním a severním předměstí, všichni přece ví, kdo ovládl hardcore Jižní, východní, západní a severní předměstí, zvedni ruku do vzduchu, ať můžu mezi sebou usmířit všechny ghetta.“

Je pravděpodobné, že adresátem tohoto poselství je prioritně rapová scéna z departementu „devět-trojky“, která je považována za druhou „kolébku rapu“ a vůči níž se vymezují raperi z jižních předměstí. Zároveň tato více proklamovaná než reálná rivalita přispívá k utužování praxe teritoriálního odkazování. To bývá námi dotazovanou mládeží z Val-de-Marne považováno za výraz prestiže.

4.4.3 Evaluace lexikální kreativity rapových textů v médiích a u posluchačů

Předchozí kapitola je detailnějším úvodem k problematice role rapu při konstruování vlastní identity. Od prostorového ukotvení identity se nyní zaměříme na ukotvení lexikální, které může být chápáno jako jedno ze základních pilířů při výstavbě toho, co francouzská sociolinguistika nejčastěji označuje termínem *parler(s) jeune(s)*, tj. mluva/y mládeže/mladých (Bulot, dir. 2004 aj.).

Podle urbánního filozofa Alaina Milona je rap formou „glosolálie“ (*glossolalie*), která raperům umožňuje slovně vyjádřit své vyčlenění ze společnosti (Milon 1999: 104). Milon se nerozpakuje označit textovou produkci raperů jako *logorhée verbale* („verbální průjem“). Takováto vize rapu jakožto nepřetržitého toku slov „jehož význam je nesrozumitelný“ (*dont la signification est inconnue*; Milon 1999: 104) je exemplárním příkladem dominantního diskurzu, který umocňuje stereotypní vnímání rapové hudby. Sociolog Anthony Pecqueux (2007: 32) označuje tento přístup jako *oscillation populo-misérabiliste*, tedy jako „oscilaci mezi lidovostí (či spíše hrným soucitem s lidovými vrstvami) a miserabilismem“.

Milonův názor bohužel není ojedinělý: obdobně se v tisku vyjádřil i lingvista Alain Bentolila (*arrêtons de nous ébahir devant ces groupes de rap et d'en faire un nouveaux Baudelaire !* = „přestaňme se rozplývat úžasem nad těmito rapovými skupinami a dělat z nich nové Baudelairy!“; rozhovor pro *L'express* ze 17. února 2002, citovaný Bettinou Ghiovou, jejíž literární analýzy rapových textů poukazují na diskriminační charakter Bentolilova diskurzu, viz Ghio 2012).

Tyto pseudovědecké argumenty nahrávají extrémní pravici, která si bere jednotlivé rapery a dekontextualizované pasáže jejich textů stále častěji za oběť svého populismu. Terčem ostrých útoků či dokonce soudních žalob ze strany politiků (převážně z extrémní pravice) za domněle nebezpečné a republiku či jednotlivce hanící či ohrožující texty se staly skupiny NTM, La Rumeur a Sniper (Hammou 2012: 250–258), ale také nověji Sexion d'Assaut nebo rapeři Orelsan, Youssoupha nebo Médine¹²⁶.

Je vcelku jedno, zda se jedná o komentář k promluvovým aktům raperů nebo obecně k mluvě mládeže. O té předměstské se ostatně Bentolila také dříve vyjádřil, že používá jen „350 až 400 slov“ (deník Le Monde, 2005). V obou případech jde o situaci, kdy jsou značně paradoxně ponižováni mluvčí juvenilních typů diskurzu. Paradoxně proto, že tyto mluvy mládeže jsou na jedné straně stigmatizovány, ale zároveň i vyvolávají fascinaci u těch, kteří nespádají mezi mluvčí dané věkové kategorie (Bulot 2007: 14–15).

Vraťme se ale k výše uvedené „glosolálické“ vizi rapu, která je v ostrém kontrastu s tím, jak si rap cení ti, kteří ho praktikují či poslouchají. Mezi mladými posluchači rapu, kterých je nejen mezi defavorizovanou mládeží většina, je obecně rozšířen názor, že: „raper je starší bratr, je to autorita, je to osoba, se kterou se mladí budou chtít identifikovat“ (*le rappeur, c'est le grand frère, c'est la référence, c'est celui auprès duquel les jeunes vont s'identifier*; Barriova citace z rozhovoru s producentem rapových kompilací; Barrio 2007: 76). Samotný raper bude podle Barria mít: „silný vnitřní pocit, že pro některé své mladé posluchače může být jedinou autoritou mezi dospělými, se kterou se budou chtít identifikovat“ (*le sentiment intime que pour certains jeunes il reste le seul référent adulte auquel ils peuvent s'identifier*; *ibidem*).

V rámci této pozitivistické vize „starší autority“ pak raperovy texty budou mít s velkou pravděpodobností silný vliv na promluvové akty jeho mladých posluchačů. V našich předchozích studiích, realizovaných částečně ve spolupráci s Anne-Caroline Fiévetovou, jsme se pokusili podat statistické důkazy tohoto předpokládaného vlivu na přijímání lexikálních inovací, a to nejprve pro neologismy ve vztahu k různým typům médií (Fiévet a Podhorná-Polická 2010) a posléze ve vztahu k rapu samotnému (Podhorná-Polická a Fiévet 2013).

Teoretické úvahy opíráme o vlastní pozorování cirkulace neologismů ve školních třídách (Podhorná-Polická 2009), o Rogersovu teorii šíření inovací (Rogers 1962, viz výše kap. 2.2) a o Sablayrollesova sociálně-hierarchická kritéria favorizu-

126 V červnu 2018 například vypukla mediální aféra ohledně zájmu rapera Médina o sál Bataclan, kultovní místo pařížského rapu z 90. let, který ale neblaze proslul teroristickým útokem z listopadu 2015. V médiích byly tomuto raperovi nepravdivě přisuzovány islamistické tendence a skandalizován jeho záměr udělat v tomto sále koncert. Na připravované demonstrace akční ultrapravice raper reagoval zrušením již naplánovaného koncertu a vydáním písně Bataclan, v níž výstižně reflektuje vzrůstající frakturu ve francouzské společnosti (klip mimochodem natočil ve slavném sále za přítomnosti dříve obdobně obviněných raperů). Reakce sociologů specializujících se na Médinovy texty na sebe nenechala dlouho čekat. Viz Carinos et al. (2018).

ující neologizaci (Sablayrolles 2000: 360–364), především pak o kritérium autoritativní pozice mluvčího. Lexikální inovace (rezolektální nebo idiolektální), které rapeři šířili v textech písní, byly mladými respondenty z našich dotazníkových šetření ve velké míře označovány jako mající svůj původ v rapu. Lze je tedy označit jako tzv. neologismy autorit. Toto označení navrhuje z toho důvodu, že dotazovaní poukazovali na fakt, že testované lexikální jednotky pocházejí od toho či onoho rapera. V opačném směru pak lze předpokládat rychlé rozšíření do slangu mládeže, pokud budou skalní fanoušci daného rapera zároveň tzv. výřeční bossové (*boss tchatcheurs*). Z hierarchického hlediska a s ohledem na výřečnost a respektování vnitřní skupinové normy jsou to právě skupinovní lídři (*boss*), kteří si získali výjimečný status díky svým verbálním dovednostem a dokážou jej úspěšněji využít k prosazování lexikálních inovací než hierarchicky níže postavení tzv. nohsledové (*suiveurs*) či dokonce tzv. vyvrženci (*exclus*; k exemplifikaci této hierarchie ve školním prostředí viz Podhorná-Polická 2009: 261–265, česky Podhorná-Polická 2008).

Jak již bylo poznamenáno v kap. 4.3.2, ve spolupráci s Anne-Caroline Fiévetovou každoročně provádíme šetření mezi studenty prvního ročníku oboru aplikované cizí jazyky (LEA) na Université Paris-Est Créteil (věkový průměr dotazovaných je 19 let; převážná většina z nich pochází z pařížské aglomerace, zejména pak z její jižní části, departementu Val-de-Marne).

První fázi tzv. participačního pozorování obstarávala Fiévetová v rámci kurzu Komunikace, který vedla v prvním semestru s cílem zachytit během přestávek identitární slova, která mládež užívá při neformální komunikaci tak, aby tento sběr probíhal v tzv. ekologickém prostředí (Calvet 1999a). To umožnila organizace kurzů v rámci tohoto oboru, která je obdobná jako vyučování na střední škole (tj. skupinky cca 40 osob mají společný rozvrh a vznikají tak celistvé kolektivy, jejichž soudržnost umocňuje fakt, že většina studentů pochází ze stejného sociálního prostředí). Pro vyučující tedy není obtížné zachytit spontánní komunikační situace, např. „frajerské“ předvádění před dívkami či sdělování horkých novinek mezi kamarádkami.

Ve druhé fázi evaluujeme dotazníkovou formou náš subjektivní neologický pocit (*sentiment néologique*; k jeho extrémní subjektivitě viz Sablayrolles 2003). Připomeňme, že v pionýrské neologické studii, kde byl tento termín a zároveň klíč k obtížně uchopitelnému konceptu neologie poprvé definován, provedla skupina lingvistů testování pocitu, že je nějaký lexém nový, a to mezi skupinou stejně vzdělaných členů přibližně stejného věku (Gardin, Lefèvre, Marcellesi a Mortureux 1974). Tento experiment zjišťování neologicity slov poukázal na značné rozdíly v hodnocení, kdy se hlavním faktorem divergence názorů ukázala být hloubka znalostí v daném oboru zkoumání, daná osobní sociokulturní historií hodnotitele. Tento princip samozřejmě ovlivňuje i naše výzkumy, jelikož mnohé sociokulturní aluze (zejména neosémantismy) neupoutají naši pozornost dříve, než nás na ni upozorní nějaká frekvenční nebo kontextová anomálie.

Formou dotazníku na konci semestru tedy studentům předkládáme sérii neologických kandidátů a zajímá nás skupinové hodnocení míry expresivity daných lexémů. Výběr kandidátů je proveden tak, aby nedošlo k přehnanému zkruslení ze strany pozorovatele (cf. Trimaille 2003), kdy je v dotazníku promícháno nově sebrané lexikum s chytáky (tedy staršími slovy s již setřenou expresivitou a s hapxy z minulých sběrů). Dalším cílem je pak zjištění míry vlivu sociogeografického původu lexémů na tvorbu názorů na jejich užívání a prožívání (*pratiques et représentations*).

Stejně jako bylo možné pozorovat vliv rapu na výše uvedené hledisko speciální, je možné jej pozorovat i v dotazníkovém šetření mezi studenty z Univerzity Paris-Est Créteil na téma užívání a prožívání slangových slov, a to zejména co se rapu z „devět-čtyřky“ týče. Pro konkrétní exemplifikaci tohoto tvrzení uvedme trojici lexémů (konkrétně *en mode*, *gros* a *werss*), které se vyskytují v písních slavných raperů z departementu Val-de-Marne, povětšinou členů kolektivu Mafia K'1 fry, konkrétně u skupiny 113 a rapera Rohffa, kteří byli již výše detailněji představeni (viz kap. 4.3.5 a 4.4.2). Právě o těchto vybraných lexémech (a ostatně i o mnohých dalších) se dotazovaní nebo i raperi samotní opakovaně vyjadřovali jako o výrazech lavinovitě se šířících mezi mládeží.

4.4.4 « En mode 9.4, gros » aneb difuze skrze rap z Val-de-Marne

Na úvod této krátké prezentace výsledků sledování difuze identitárních neologismů se vztahem k teritoriálním aspektům, především k departementu Val-de-Marne, uvedme vazbu *être en mode* + *N* (= „být v režimu + podst. jméno“).

Ve videorách mohou hráči přesouvat postavy ze hry do různých stavů neboli módů, kdy pak obrazovka ukazuje *en mode* + (podstatné jméno podle vybraného stavu). Nabízí se tedy hypotéza, že se z tohoto informatického žargonu, respektive žargonu fanoušků počítačových her tato vazba plošně rozšířila nejen mezi mládež, ale jako módní slovo pronikla i do slangu těch dospělých, kteří se snaží být „in“.

Méně pravděpodobná je přejímka téhož frazému z popisek funkcionalit různých elektrospotřebičů, které jsou v režimu vypnuto / zapnuto / v pohotovostním režimu / pauza (*en mode pause*) aj. Tato okolnost spíše sloužila jako podpůrný jev, jelikož se s touto vazbou při běžném užívání CD přehrávačů nebo dalších zařízení v domácnosti již většina uživatelů setkala a inovátoři použití této vazby jen rozšířili na širší spektrum činností – ne už jen výhradně k funkcím elektrospotřebičů, ale také ke svým prožitkům či náladám.

Detailní statistiky z dotazníkových šetření, která proběhla v prosinci 2010 a v prosinci 2011 v Créteil, u tohoto lexému uvádět z prostorových důvodů nebudeme, protože drtivá většina z dotazovaných (123 v roce 2010 – viz 4.3.2, v roce

2011 jich bylo 90) lexém znala a aktivně používala, navíc jej v obou případech shodně evaluovala jako slovo moderní a typické pro slang předměstské mládeže. Toto rozšíření vazby ale uvádíme, poněvadž opět dobře demonstuje hypotézu o důležitosti rapu jako vektoru difuze lexikálních inovací mezi mládeží.

Naši respondenti často uváděli jako příklad použití «*j'suis en mode examen*» („sem v režimu zkouška“) ve významu „nemám pomyslení na nic jiného než na zkoušky“. Vzhledem ke školnímu prostředí, ve kterém se odehrával výzkum, bylo také běžné vyjádření «*en mode classe*» („v režimu třída“). Vzhledem ke dvěma třetinám dívek mezi respondenty pak také vyjádření komentující vzhled spolužáků: «*en mode beau gosse*» („v režimu krasavec“). Frekventované bylo také adjektivální rozšíření konstrukce (*en mode* + *Adj*), například ve vazbě «*en mode fatigué*» („v režimu unavený“).

Respondenti často uváděli konstrukce z hitu rapera Rohffa *En mode* z roku 2005 (album *Au-delà de mes limites*), který končí dvakrát opakovaným refrémem: «*Chuis en mode neuf quat', chuis en mode t'inquiète, chuis en mode quat' quat', chuis en mode mitraille*» („sem v režimu devět-čtyřka, sem v režimu bez obav, v režimu (pohon auta) čtyři na čtyři, v režimu samopal“).

Mnozí z našich respondentů přepisovali část Rohffova refrénu: «*en mode 94, en mode tkt*» (*tkt* nebo *TKT* je konsonantická kostra zvolání *t'inquiète* != „bez obav, nedělej si o mě starosti, to neřeš!“ používaná zejména v sms zprávách), ale i další části Rohffova textu («*en mode victoire*» = „v režimu vítězství“ nebo «*en mode je rape trop bien*» = „v režimu rapuju fakt dobře“).

Rohff na stejném albu vydal dokonce i jakési pokračování svých oblíbených vazeb s názvem *En mode 2*. Podle našich respondentů to byl právě on, kdo tuto vazbu pomohl široce rozšířit.

Druhé ze slov, které zde uvádíme z toho důvodu, že vykazovalo silnou teritoriální vazbu na departement Val-de-Marne je maskulinum *gros*, užívané často v oslovení (česky bychom tedy pro zachování autenticity zvolili vokativ „brácho, kámo, kemo“, ale nerodilý mluvčí bude patrně překládat výraz doslova jako „tlustochu“, což je ale velice nepřesné, jak uvidíme níže).

Tento lexém je zajímavou ukázkou sociolektní nominalizace jinak běžného a frekventovaného adjektiva *gros, grosse* v běžném významu „tlustý, tlustá“. Etymologie tohoto substantiva je značně neprůhledná, tedy ve významu přátelského oslovení, které se běžně používá mezi mládeží z Val-de-Marne, ale i jinde ve Francii, zejména ale u předměstské mládeže. Jako nejpravděpodobnější se zdá být hypotéza, že jde o aferézu ze slova *négro* („negr, negřík“). V rámci soudržné skupiny se totiž používá výrazů *gros* i *négro* jako kamarádké oslovení mezi chlapci ne nutně černošského původu, nicméně odkazující k jejich snědší pleti či přistěhovaleckému původu rodičů či prarodičů (viz Podhorná-Polická 2009: 188).

Na rozdíl od frazému *en mode* byl tento lexém zařazen do dotazníků až v roce 2011. V době, kdy probíhalo dotazníkové šetření, tj. v prosinci 2011, už nešlo

o čerstvý neologismus, převážná většina z 90 dotazovaných lexém znala (pouze čtyři dotazovaní neodpověděli na otázku). Polovina z nich pak lexém aktivně už delší dobu používala právě ve významu přátelského oslovení. Vyvolával také četné doplňující komentáře, které potvrdily jeho specifický status pro dotazovanou mládež. V komentářích z dotazníků nalézáme například upřesnění ohledně limitace jeho použití: „jen mezi kámošema“ (*que entre [sic] potes*), „je to přátelské, jinak by šlo o urážlivý výraz“ (*c'est amicale autrement ça serait un terme péjoratif*), „hodně urážlivé pro lidi, kteří neznají jeho význam“ (*assez insultant pour personnes ignorant le sens*). Bez znalosti významu „kamarád“ by samozřejmě výraz byl interpretován jako oslovení „tlusťochu“, na což mnozí z dotazovaných upozorňovali.

Négro i *gros* se často vyskytují v textech rapu, oba lexémy hojně používá např. rapper Booba, kterého také citují dva z respondentů (jeden konkrétní pasáž z písne Killer: « Eh mon gros, tu vois quoi ? » = „A kemo, víš co?“). Variantu *grosse* pro „kámošku“ (vytvořenou ale nominalizací adjektiválního tvaru *grosse* a ne aferézou *négresse* > **gresse*, jak by se dalo odvozovat z výše uvedené etymologické hypotézy) proslavila naopak rapperka Diam's.

Nejčastěji se ale v dotaznících objevovalo sousloví *ouais gros*, které proslavila už na přelomu tisíciletí výše prezentovaná skupina 113 z Vitry-sur-Seine. Lexém *gros* je v úzu této skupiny ukázkovým příkladem extrémního sociogeografického ukotvení, kdy rapeři nejprve šíří daný neologismus a později se snaží si jej zpět přisvojit, jelikož se rozšířil mimo oblast, kde má identitární význam, přičemž se banalizovaly jeho socioetnické konotace.

Toto přátelské oslovení *ouais gros* nebo *wesh gros* se z pragmatického pohledu zdálo být projevem silného identitárního pouta mezi členy kolektivu Mafia K'1 fry. Lze předpokládat, že se začalo plošně šířit díky přátelskému odkazování na kamarády z této umělecké party v písních slavných členů výše uvedeného hudebního kolektivu, zahrnující mj. i Rohffa a skupinu 113 (pro komplexnější analýzu, viz Podhorná-Polická a Fiévet 2011b: 105–111).

Šířeji pak lexém proslavila právě skupina 113, která toto slovo nadužívala již od počátku své kariéry. Toto tvrzení je možné podpořit náhledem na frekvenci tohoto lexému v titulech písní dané skupiny (resp. sólových projektů jejích tří členů, z nichž zejména Rim'K a Mokobé zaznamenali velký ohlas) a také na statistiky prodeje desek těchto interpretů¹²⁷. Z přepisu tzv. intra, tj. úvodu skladby *Ouais gros* z roku 2000 je patrné (snad hrané) rozhořčení nad situací, ve které si členové skupiny 113 uvědomují míru rozšíření svého oblíbeného oslovení:

127 113 – *Ouais gros* (2000, album *Les princes de la ville*, které bylo oceněno platinovou deskou), Rim'K feat Les Affranchis – *Le gros* (2007, album *Famille nombreuse* – zlatá deska), 113 – *C'est qui le gros ?* (2010, album *Universel*).

«*Eh gros ! Eh gros ! Comment ça ils disent tous gros, hein ?*» „*Hej, kemo! Kemo! Jak to, že všichni říkajou kemo?*“
Nan, c'est nous les gros, c'est nous les gros ! „*Né, to my sme kemoši, my sme kemoši!*“
Rim'K, AP quoi, Mokobé, c'est nous les gros. „*Rim'K, AP, Mokobé, to my sme kemoši!*“
Ouais gros. Tu dis quoi, gros ? Eh gros... ». „*Jasně, kemo. Co říkáš, kemo? Hej, kemo...*“

O deset let později, tedy v roce 2010, tatáž skupina redefinuje význam slova *gros* v písni *C'est qui le gros ?* („Kdo je kemo?“) následovně: «*c'est un lascar...le gros est fanatique de un-un-trois*» („je to předměstskéj týpek... kemo je fanatický obdivovatel jedna-jedna-trojky“) a opět si je přisvojuje: «*on est gros...*» („my sme kemoši“). V této písni, stejně jako v mnoha jiných od skupiny 113, lze zaslechnout četné odkazy na teritoriální příslušnost, zde např.: «*Il est Vitry moins quart*» („je tři čtvrtě na Vitry“).

Na první pohled okrajově může působit poznámka o videoklipu, který k písničce na kanálu YouTube vytvořil posluchač LIKMA38. Jak bylo uvedeno výše, číslo 38 z přezdívky odpovídá spíše kódu departementu než věku jeho nositele, jednalo by se tedy o jistého Malika (přesmyčka *Malik* > *Likma* je obdobný proces tvorby přezdívky, jaký zvolil člen 113 *Karim* > *Rim'K*), který tedy pochází z departementu Isère (hl. město Grenoble). Tento kreativní fanoušek ale zjevně ignoruje identitární význam slova a prezentuje v klipu sérii obrázků obézních lidí¹²⁸.

Po přečtení komentářů pod videem však jasně vyvstává síla identitárního potenciálu tohoto lexému, např. se dočítáme¹²⁹: «*chier quel son j'aime !!!!! put1 de flow en + elle assure trop la groupe 113 une tuerie !!*» („totálně tu hudbu miluju!!! !!!! majou drsnej flow a navíc je skupina 113 naprosto skvělá!“). Někteří se ohledně slova *gros* pohoršují: «*le gro , c language de cité , mesrine c'est 1 gro rien a voire avec les obése mdr*» („kemo, to je jazyk předměstí, Mesrine [slavný francouzský bandita] byl kemo, to nemá nic společného s obézníma, lol“). Jiní zase přidávají k dobru další sémanticko-etymologické interpretace: «*gro = grossiste Le pire sais qui le dit 'gro gro gro grossiste' rien compris le pélo qui a mis la music quoi*» („gros vzniklo z *grossiste* [prodejce ve velkém] a nejhroší je, že to tam říká ‚gro gro gro grossiste‘ ten maňas, co tam dal hudbu, prostě nic nepochopil“).

Hypotéza o apokopě ze slova *grossiste*, případně ta, že jde o výpůjčku z jedné ze západoafrických variant francouzštiny, ve které se oslovují vážené osoby právě jako *gros* (na což nás upozornili kolegové z Kamerunu), samozřejmě stojí za uvážení, stejně jako novější teorie autora DZ o deformaci výpůjčky z arabštiny *kho* (viz 4.3.6) nebo, podle jiných, z angličtiny *bro* (obojí ve významu „brácha“, potažmo „kámoš“). Nicméně hledání etymologií není naším primárním cílem.

128 <http://www.youtube.com/watch?v=N4ja7HWQ0lo> {Již nedostupné}

129 Příklady těchto komentářů uvádíme v originálním jazyce s původním pravopisem a překládáme volně s využitím obecné češtiny a českých slangismů.

Podstatné pro tuto studii o teritoriálních apropriacích je zejména fakt, že stejně jako Rohff, 113 a ostatní členové kolektivu Mafia K'1 fry, tak i jejich mladí posluchači, které jsme oslovili dotazníkovou metodou a kteří povětšinou pocházejí také z departementu Val-de-Marne, často a ochotně zmiňují prostorovou dimenzi, aby tím upozornili na sociální jevy, které je obklopují. Jsou zkrátka často stejně jako Rohff *en mode 9.4* („v režimu devět-čtyřka“).

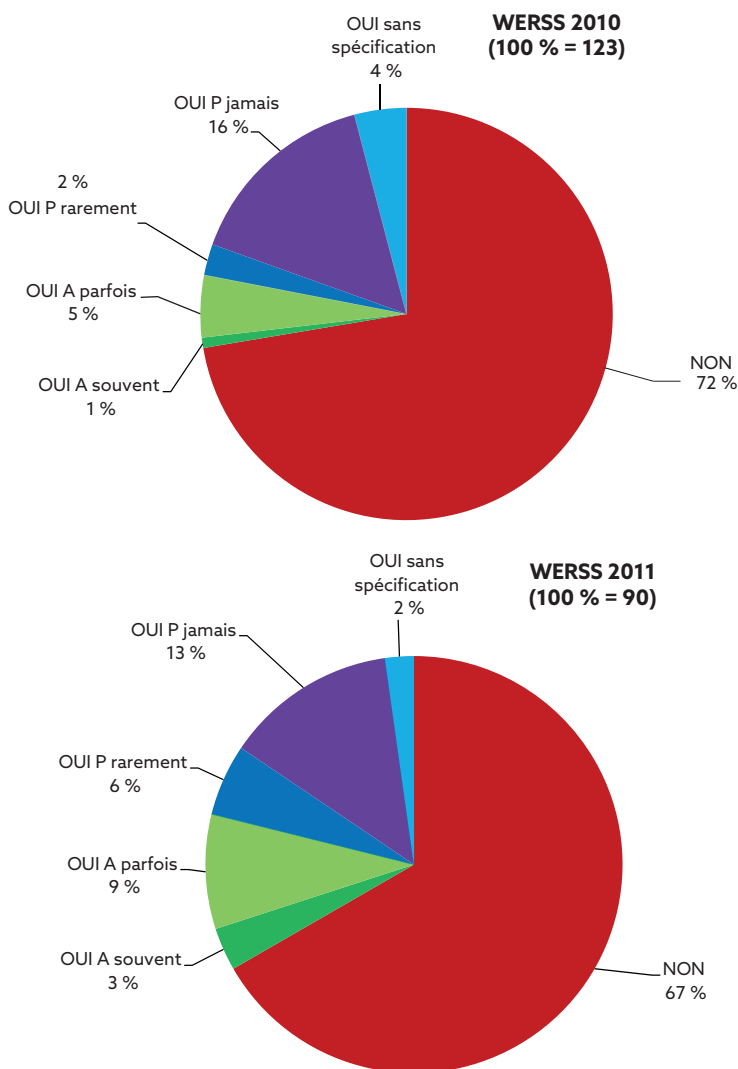
4.4.5 Lexém *werss* v časosběrné perspektivě

Pro exemplifikaci novějšího lexika s vazbou na departement Val-de-Marne poslouží i výše zmiňovaný lexém *werss* (viz kap. 4.3.5). Ten rozšířil rapper Rohff, který je známý tím, že své umělecké výstupy koření neologismy přebíranými s velkou pravděpodobností z rezolektu skupiny svých kamarádů nebo si je sám vymýšlí. Lze jej tedy považovat za prototyp inovátora šířícího lexikální inovace skrze písňovou tvorbu. Právě jméno tohoto rapera nebo úryvky z jeho písní byly nejčastěji zmiňovány v otázce „Kdy jste zaslechli <lexém x> poprvé?“. V našich dotaznících byly záměrně testovány lexémy *werss* a *en mode*, které se vyskytovaly v názvech Rohffových písní a zejména pak v hojně míře v jejich refrénech. Na obou těchto lexémech lze dobře demonstrovat teritoriální vindikaci dotazované mládeže z Val-de-Marne.

Na rozdíl od plošně rozšířené konstrukce *en mode* + *N* v době prvního dotazování v Créteil, tj. v prosinci 2010, byl Rohffův neologismus čerstvě vypuštěný do éteru a zažívající tzv. mediální třesk (*boom médiatique*, viz výše kap. 3.5 a 4.5.5 pro metalingvistické komentáře Rohffa samotného při propagování písničky *Dans ma werss* na rádiu Skyrock). Dva měsíce po nasazení písničky do rádií a tři měsíce po vystavení klipu na internetu byly z odpovědí patrné náznaky počínajícího identitárního přisvojování lexému, kdy ze 123 studentů jich necelých 28% (34 osob) lexém znalo a z toho dvacet jej považovalo za součást slangu předměstské mládeže. Lexém byl tedy zařazen do obdobného šetření i o rok později (v prosinci 2011) na též místě, kdy odpovídalo dalších 90 studentů. Z meziročního srovnání vyplývá nárůst aktivních uživatelů. V roce 2010 dotazovaní deklarovali spíše pasivní znalost slova (OUI P) než jeho aktivní používání (OUI A – pouhých 7 osob, z toho 5 chlapců), zatímco v roce 2011 začal být lexém aktivněji používán a jeho znalost u mládeže se ještě rozšířila, jak ukazuje graf č. 8. Pro jednodušší srovnání uvádíme nejprve zmenšeně výsledky z roku 2010 (tj. obsah grafu č. 7).

V roce 2011 znala lexém už třetina (tj. 30 z 90) dotazovaných, z toho jedenáct jej podle svých vyjádření používalo aktivně. Lexém *werss* se tedy jevil být nadějným kandidátem na časosběrné šetření v Créteil, zajímala nás ale i jeho difundace mezi mládež mimo Val-de-Marne, proto byl zařazen i do dalších dotazníkových šetření časosběrnou metodou na různých místech Francie.

4.4 Cirkulace lexikálních inovací u příměstské mládeže a v rapu

Graf č. 8: Deklarovaná znalost werss v meziročním pozorování (2010–2011)
(legenda viz str. 169)

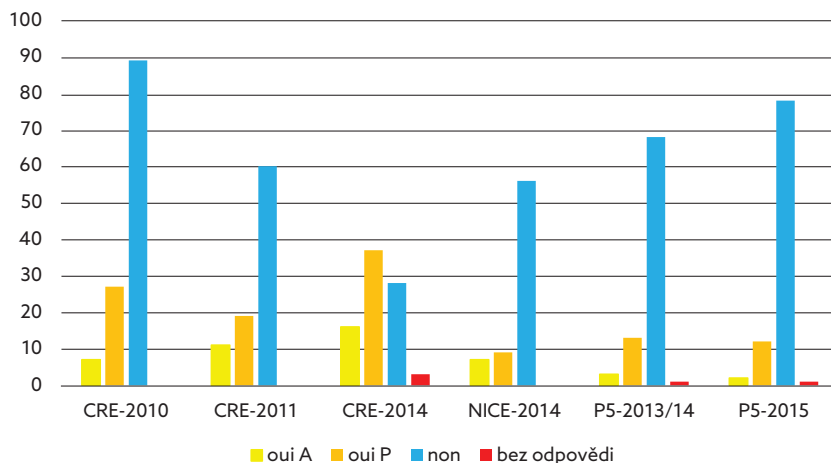
Zadáváním totožných otázek více let po sobě byla získávána data od studentů pro lexém *werss* třikrát v Créteil – kromě prosince roku 2010 i v prosinci 2011 a v lednu 2014, tedy dva roky poté. Z této časové řady z totožného sociogeografického prostředí vyplývá fakt, že se výrazně zvýšila jak pasivní znalost lexému (OUI P), tak i jeho aktivní používání (OUI A) – viz sloupce CRE-2010-2014 v tabulce č. 18 a grafu č. 9 níže.

Na přelomu roku 2013 a 2014 proběhly sondy i na dalších dvou univerzitách, konkrétně v Nice v únoru 2014 a na Univerzitě Paříž 5 ve dvou etapách – nejprve v prosinci 2013 bylo vyplněno 29 dotazníků a v lednu 2014 dalších 56 dotazníků (obě tyto části spojujeme v tabulce č. 18 a grafu č. 9 do jednoho sloupce P5-2013/14). Porovnáme-li tyto dvě lokality s výsledky z Créteil v téže době, je jasné patrné, že studenti na jihu Francie i studenti v centru Paříže sdílí nadšení pro daný neologismus jen částečně, převážná většina jej nezná.

Na Univerzitě Paříž 5 pak výzkum cirkulace téhož slova probíhal i v prosinci 2015, tj. téměř dva roky poté. Výsledky se nijak dramaticky neodlišují od přechodých výzkumů, 85 % studentů jej vůbec nezná (na přelomu 2013–2014 to bylo 81 %). Budoucnost ukáže, nakolik je tento trend progresivní a zda znalost lexému „přežije“ pěveckou kariéru jeho propagátora Rohffa či nikoli.

Tabulka č. 18: Výsledky časosběrného výzkumu rozšíření lexému *werss*

	CRE-2010	CRE-2011	CRE-2014	NICE-2014	P5-2013/14	P5-2015
OUI A	7	11	16	7	3	2
OUI P	27	19	37	9	13	12
NON	89	60	28	56	68	78
bez odpovědi	0	0	3	0	1	1
Celkem	123	90	84	72	85	93

Graf č. 9: Prostorová a časová variabilita v deklaracích znalosti lexému *werss* u studentů na univerzitách v Créteil, Nice a Paříž 5 v letech 2010–2015

Mezi studenty v Créteil se za dva roky od posledního popsaného zkoumání v prosinci 2011 slovo zdatelně rozšířilo. Zatímco v roce 2010 jej neznalo 72,4 % respondentů, o rok později už jen 66,7 % (tedy dvě třetiny) a o další dva roky později (leden 2014) už jen 33,3 % (tj. pouhá jedna třetina).

Z výsledků dotazníků ve třech lokalitách zkoumaných na přelomu let 2013 a 2014 lze opatrně konstatovat, že neznalost lexému (včetně těch, kteří otázku nevyplnili a pravděpodobně proto, že jej také neznají) je větší v lokalitách, kde je vyšší socioekonomická úroveň. U studentů z Paříže jich lexém neznalo 81 % a v Nice 77,8 %, zatímco v téže době v Créteil pouze 37 %. Nutno ale dodat, že v Nice i v Paříži vyplňoval dotazník větší počet studentů na krátkodobém pobytu ve Francii (Erasmus, Free mover aj.), kteří nemohli být z etických důvodů z průzkumu vyloučeni, nicméně jejich odpovědi nejsou pro výzkum většinou použitelné.

Ze srovnání pařížského výzkumu v rozestupu téměř dvou let lze odvodit, že se lexém spíše vytrácí z povědomí mladších studentů, kteří ale deklarují obecně mnohem menší zájem o rap než v Créteil nebo v Nice.

Tendence v postupném difundování lexému v Créteil je naopak z grafu č. 9 zřejmá. U ostatních lokalit jde spíše o náčrt trendu, který by bylo potřeba upřesnit rozsáhlejším vzorkem dat či opakovanými studiemi. Lexém jsme znovu zařadili do dotazníku v roce 2018, kdy z prvních výsledků z dubnové ankety v Nice mezi 79 studenty vyplývá, že pouze tři dotazovaní uvádí jeho pasivní znalost, navíc jeden z nich s poznámkou, že už se příliš nepoužívá. Je tedy spíše pravděpodobné, že mimo Val-de-Marne bude slovo za pár let pozapomenuto a ožíví si je jen skalní fanoušci rapera Rohffa. V Créteil bohužel k dispozici novější data nemáme, ale je pravděpodobnější, že zde bude lexém více identitárně ukotven a bude mít tedy lepší perspektivu setrvat v úzu místní mládeže, pokud ovšem i tady nevyšel z módy.

Na závěr této studie o lexému *werss* ještě podotkneme, že lexém dosud nebyl zařazen do elektronického slovníku DZ, který zpravidla identitární neologismy pro předměstskou mládež rychle zařazuje, je-li jejich rozšíření plošné. Jeho autor Cobra le cynique (vlastním jménem Abdelkarim Tengour) nám potvrdil, že slovo do slovníku nezařadil, protože nedostal od svých příspěvatelů žádný podnět.

4.4.6 Symboly a stigmata předměstské mládeže

Na téma francouzského rapu vznikají v posledních letech desítky prací z oblasti sociálních a humanitních věd, ať už se jedná o studie politologické, sociologické, muzikologické, lingvistické, pedagogické aj. Přesto ale zatím jen velmi málo známe mentální vzorce příjemců, tj. způsoby, jakými nazírá na poselství rapových textů různorodá masa pravidelných i nepravidelných posluchačů tohoto hudebního žánru. Podle sociologa Anthonyho Pecqueuxe nemůže být nahlíženo na politická témata obsažená v rapu jinak než tím, jakou vyvolávají odezvu, tedy skrze formy

přisvojování si těchto témat posluchači (Pecqueux 2007: 5). Tato vize rezonuje s hlediskem prostorovým a sociolexikálním, která jsme se snažili propojovat v této čtvrté praktické studii s cílem poukázat na symbolickou hodnotu některých prostorových referentů (zejména označení *neuf-quatre*) a některých lexikálních jednotek (*werss*, *gros* a konstrukce *en mode* + *N/Adj*).

„Životní cyklus“ neologismů je obecně těžko předvídatelný (viz Sourdot 1998), nicméně pozorováním šíření identitárních lexémů mezi mládeží lze vytvářet modely různých difuzních typů. Lze tak nahlížet na způsoby přisvojování novotvarů a zkoumat případné důvody, proč si některé lexémy mládež přisvojovat nechce. Tento extrémní případ tzv. dezapropriace se děje zejména v důsledku zdiskreditování některých výrazů v médiích. Typickým příkladem je metonymické použití přesmyčky *vas-y* > *zyva* („pojď, jdeme“). Tou byla na přelomu tisíciletí často parodována předměstská mládež, která původně tuto pobídku, stejně jako jiné verlanizované výrazy používala s identitárním podtextem. V důsledku takovéto parodizace se z identitárního symbolu pomalu, ale jistě stala stigmatizující přítěž. To vedlo k postupnému upouštění od tvorby nových slov tímto procesem (současně s ústupem této módy obecně), přičemž ale mnohá lexikalizovaná slova vytvořená verlanizací používá dodnes celá společnost v obecném slangu (např. *keuf* = „polda“, z *flic* téhož významu) a pro rapery slouží verlan dál jako prostředek k dotváření homofonií, a to i za cenu vytvoření idiolektálního novotvaru, který ale jejich posluchači budou schopni rozklíčovat podle obecně známých pravidel.

Rap je jedním ze symbolů předměstské kultury a je mu přikládána role mediální vitriny slangu předměstské mládeže. Dovolíme si tedy závěrem uvést hypotézu difuzního potenciálu výrazů šířených rapery. V dotazníkovém šetření naši respondenti nemusí zařadit ten který zkoumaný lexém do kategorie slov aktivně používaných mezi kamarády, přesto je ale možné předpokládat, že jej zachytí a projeví o něj zájem, zejména objevuje-li se daný lexém v refrénech rapových písní. Tento zájem narůstá, mají-li tyto výrazy neprůhlednou grafickou nebo výslovnostní formu (*werss*), význam (*gros*) nebo syntaktickou vazbu (*en mode*). Tato slova pak mají pro svou zajímavou strukturu velký difuzní potenciál, který je využít tehdy, rozhodne-li se jej vícero výřečných bossů z různých skupin přátel či kolektivů implantovat do skupinové mluvy, tj. do daných rezolektů.

Příkladem slova *bol(l)os(s/se)*, který budeme detailněji rozebírat v následující studii, lze nastínit jeden model šíření identitárních neologismů. K opravdovému vytvoření funkčního/funkčních modelu/ů by však takových výzkumů byly potřeba desítky. V různých fázích opakovaných zkoumání na různých místech ve Francii jsou v současné době kromě výše uvedených slov také např. lexémy *hass*, *swagg*, *morray* aj. Z anket jim věnovaných vyplývá, že cesta od hapaxu legomena po slovníkové heslo je u generačně příznakových lexémů podstatně spleťtější než u slov, která vypouštějí do éteru mediální autority (např. sousloví *faire le buzz*, které jsme zkoumaly souběžně s výše popisovaným slovem *bol(l)os(s/se)*, viz Fiévet a Podhor-

ná-Polická 2009, kde dochází k třesku mediálnímu dříve, než se dá u respondentů zachytit třesk neologický – což byl ostatně do určité míry i případ lexému *werss*).

Slovníkové zachycení je pak méně často odrazem reálné frekvence v užívání slova mezi mládeží, ale spíše náhodným produktem rešerší lingvistů, kteří se stávají autoritami pro lexikografy (nebo jimi přímo jsou) a spoluvytvářejí tak mediální obraz slangu mládeže.

4.5 Časosběrný výzkum difuze neologismu *bol(l)os(s/se)*

S rozvojem korpusové lingvistiky se lexikologům naskytá relativně široké pole možností, jak sledovat nová slova. Zatímco mediálně exponovanými autoritami nově vytvořená slova a slovní obraty dokážou média (a zejména někteří žurnalisté a moderátoři) prosadit do širšího úzu, jsou-li splněny podmínky sociální potřeby či sémantické výstižnosti lexému, neologismy vznikající a šířící se mezi mládeží mají zcela odlišný „životní cyklus“. Moment vzniku a první fáze šíření těchto neologismů lze vědecky zachycovat pouze obtížně, kombinací kvantitativní a časosběrné metody však lze nastínit modely jejich šíření a upozornit na některé sociolingvistické parametry, které běžně užívané metody sběru slangismů empiricky potvrdit nemohou.

Zdrojem neologických kandidátů je od roku 2009 mj. i náš korpus textů rapových písní *RapCor*. Pro lexém *bol(l)os(s/se)* bylo v kapitole 4.3.1 rekonstruováno jeho pronikání do rapových textů, s prvním signifikantnějším nárůstem použití mezi lety 2004 a 2005 a velkým nárůstem použití mezi lety 2008 a 2009. Rapeři jsou často prvními mediálními autoritami, které daného kandidáta na identitární neologismus šíří. V této kapitole představíme difuzi tohoto lexému už bez opory rapu, na základě experimentálního časosběrného výzkumu vedeného převážně u mladých Francouzů, s cílem získat informace o užívání a prožívání tohoto slova.

V rámci sběru generačně příznakového lexika hraje klíčovou roli impres pozorovatele, kdy do popředí vstupuje jeho subjektivní neologický pocit. Jedná-li se o neologismus formální, je pro svou nápadnost rychle zaznamenán, popsán s využitím metod a terminologie daného oboru, resp. dané školy, nicméně jeho další sledování a snahy o kvantifikaci důkazů jeho užití či naopak absenci užití většinou zůstávají jen naznačeny. Takováto rezignace na kvantitativní lexikologické zkoumání konkrétních neologických kandidátů a na kvalitativní sociolingvistické zkoumání dynamiky časového a prostorového vývoje šíření tohoto kandidáta mezi uživateli daného jazyka je zároveň i výzvou metodologickou.

V roce 2005 byl zachycen jeden zajímavý neologický kandidát s negativně evaluativní funkcí vyslovovaný [bolos] a zapisovaný mnoha grafickými variantami: *bolos*, *bollos*, *bol(l)oss*, *bol(l)osse*. V roce 2008 byl pak zahájen experiment, který měl za cíl dlouhodobější zkoumání „života“ tohoto izolovaného slova. To se zdálo být

vhodným kandidátem pro svou relativní novost, pro pozorovanou silnou expresivitu mezi mládeží a pro zřejmou cizokrajnost s nejasným etymologickým pozadím. Zaujal nás s kolegyní Anne-Caroline Fiévetovou zejména kvůli vysoké frekvenci užívání mezi mládeží, navíc také kvůli neukotvenému významu, tj. kontextově variabilnímu používání.

Poprvé jej Fiévetová zachytila koncem roku 2005 v rámci jiných svých terénních studií na severním předměstí Paříže, přičemž jako rodilá mluvčí mohla lépe uplatnit svůj subjektivní neologický pocit. Dalo se tedy předpokládat, že do doby, než se setře zjevná expresivita u jedné skupiny mluvčích, lexém se rozšíří k dalším skupinám a bude možné pozorovat jeho zajímavě proměnlivý sémantismus. Dalo se rovněž předpokládat, že vzhledem k pozorovaným tendencím, kdy lexém začala od předměstské mládeže masivněji přebírat i mládež z bohatších pařížských čtvrtí, bude jej brzy možné zaznamenat v médiích, která pravidelně přejímají generačně příznaková slova pro své novinové články, televizní pořady či texty reklam. Slovo tedy mělo vhodný identitárně-neologický potenciál.

Zajímal nás tedy vývoj jednak z hlediska vlivu médií na šíření daného slova, ale náš zájem směřoval také k poznání postojů mluvčích, k popsání šíření slova v jeho fonických, grafických a sémantických variantách atd. Slibné výsledky prvních sond dávaly tušit jedinečnou příležitost pozorovat v reálném čase dynamiku šíření tohoto neologismu.

Termín neologismus není ze sociolingvistického hlediska možné koncepčně generalizovat (neologický pocit je vlastnost jednotlivců, s malou mírou pravděpodobnosti shody mezi skupinami uživatelů jazyka).

Zároveň není možné akceptovat ani hledisko striktně lexikografické, které je díky rozvoji korpusové lingvistiky a sociolektografie sice na ústupu, ale zůstává obecně rozšířené mezi nelingvisty. Ti za neologické většinou považují to, co chybí v jejich oblíbeném referenčním slovníku.

Náš výzkum reálně započal v roce 2006, kdy byly aplikovány dvě klasické sociolingvistické metody, konkrétně metoda participačního pozorování a metoda polořízeného rozhovoru (Calvet 1997: 211–212). První verifikace proběhly nutně na úrovni mikrosond formou rozhovorů se členy konkrétní soudržné skupiny, která tento lexém aktivně používala. Posléze byl pozorován výskyt zkoumaného slova u dalších skupinek mládeže v reálných, nicméně spíše náhodných situacích. Tato fáze výzkumu by se dala označit za fázi zasvěcení do skupinové normy či skupinových norem. Bylo by vhodnější použít plurál, neboť variabilita endogenních norem v mládežnických kolektivech je zřejmá a z ní vyplývá i nutnost objektivizace mikrosond tím, že budou obdobná šetření multiplikována na různé skupinky přátel, ideálně i na různých místech.

Přechod na úroveň makrovýzkumu se zdál být nevyhnutelný, neboť jedině makrosonda do různých rezolektů mohla poskytnout objektivní informace o časoprostorové variabilitě v užívání daného lexému. V dalších etapách tedy byly

metody kvantitativní a kvalitativní záměrně směřovány tak, aby se ozřejmila synchronní dynamika vývoje užití lexému i epilingvistických soudů o něm.

Etapy výzkumu identitárního neologismu *bolos* by tedy mohly být shrnuty následovně:

- *fáze kvalitativního výzkumu* – testovací „minianketa“ po zachycení neologismu, zaslání do skupinové vyjadřovací normy (položité rozhovory a participativní pozorování kontextu užití výrazu – v kolektivech, v médiích),
- *fáze testování kvalitativního přístupu* – ověřování hypotézy dostatečného rozšíření (neologického potenciálu) a expresivní fluktuace významu (identitárního potenciálu) – první verze klasického dotazníku byla testována koncem roku 2008,
- *fáze kvantitativního sběru dat* – makrovýzkum na průřezu všemi frankofonními teritorii a všemi generacemi (na přelomu 2008–2009 současně dotazník v papírové a elektronické podobě),
- *fáze kvalitativně-quantitativního sběru dat časosběrnou metodou* – popis vývojových tendencí od 2008 do dneška sledovaných v různých lokalitách (výzkum zaměřený na generační a geografické aspekty šíření výrazu, sledování názorů na jeho šíření, datace prvního výskytu a etymologická upřesnění).

Zamyšlení nad epistemologickými otázkami, které vyplývají z námi zvolených metod při kvantitativně-kvalitativním sběru materiálu pro popis časoprostorové dynamiky šíření identitárního neologismu *bol(l)os(s/se)*, bude obsahem této stati. Nejprve bude pozornost věnována dotazníkové metodě a její evaluaci pomocí SWOT analýzy, nástroje hojně využívaného v geografii a marketingu. Následně budou popsány metodologické aspekty jednotlivých etap výzkumu a představeny dílčí výsledky z prvních let výzkumu časosběrnou metodou.

4.5.1 Dotazník papírový či elektronický? SWOT analýza použitých kvantitativních metod sběru dat

V každé z výše popsaných fází výzkumu se ozřejmily jiné aspekty zkoumaného lexému a vzešly nové metodologické otázky a výzvy, které ovlivnily další etapy výzkumu (detailněji viz Podhorná-Polická a Fiévet 2010). Metodologická koherence je nicméně nezbytnou mezietapovou podmínkou. Oscilace mezi používáním papírového a elektronického dotazníku ve fázi makrovýzkumu si tedy zaslouží detailnější komentář, neboť si plně uvědomujeme možné rozdíly v charakteru odpovědí a působení různých faktorů v průběhu vyplňování dotazníku.

Nejprve ve stručnosti shrňme výhody a nevýhody papírového dotazníku. Jeho obecné výhody i nevýhody jsou známé, nicméně pro výzkum identitární neologie vyvstala jistá specifika. Tato forma se totiž zdá být spolehlivější než dotazník elektronický při získávání odpovědí od adolescentů a postadolescentů. Ti jsou v rámci seminářů nepřímo nuceni odpovídat, a to ihned a spontánně, na rozdíl od verze elektronické, která nebyla vyplňována v rámci seminářů přímo na místě, pouze byla studentům prezentována vyučujícími s prosbou o dodržení obdobných podmínek vyplnění, tedy individuálně a bez většího přemýšlení nebo dohledávání na internetu.

V relativně krátkém čase a za jednotných podmínek lze pomocí dotazníkové metody v tradiční papírové podobě získat desítky odpovědí z geograficky, sociálně i genderově heterogenních vysokoškolských a středoškolských kolektivů. Pro náš výzkum je pak tato metoda důležitá zejména z důvodu získání cenných informací od mládeže z předměstí, které se čistě kvalitativními metodami sbírají obtížně. Toto konstatování se vztahuje zejména na chlapce, do jejichž kolektivů je obtížné v terénu proniknout (a pro pozorovatele ženského pohlaví to platí obzvlášť). Mladí respondenti takto genderově seskupení jsou často neochotní bez detailního ústního vysvětlení záměrů dotazníku a způsobů jeho zpracování a interpretace sdělovat elementy ze skupinového kódu neznámým tazatelům. Při prezentaci dotazníků bylo vždy nutné navázat téměř afektivní vztah zejména s chlapci, kteří byli respektovanými vůdci v kolektivu. Po získání právě jejich důvěry v seriózní zpracování výsledků se nám často dostala zpět řada extrémně pečlivě vypracovaných dotazníků s mnoha dodatečnými komentáři a tipy na další identitární neologismy.

Elektronický dotazník je pak metoda relativně nová, minimálně co se sociolexikologického výzkumu týče, a zaslouží si tudíž hlubší epistemologickou analýzu. Touto metodou bylo získáno více než 54 % výsledků z druhé fáze šetření (celkem 654 dotazníků). Elektronická adresa směřující k dotazníku byla záměrně spojena s Masarykovou univerzitou, a to nejen z důvodu akademické prestiže. V předchozích terénních studiích slangu mládeže (Szabó 1991, Podhorná-Polická 2009) totiž bylo opakovaně pozorováno, že výsledky jsou bohatší, důvěryhodnější a otevřenější, je-li dotazovatelem nerodilý mluvčí, tedy cizinec, který není součástí etnicko-sociální sítě ve zkoumané společnosti. Proto bylo jméno francouzské spolupracovnice A.-C. Fiévetové v prezentaci dotazníků záměrně vynecháno. To mělo za účel překonat běžně pozorovanou nedůvěru (zejména u předměstské mládeže) vůči sociálně a ekonomicky privilegovaným vědcům, mají-li navíc jména typická pro tzv. *Français de souche* (doslova „Francouze s kořeny“). Na úvodní straně dotazníku bylo zdůrazněno také komparativní zaměření projektu na francouzský *versus* český slang, neboť i v tomto ohledu byly popsány případy, kdy motivace dotazovaných odpovídat rostla v případech, kdy předpokládali, že jejich názor přispěje k interkulturnímu pochopení či k překladatelským účelům. Tato strategie se projevila jako dvousečná, protože nejasný původ slova si někteří z dotazovaných (jak v elek-

tronické, tak papírové verzi) mylně interpretovali ve spojitosti s českým dotazovatelem a lexém pak automaticky považovali za přejímku z češtiny.

V pozdějších verzích dotazníku byly od roku 2014 obě tyto strategie (tj. vynechání francouzsky znějícího jména i důraz na komparativní charakter výzkumu) opuštěny a důkladnější úvodní prezentace cílů výzkumu se ukázala být dostatečnou kompenzací k těmto možným úskalím.

Vrátíme-li se zpět k evaluaci elektronického dotazníku, kvality či nedostatky této metody výzkumu můžeme strukturovat pomocí tzv. SWOT analýzy, což je metoda rozboru reálných i potenciálních kladů (S), záporů (W), příležitostí (O) a hrozeb (T) daného jevu.

Mezi silné stránky (*strengths*) elektronického dotazníku můžeme především řadit velkou časovou úsporu při zpracovávání dat do tabulkového formátu. Zatímco výsledky papírového dotazníku musí být ručně přepisovány do počítače, elektronický dotazník má tuto fázi jako automatizovaný výstup. Odpadá tedy složité rozmyšlení nad významem nečitelných slov či písmen, nemluvě o desítkách hodin přepisu, kdy je zrak unavován přesuny pohledu z papíru na obrazovku. Další nespornou výhodou je možnost rychlého šíření povědomí o experimentu do geograficky vzdálených oblastí. Skrze sociální vazby našich prvních informátorů a následně jejich informátorů atd. se informace o dotazníku šířila exponenciálně a ve velmi krátkém čase se podařilo získat odpovědi ze všech oblastí frankofonního světa i téměř všech francouzských departementů.

Možnou výtoku a pochybností by jistě mohl být fakt, že dotazovatel není fyzicky přítomen při vyplňování dotazníku, a respondent by si tedy mohl vymyslet virtuální profil nebo zkusit odpovědět vícekrát pod různými identitami. S vědomím tohoto nebezpečí byly do dotazníku naprogramovány funkce limitující tyto možné negativní faktory. Jednak byl dotazovaný hned v první otázce vyzván, aby uvedl jméno člověka, od kterého se o anketě dozvěděl (což zároveň pomohlo rozkrýt síť interpersonálních vazeb), dále také mohl uvést svou e-mailovou adresu v případě zájmu o výsledky výzkumu. Zájem o tyto výsledky byl vcelku velký (38,8 % dotazovaných). Zároveň ale počet recesistických odpovědí byl v elektronickém dotazníku mizivý, na rozdíl od vysokoškolských sond, kde se téměř vždy objeví znuděný či vtípkující student. Dále byly automaticky sledovány síťové (IP) adresy serverů i průběh vyplňování dotazníku, kdy z téže síťové adresy se již nebylo možné znovu do ankety dostat, pokud byl dotazník již jednou vyplněn.

Naopak mezi slabé stránky (*weaknesses*) se jednoznačně řadí neekologické podmínky zkoumání. Dotazovatel se dostane sice rychle k výsledku, nicméně naprosto netuší, v jakých podmínkách byl elektronický dotazník vyplněn, zda si dotazovaný nevypomáhal názorem jiných osob atd. I přes výše uvedená opatření, která napomáhají snížit anonymitu respondentů, je však reálně možné vědomě zkreslit věk či udat nepravdivé jiné sociologické údaje. Z těchto rizik se nám jeví jako nejpodstatnější problém neomezený čas na vyplňování dotazníku, kdy

nemůže být zaručena spontánnost odpovědí. Definic zkoumaného neologismu bylo našťástí tou dobou na internetu poskrovnu, proto bylo možné rychle identifikovat osoby, které neudávaly svůj vlastní názor na význam slova, ale vyhledaly jej pilně na internetu a zkopírovaly do dotazníku. Grafická variabilita slova však našťástí tento úkol znesnadňovala těm, kteří jej opravdu neznali. Selekcí těchto zvědavých a aktivních respondentů umožnily i doplňkové otázky na dobu a místo, kdy se s lexémem poprvé setkali.

Automatické zpracování dat s sebou nese nejen výrazné výhody časové, ale i nevýhody s obtížnějším zachycením záměrně či nezáměrně nesmyslných tvrzení. Před započítáním automatické filtrace jednotlivých kategorií znalosti/užívání lexému je třeba projít manuálně všechny odpovědi a oddělit z kategorií aktivního užití či pasivní znalosti takové případy, kdy se dotyčný mylí ve významu či jej paronymicky asociuje s jiným známým slovem. Záměna byla častá se slovy *bol* (slangově „ zadek“), *ballot* („imbecil, idiot“) nebo s hovorovým výrazem *bolos* pro boloňské špagety (místo přídatného jména *bolognaises* se běžně užívá zkráceně výraz *les spaghettis bolos*).

Aby tato analýza nekončila pesimisticky výčtem možných rizikových faktorů, uvádíme je již zde. Hrozby (*threats*) této metody spočívají v jejím plošném zneužívání k dlouhým a únavným anketám v nejrůznějších (většinou marketingových) průzkumech, které mohou do budoucna snížit ochotu mnohých uživatelů internetu podílet se na této dobrovolné činnosti. Naš výzkum byl redukován na velice krátký dotazník, pro dotazované neznalé lexému navíc extrémně krátký (mnozí dokonce vyjadřovali svou lítost, že nemohou být více k užítku). Konkrétně toto téma navíc vzbuzovalo zvědavost a vzhledem k módní vlně i emoce. Výše popisovaná neochota tedy pozorována nebyla, snad jen u pubescentů, které často rodiče museli nutit k vyplnění dotazníku namísto sledování televize či her (tyto informace nám pak rodiče, kteří přislíbili pomoc, zpětně poskytli poté, co u nás zjišťovali splnění příkazu a obdržení výsledků od svých potomků).

Zároveň však byl důraz kladen na co možná nejmenší zahlcení textem, neboť dlouhé komentáře zvyšují únavnost a každé opuštění internetové stránky před uložením výsledků je zbytečnou ztrátou cenných informací. Za největší hrozbu této metody ostatně považujeme únavu dotazovaného z délky ankety. Zodpovědání nahodilým způsobem bez uvažování (stylem „rychle se tím proklikat do konce“) výsledky nutně diskreditují, a tím i celou výzkumnou metodu.

Problém s dostupností internetu a s počítačovou gramotností pro starší generaci či pro sociálně nejslabší skupiny obyvatel je zřejmou nevýhodou, se kterou jsme se v roce 2008 ještě setkaly. S různými programy zavádění internetu do škol jsou ale mladší generace již plně počítačově gramotné a přístup k internetu si v případě zájmu umí obstarat a také u starších generací se situace spíše zlepšuje.

Je nutné si také uvědomit, že zájemci o pomoc s šířením elektronické adresy našeho dotazníku jsou většinou lidé se zájmem o vědu či o jazyk, kteří však

při dlouhodobějším či příliš častém využívání svých osobních kontaktů mohou tuto ochotu ztratit.

Při časosběrných metodách výzkumu je pak potřeba předvídat další možnou hrozbu, známý Labovův paradox pozorovatele (Labov 1970), zde konkrétně lepší výsledky v případě kontaktování téhož publika s dotazy na tentýž neologismus. Tento jev se projevil u dotazníků papírových, kde byl dotazník rozdáván každoročně studentům druhého ročníku a někteří neúspěšní studenti tak měli podruhé vyplnit tentýž formulář. Proto byl pro tyto případy přidán do novější verze dotazníku ve třetí fázi ankety (od roku 2009) dotaz na první setkání s tímto typem ankety, a zejména pak otázky pro vyjádření názoru na meziroční změnu v mediálním i soukromém užívání lexému.

Rizika popisované distanční metody tedy nejsou nezanedbatelná, avšak možnosti, které tato metoda skýtá, jsou lákavé pro jejich relativní neotřelost, přinejmenším co se výzkumu identitární neologie týče. Možnosti (*opportunities*) této metody spočívají ve snadnějším ověřování kvantitativních teorií, zejména Rogersovy o šíření inovací (viz kap. 2.2), ale také sociometrické aplikace matematické teorie grafů, kde je na sociální síť nahlíženo pomocí topografie sítí (Lazega 2014). Z hlediska zkoumání přenosu identitárního lexika mezi skupinami jsou pak kvantitativní metody jako jediné schopné potvrdit hypotézy, které se utváří empiricky. Inspirací pro náš výzkum pomocí elektronického dotazníku byl internetový výzkum žákovského slangu na středních a základních školách, provedený agenturou Factum Invenio ve spolupráci s Ústavem pro jazyk český Akademie věd ČR na zakázku sýrárny Veselá kráva z roku 2005. Dotazník na téma oslovování rodičů, kamarádů a na roli nadávek v jejich mluvě pod dohledem učitele vyplnilo 27 000 žáků a téměř 22 000 jich bylo zpracováno. Čísla zde jsou násobně vyšší než v našem případě, ale z metodologického hlediska je zde zřejmý konflikt norem: z jedné strany školní spisovné a z druhé generační slangotvorné, kdy je žák nepřímou nucen podávat informace neznámým osobám skrze zprostředkovatele výzkumu (tj. učitele), což nemusí nutně vést k podání relevantních informací, jak již bylo řečeno výše. Pozitivním faktorem je naopak motivace odměnami. Díky široké interpretovatelnosti výsledků (z hlediska lexikologického, sociologického atd.) se po oficiální prezentaci hlavních výsledků spustila mediální lavina, zejména k žurnalisticky vděčnému tématu slangu mládeže.

To se v malém měřítku stalo i nám. Tato mediální bublina by však měla být řazena spíše pod metodologické hrozby, neboť přispívá k „mediálnímu paradoxu pozorovatele“, tedy že šíření medializovaných slov bylo možná spuštěno výzkumem samotným a vědec tedy pozoruje důsledky svého výzkumu a ne reálný objekt (viz níže kap. 4.5.5).

Pro přehlednější souhrn výše popisovaných faktorů jsou v tabulce č. 19 prostorově odlišeny stránky pozitivní a negativní ve vztahu k vnitřním a vnějším parametrům zkoumané metody.

Tabulka č. 19: Souhrnné schéma SWOT analýzy metody elektronického dotazníku

	Pozitivní stránky naplnění cíle	Negativní stránky naplnění cíle
Interní původ (organizační faktory)	STRONG – silné stránky + automatické získání dat: 1) garance čitelnosti dat 2) časová úspora + větší geografická variabilita + limitace recesistických či redundantních odpovědí: 1) kontrola IP adresy – umožnění pouze jednoho přístupu z dané adresy 2) poznačení jména osoby, která dotazovanému zaslala odkaz na elektronický dotazník	WEAK – slabé stránky – nepřítomnost dotazovatele > neznalost podmínek při vyplňování dotazníku, spontánnosti reakcí – semi-automatické vyhodnocení je nemožné z důvodu možné záměny s jinými paronymy (nutná kontrola hlavních kategorií – význam + deklarace znalosti a užití)
Externí původ (dynamické okolní vlivy)	OPPORTUNITIES – možnosti + technicky dostupný způsob kvantifikace meziskupinového šíření generačně příznakového lexika + využití principu sociálních sítí: atraktivní téma výzkumu umožňuje vytvoření skupiny informátorů a šířitelů elektronického odkazu (motivující zpětné vazby a ochota kolegů a přátel pomoci v kvantitativním sběru) + metoda ověření teoretických modelů	THREATS – hrozby – obava z masivního používání tohoto typu anket vědci v budoucnu – možná ztráta ochoty odpovídat na množství rozličných anket – riziko projevení tzv. paradoxu pozorovatele při dlouhodobějším výzkumu téhož lexému – deontologické problémy dotazníkové metody – zejména je-li délka dotazníku nepřiměřená – únava, přeskokování otázek > ztráta důvěryhodnosti této metody

Závěrem podotkněme, že pro sociolingvistiku je metoda elektronického dotazníku obzvláště diskutabilní. Zejména ve Francii je totiž zdůrazňován ekologický přístup k mluvčím a k jejich spontánním promluvám, ale deklarované názory v dotazníkových šetřeních jsou pak povahy metalingvistické a epilingvistické. Tato metoda by však neměla být odmítána, je-li doplněna jinými, komplementárními postupy, zejména participačním pozorováním.

4.5.2 Etapizace výzkumu difuzní dynamiky neologismu *bol(l)os(s/se)* od mikrosond k makrovýzkumu

Identitární neologie jakožto relativně nová lingvistická disciplína na pomezí lexikologie a sociolingvistiky může čerpat z metodologického aparátu obou těchto disciplín. Zatímco sociolingvistické studie jsou ve Francii tradičně orientovány na kvalitativní sondy do užívání a prožívání jazyka (*pratiques et représentations*, viz kap. 2.1.2) s cílem popsat fungování různých sociálně determinovaných vlivů, a to primárně u menších skupin mluvčích v tzv. ekologickém prostředí (Calvet 1999a), lexikologické studie naopak povětšinou využívají kvantitativní metody

zpracování sebraného materiálu. Zachycení identitárních neologismů v různých typech lexikologických sběrů nebo sociolingvistických sond není sice obtížné, ovšem další zkoumání toho, jak jsou tato slova vnímána a užívána těmi, kteří se s nimi identifikují a dále je šíří ve svém okolí, již tradici ani v jedné z disciplín nemá. Právě o tuto oblast zkoumání se tedy bude zajímat identitární neologie.

Nejfrekventovanější, plurikontextové, a tudíž polysémní slangismy, které má pozorovaná sociální skupina tendenci totemizovat, definujeme jako identitární slova (*mots identitaires*, viz Podhorná-Polická, 2009: 281–292), většinou jde ale o slova s příznakem novosti, proto je zde výše v kap. 4.3.1 definujeme jako identitární neologismy. Šířili se lavinovitě mezi skupinami, dochází k tzv. neologickému třesku (*boom néologique*), který většinou celoplošná, nesespecializovaná média nezachytí. Většinou se zpožděním (pokud vůbec) dochází k tzv. mediálnímu třesku (*boom médiatique*), kdy se slovo dostane do širšího povědomí veřejnosti na základě vysoké frekvence jeho zařazování do scénářů filmů, do metalingvistických glos atd.

Sledování tohoto procesu z hlediska sociolexikologického vyžaduje hlavní předpoklad: být „u toho“ nejpozději v momentě, kdy k neologickému třesku začíná docházet, a na měnící se situaci reagovat rychlou přípravou terénního výzkumu.

Následně je nutné pozorovat chování lexému v běžném úzu i jeho mediální odrazy a testovat v pravidelných intervalech proces šíření mezi vybranými skupinami mluvčích tak, aby byl zachycen „život neologismu“ (organickou metaforou volíme záměrně po vzoru Darmestetera, viz kap. 2.2.1). Právě to se nám společně s Fiévetovou podařilo v souvislosti s identitárním neologismem *bol(l)os(s/se)*. Ideální by samozřejmě bylo sledovat větší množinu neologismů zároveň, bez předchozích zkušeností však bylo zacílení na vícero neologických kandidátů nereálné a samotný lexém *bol(l)os(s/se)* byl natolik pestrý sémanticky, variabilní sociogeograficky i neprůhledný etymologicky, že naprosto postačoval pro první sociolexikologické experimenty.

Naše vědecká spolupráce započala právě v období neologického třesku slova *bol(l)os(s/se)* u mládeže v pařížské aglomeraci. Nicméně od momentu, kdy jsme s kolegyní začátkem roku 2006 poprvé debatovaly na téma nejednoznačného významu, neprůhledné etymologie a o možnostech graficky zaznamenat novotvar [bolos] (jakožto jeden z mnoha zachycených identitárních neologismů v mluvě mládeže z předměstí Paříže), až po realizaci prvních dotazníků zaměřených na znalost a užívání daného lexému, ale uběhly téměř dva roky.

V průběhu této doby se náš zájem o tento lexém s unikátním identitárním potenciálem díky jeho polysémii a etymologicko-grafické krypticitě neustále zintenzivňoval. Toto období od prvního záchytu, obeznámení se se skupinovou normou jeho užívání, a to formou participačního pozorování a polořízených rozhovorů, můžeme označit jako nultou fázi výzkumu, kde dominovaly klasické kvalitativní metody. Tehdy také vznikaly první hypotézy na základě záchytů lexému v reálném

i zprostředkovaném úzu. Nultou fází označujeme zachycení a popis identitárního neologismu záměrně, jelikož takovýchto kandidátů na další časosběrné šetření je celá řada a vybrat z nich jeden, který má největší difuzní potenciál, je často sázkou do loterie.

Francouzská spolupracovnice na přelomu let 2005–2006 v rámci jiného tehdy probíhajícího výzkumu poprvé zachytila širší užívání zajímavého polysémního novotvaru běžně vyslovovaného jako [bolos], a to ve spontánních rozhovorech mládeže v pařížské aglomeraci. Konkrétnější kontextualizaci slova jí pak umožnila pravidelná účast na setkáních jednoho zájmového sdružení pro středoškoláky ve městě Garges-lès-Gonnesse na severním předměstí Paříže (departement Val d'Oise).

V tomto kolektivu ale bylo dané slovo mezi sedmnáctiletými dívkami vyslovováno spíše jako [boros], s výrazným apikálním r (namísto běžně používaného uvulárního *ʁ*). Důvodem užití apikálního r namísto laterály mohl být malijský původ mluvčích. Tyto dívky vyslovily také jednu z prvních etymologických hypotéz původu slova, že jde o přejímku z jazyka soninké, který se používá v Mali a okolních západoafrických zemích. Ve zkoumaném kolektivu převážně malijských dívek se všeobecně předpokládalo, že jimi vyslovované [boros] vzniklo ze slova *bore* (v soninké = „holub“), kde tento význam lze pohodlně dosadit do francouzského spojení *se faire pigeonner* (doslova „nechat se holubovat“ neboli „nechat se napálit, oklamat“), což bylo tehdy synonymum pro *se faire bolosser*. Následná konzultace s odborníkem na soninké nám ale tuto domněnku nepotvrdila, jelikož v soninké by nemohlo dojít k deformaci z *-e* na *-os*. Podotkněme, že ve francouzském slangu byla resufixace na *-os* módní už v 80. letech 20. století (dodnes jsou užívány některé z takto utvořených slov: *matériel* > *matos*, *gratuit* > *gratos*), tedy také hypotéza o re-sufixaci tohoto či jakéhokoli jiného základu se jevila být anachronická.

Vysoká frekvence užití tohoto nového slova nicméně svědčila o silné expresivitě a lexém nás zaujal pro zřejmou iniciačně-integrační funkci, kterou plnil v tomto kolektivu. Obdobných identitárních neologismů lze však v předměstském slangu zachytit nemálo, a obzvlášť v napjatém období těsně po ukončení předměstských nepokojů (listopad 2005) byla před lingvisty krypticko-identitární funkce některých jim neznámých slov záměrně mluvčími zdůrazňována. Mnoho z nich tedy z pohledu zvenčí vykazovalo známky neologického třesku.

Náš zájem o toto slovo však značně vzrostl v polovině roku 2006, kdy bylo možné pozorovat (zejména při přepravě v pařížské MHD) módní vlnu užití tohoto slova mezi pařížskou mládeží na téměř všech typech středních škol. Zároveň bylo patrné i jeho široké užití u mluvčích z různých sociálních vrstev. Zjevná významová neukotvenost tohoto lexému i výše uvedený pocit, že dochází k dynamickému šíření, vedly k myšlence soustředit se na něj důkladněji.

V červenci 2007 byl následně metodou polořízených rozhovorů proveden výzkum u stejné skupiny dívek z Garges-lès-Gonnesse, který dal vznik prvním sémantickým a etymologickým hypotézám (viz výše *bore*). Zajímavá tehdy byla jeho výslovnostní

varianta (r-l) a etymologická neprůhlednost, ale dodatečně nás zaujala také grafická forma *bolos* (vyslovovat koncové -s není ve francouzštině až na výše uvedená resuffixovaná slova *gratos*, *matos* aj. běžné). Právě v této grafické podobě bylo substantivum *bolos* původně zapsané jak v elektronickém slovníku slangu předměstské mládeže DZ (a současně s ním i sloveso *bolosser*), tak i v několika dalších specializovaných slovníčcích předměstského slangu mládeže na internetu.

Vyhledáním mediálních výskytů tohoto slova v databázi novinových článků Factiva i rešeršemi na různých internetových fórech se pak prokázala variabilita názorů jednotlivých mluvčích na význam, rozšíření, a zejména pak na původ lexému. Reprezentativní vzorek užívání slova však již nebylo možno získat časově náročnou metodou rozhovorů ani náhodnými záznamy z mluvy kolektivů a z médií, případně ani ze sociologických prací o předměstích (viz Kokoreff 2005).

Na kvalitativním základě tedy byl následně vytvořen dvoustránkový dotazník, který umožnil přechod ke kvantitativním metodám výzkumu. První fáze výzkumu difuze spočívala ve zjišťování centra a periferie rozšíření lexému a v síle difuzního potenciálu. První pokus o kvantifikaci tedy proběhl formou klasického papírového dotazníku (verze 1.0) v první polovině roku 2008. Cílem bylo ověřit první hypotézy etymologické a sémantické, zejména ale postihnout míru rozšíření lexému mezi mládeží z hlediska geografického.

Pokusný kvantitativní test byl proveden pomocí papírového dotazníku u vzorku známých a studentů, kteří byli osloveni přímo nebo přes kolegy-lingvisty. Od března do srpna 2008 dotazník zodpovědělo celkem 233 osob, převážně studentů humanitních oborů z univerzity Paris Descartes a ze dvou mimoparižských univerzit, konkrétně z univerzity Julese Verna v Amiensu a univerzity Sophia Antipolis v Nice.

Dotazník obsahoval kromě nezbytných dotazů na sociologické údaje mluvčích směs zavřených a otevřených otázek týkajících se jejich znalosti a užívání zkoumaného lexému (k typologii otázek viz Boukous 1999: 16 či De Singly 1992). Uvozovala jej výzva k výběru grafické varianty, kterou dotazovaný zná či používá. Na výběr byly dány varianty *bolos*, *bollos*, *boros* a neatestované a záměrně zavádějící *baros*, přičemž respondenti mohli připsat i vlastní grafické podoby slova (mnozí, kteří slovo neznali, si poslední grafickou formu asociovali s českým fotbalistou Milanem Barošem, ve francouzštině vyslovovaným jako [baʁos]).

Následovala možnost výběru ze tří variant znalosti/užívání:

- 1) ANO, výraz znám a aktivně jej používám pro označení: _____,
- 2) ANO, zaslechl jsem jej, ale nepoužívám jej aktivně. Myslím si, že znamená: _____,
- 3) NE, nikdy jsem jej neslyšel a nevím, co znamená.

V případě, že dotazovaný zatřhl některou z možností ANO, zodpovídal další doplňující otázky týkající se retrospektivního náhledu („kdy a kde jsi zaslechl/a výraz poprvé?“), otázky zjišťující názory na trendové konotace slova (výběr ze 4 možností na ose zastaralost–modernost) a na jeho rozšíření (výběr ze 3 možností na ose dobře známý–téměř neznámý) a další doplňkové otázky.

Tento test nám umožnil vytvořit hypotézu, že slovo *bol(l)os(s/se)* je jen málo známé mimo svou tradiční baštu územní (region Île-de-France) a generační (mládež ve věkovém rozmezí 15–25 let). Poukázal také na komplexní sémantické interpretace jeho významu. Dotazník se také ukázal být možnou cestou pro získání tipů na poznání původu slova, a zejména pak způsobem, jak prokázat časové posloupnosti šíření lexému v minulosti. Z analýzy deklarovaných prvních výskytů a způsobu seznámení s lexémem se jako ohnisko šíření neologismu jevila být pařížská předměstí, odkud se slovo šířilo osobními kontakty jednak do blízké vnitřní Paříže a přes osobní kontakty a/nebo sociální sítě do předměstí ostatních francouzských měst.

Druhá fáze pak odpovídá kvantitativní anketě a druhé verzi dotazníku, kdy vznikla současně papírová varianta (verze 2.0) a její věrná elektronická kopie (verze 2.1). Tato makrosonda proběhla od září 2008 do února 2009 a pomohla potvrdit hypotézu centra a periferie šíření neologismu z hlediska prostorového i věkového ve zkoumaném období. Zároveň ale byla impulzem k úvahám nad časoprostorovým vývojem šíření zkoumaného lexému.

Ve třetí fázi, konkrétně od roku 2009, sledujeme další vývoj v jeho užívání, včetně mediálního třesku. Detailnější průběh a výsledky druhé a počátku třetí fáze výzkumu budou prezentovány v následujících kapitolách.

4.5.3 Vzorkování pomocí kvantitativního sběru

Kvantitativním sběrem dat pomocí dotazníkové metody byla mj. ověřena grafická i sémantická neukotvenost slova a tím i jeho zjevná kryptičita pro nezasvěcené. Původně bylo slovo často uváděno jako silně polysémní, patrně i díky neprůhledné etymologii, s významy: 1) „ten, kdo se nechá okrást při nákupu drog“ nebo obecněji „klient dýlera drog“, 2) „buržoazní týpek“, 3) „zbohatlík“, 4) „ten, kdo se špatně obléká“, 5) „šprt“, 6) „blbeček“ aj. Pestrá paleta možných významů, oscilujících mezi sociotypy, etnotypy i ontotypy (viz Ernotte a Rosier 2003), se s postupující mezigenerační znalostí slova začala pozvolna promíchávat, až se ustálil dezargotizovaný hovorový význam 6) „blbeček“, „otloukánek“ jako jedno z dalších slov dlouhé synonymické řady na toto téma (*bouffon, baltringue, blaireau* aj.). S tímto banalizovaným významem se ale mnozí z našich respondentů z předměstí nikdy neztotožnili, ale to už předbýváme.

Aby mohla být výše uvedená hypotéza o dynamickém šíření lexému ve frankofonním prostoru podpořena reprezentativními čísly, bylo nutné přikročit k hromadnému sběru dat. Cílem bylo získat odpovědi ze všech francouzských regionů i z ostatních frankofonních oblastí a také z širšího věkového a sociálního spektra. Z tohoto důvodu také vznikla verze 2.0 papírového dotazníku, která se od testovací verze 1.0 lišila pouze nepatrně. Otázky z testovací verze se jevily jako produktivní, drobná změna však byla nutná v prezentaci otázek. Belgická kolegyně nás totiž upozornila na nutnost zaměnit pojem „Francouz“ za „frankofon“, abychom se vyhnuly zúžení tématu na metropolitní Francii. Tento detail je vědci ve Francii bohužel velice často opomíjen a v ostatních frankofonních zemích reflektován jako povýšený centralismus (metropolitismus). Přetrvávala ale otázka, jak tento sběr provést v plné šíři a zároveň v co možná nejkratším čase. Aby bylo beze zbytku využito četných nabídek pomoci ze strany kolegů z různých frankofonních zemí a regionů, kteří se v průběhu jedné mezinárodní konference (v září 2008) aktivně zajímali o průběh a výsledky našeho experimentálního výzkumu, byl dotazník přepracován do elektronické podoby. Verze 2.0 papírového dotazníku tedy za pomoci technického střediska FI MU získala svou elektronickou obdoby ve verzi 2.1 a permanentní link¹³⁰. Kolegové, známí i studenti sami pak šířili informaci o dotazníkovém výzkumu dále. Díky tomu se za období od září 2008 do února 2009 podařilo získat odpovědi od celkem 654 dotazovaných. Papírová verze dotazníku nám pak i nadále sloužila k výzkumům názorů studentů v dostupných lokalitách. Souhrn výsledků první a druhé fáze výzkumu shrnuje následující tabulka č. 20.

Tabulka č. 20: Průběh a souhrnné výsledky kvantitativního výzkumu

METODA VÝZKUMU	OBDOBÍ	CELKOVÝ POČET DOTAZOVANÝCH	PRŮMĚRNÝ VĚK DOTAZOVANÝCH	DEKLAROVANÁ ZNALOST A UŽITÍ		
				Aktivně	Pasivně	Nezná
VERZE 1.0 PAPIŘOVÁ	březen – srpen 2008	233 (19,4 %)	22,1	44 (23 %)	48 (16,6 %)	141 (19,5 %)
VERZE 2.0 PAPIŘOVÁ	září – prosinec 2008	317 (26,3 %)	20,8	91 (47,7 %)	106 (36,6 %)	120 (16,6 %)
VERZE 2.1 ELEKTRONICKÁ	září 2008 – únor 2009	654 (54,3 %)	27,6	56 (29,3 %)	136 (46,8 %)	462 (63,9 %)
CELKEM	březen 2008 – únor 2009	1204	24,7	191 (15,9 %)	290 (24,1 %)	723 (60 %)

130 Viz <https://is.muni.cz/www/12093/argot.html>.

Číslo 27,6 ve sloupci „Průměrný věk dotazovaných“ je v reálu patrně vyšší, jelikož šest osob nechtělo udat přesný věk (jednalo se zejména o učitele, pět z nich bylo mužského pohlaví). Neudání věku si pak vysvětlujeme tím, že dobrovolným uvedením své e-mailové adresy vystoupili tito lidé z anonymity. Případným zájemcům totiž byla nabídnuta možnost obdržet výsledky výzkumu jako výraz poděkování za jejich účast na výzkumu. Překvapil nás velký zájem o tuto zpětnou vazbu (38,8 %), který byl patrně způsoben nejasným významem a původem lexému, který byl tou dobou ve třídách velmi populární.

Elektronická verze umožnila zejména lépe poznat geografické oblasti a věkové kategorie, ve kterých bylo slovo *bol(l)os(s/se)* neznámé. Upřesnila však i věkovou hranici aktivních uživatelů a umožnila vytvořit nové hypotézy o šíření identitárních neologismů v pubescenci a rané adolescenci, která se zdá být indikátorem dalšího šíření či zániku neologismu a jeho sémantické i grafické stabilizace. Celkově se v této druhé fázi podařilo získat 971 odpovědí za necelých pět měsíců a po sečtení dotazníků z první fáze byl za jedenáct měsíců dotazníkového šetření získán reprezentativní vzorek 1204 odpovědí.

Z dotazníků vyplynulo následující rozložení odpovědí: celkem bylo 481 odpovědí pozitivních (aktivní užití nebo pasivní znalost), z nichž 60 % bylo získáno formou papírového dotazníku záměrně cílcího na mluvčí, u kterých se znalost předpokládala. Ze 723 negativních odpovědí (mluvčí lexém nezná) pak bylo naopak téměř 64 % získáno prostřednictvím elektronického dotazníku, který umožnil získat názory ze všech věkových skupin (od 10 do 64 let s věkovým průměrem 24,7 let) a z mnoha různých lokalit. Téměř 52 % respondentů odpovídalo z regionů mimo Île-de-France, tedy mimo centrum šíření neologismu.

Získané výsledky shrnuje tabulka odpovědí podle jednotlivých regionů (podle starého dělení platného do roku 2015) a států s frankofonním obyvatelstvem, přičemž rozhodující pro klasifikaci bylo místo bydliště v době vyplnění dotazníku. V tabulce č. 21 tak pod oddílem Ostatní nefrankofonní země odpovídali rodilí frankofoni žijící tou dobou v dané zemi, nikoli studenti učící se francouzštinu či učitelé francouzštiny (země s nulovou znalostí z prostorových důvodů sdružíme do jednoho řádku).

Tabulka č. 21: Výsledky dotazníku podle bydliště respondentů

Region	Aktivně	Pasivně	Nezná	Celkem	Ze sumy
Alsace	0	4	6	10	0,8 %
Aquitaine	0	2	8	10	0,8 %
Auvergne	10	15	39	64	5,3 %
Bourgogne	0	1	8	9	0,7 %
Bretagne	1	11	46	58	4,8 %
Centre	0	1	4	5	0,4 %

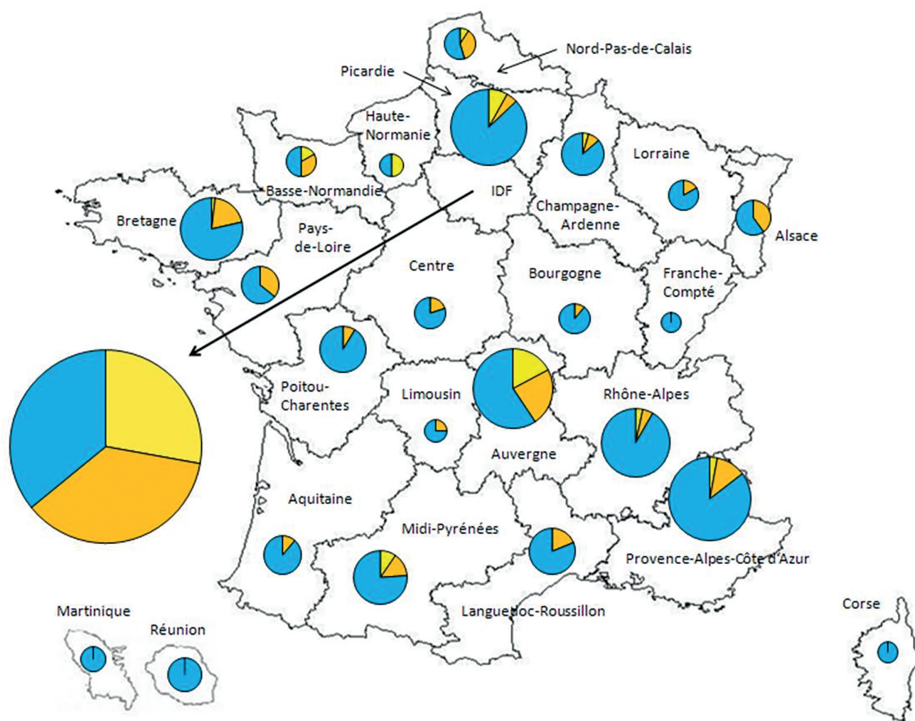
4.5 Časosběrný výzkum difuze neologismu *bol(l)os(s/se)*

Region	Aktivně	Pasivně	Nezná	Celkem	Ze sumy
Champagne-Ardenne	1	2	19	22	1,8 %
Corse	0	1	1	2	0,2 %
Franche-Comté	0	1	3	4	0,3 %
Île-de-France	162	211	207	580	48,2 %
Languedoc-Roussillon	0	3	13	16	1,3 %
Limousin	0	1	3	4	0,3 %
Lorraine	2	0	10	12	1,0 %
Midi-Pyrénées	2	3	16	21	1,7 %
Nord-Pas-de-Calais	1	4	6	11	0,9 %
Basse-Normandie	1	2	3	6	0,5 %
Haute-Normandie	0	2	2	4	0,3 %
Pays de la Loire	0	5	9	14	1,2 %
Picardie	5	3	54	62	5,1 %
Poitou-Charentes	0	2	21	23	1,9 %
Provence-Alpes-Côtes d'Azur	2	8	59	69	5,7 %
Rhône-Alpes	2	3	53	58	4,8 %
Martinique (zámořský departement)	0	0	1	1	0,1 %
Réunion (zámořský departement)	0	0	15	15	1,2 %
Francie celkem	189	285	606	1 080	89,7 %
Belgie	0	1	26	27	2,2 %
Kanada (Québec)	0	0	16	16	1,3 %
Lucembursko	0	0	1	1	0,1 %
Mauricius	0	0	1	1	0,1 %
Švýcarsko	0	0	12	12	1,0 %
Ostatní frankofonní země celkem	0	1	56	57	4,7 %
Česká republika	0	2	22	24	2,0 %
Ostatní země (Mexiko, Německo, Norsko, Rumunsko, Rusko, Španělsko, Velká Británie)	0	0	14	14	1,2 %
Polsko	0	1	5	6	0,5 %
Řecko	2	0	18	20	1,7 %
USA	0	1	2	3	0,2 %
Ostatní nefrankofonní země	2	4	61	67	5,6 %
Celkem	191	290	723	1 204	100 %

Výsledky potvrdily hypotézu územního rozšíření lexému: z 580 respondentů z regionu Île-de-France jich lexém neznalo pouhých 35,7 % (207 osob).

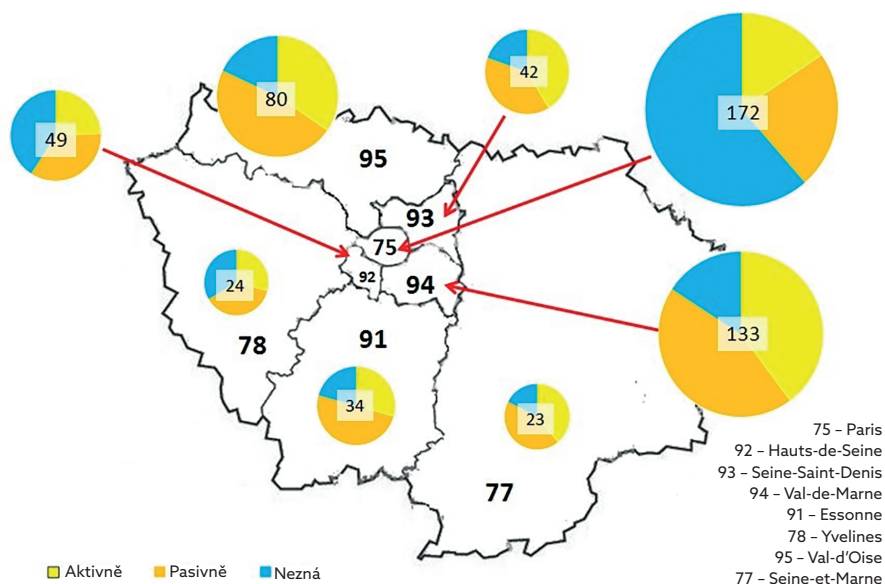
Z nich pak navíc 56,8 % (117 dotazovaných) bylo z „bohatšího“ departementu číslo 75, tedy z „vnitřní“ Paříže. Zbývajících 90 osob z předměstských departementů, kteří lexém neznali, pak byli většinou dospělí nebo postadolescenti (pouze 46 mělo méně než 25 let a z nich bylo ještě 15 osob cizí národnosti, šlo povětšinou o studenty, kteří přijeli do Francie krátkodobě na studia). Naopak mezi 624 respondenty žijícími mimo tento region jich s lexémem nepřišlo doposud do styku celých 516 (tedy 82,7 %). Podařilo se nám tedy zachytit velmi cennou ranou fází difuze.

Geografické rozšíření aktivního užívání, resp. pasivní znalosti či neznalosti lexému *bol(l)os(s/se)* zjištěné dotazníkovou metodou mezi více než dvanácti sty respondenty s ohledem na regionální původ respondentů shrnuje mapa č. 1. Z relativních četností v rámci každého regionu vyplývá, že na přelomu let 2008–2009 bylo slovo rozšířeno masivněji jen v pařížské aglomeraci (region Île-de-France). Tento region můžeme považovat za centrum, odkud se daná inovace začala šířit do periferií.

Mapa č. 1: Rozšíření slova *bol(l)os(s/se)* v regionech Francie

4.5 Časosběrný výzkum difuze neologismu *bol(l)os(s/se)*

Mapa č. 2: Rozšíření lexému v pařížské aglomeraci

Zaměříme-li se však na samotný region Île-de-France (IDF), je patrný rozdíl v rozšíření výrazu mezi předměstími a departementem 75 (viz tabulka č. 22 a mapa č. 2).

Tabulka č. 22: Výsledky dotazníku podle bydliště respondentů z Île-de-France

Departement	Celkem	Aktivně	%	Pasivně	%	Nezná	%
75 (Paris)	187	27	14,4 %	43	23,0 %	117	62,6 %
77 (Seine-et-Marne)	25	9	36,0 %	11	44,0 %	5	20,0 %
78 (Yvelines)	24	7	29,2 %	9	37,5 %	8	33,3 %
91 (Essonne)	36	10	27,8 %	17	47,2 %	9	25,0 %
92 (Hauts-de-Seine)	50	12	24,0 %	17	34,0 %	21	42,0 %
93 (Seine-Saint-Denis)	44	17	38,6 %	16	36,4 %	11	25,0 %
94 (Val-de-Marne)	134	53	39,6 %	59	44,0 %	22	16,4 %
95 (Val-d'Oise)	80	27	33,8 %	39	48,8 %	14	17,5 %
Celkem region IDF	580	162	27,9 %	211	36,4 %	207	35,7 %

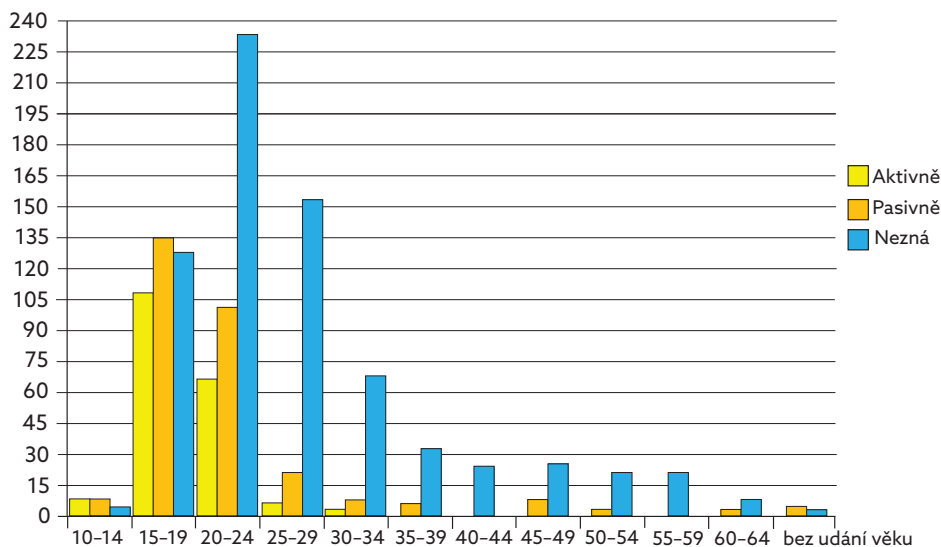
Pařížská mládež, socioekonomicky obecně v lepším postavení než mládež z chudších předměstských sídlišť (ve francouzštině lze říci „buržoazní mládež“), lexém

znala spíše pasivně nebo neznala vůbec. Naopak mládež z předměstí tou dobou většinou deklarovala dlouhodobou znalost lexému a jeho velkou expresivitu. V tomto momentu je možné hovořit o neologickém třesku v regionu Île-de-France, kdy sama mládež poukazuje na obrovskou frekvenci užití slova mezi svými vrstevníky.

Z hlediska generačního užití tedy kvantitativní šetření prokázalo, že je lexém aktivně užíván mládeží od 12 do 30 let. Graf č. 10 znázorňuje zajímavou kulminaci údajů o užívání a znalosti v rozmezí 15–19 let, kde aktivní užívání lexému uvádí 29,1 % dotazovaných, zatímco ve skupině 20–24 let již deklarace aktivního užívání klesá na 16,5 %.

Adolescentní období Cécile Bauvoisová nazývá z hlediska registrů jako *pic informel* („vrchol neformality“; Bauvois 1998: 6), v našem pojetí by pak bylo možné mluvit o „vrcholu neformálních a identitárních verbálních demonstrací“ skrze slangismy. Na tomto konstatování se ostatně shodne většina odborníků na sociolingvistické sledování mládeže, viz např. Trimaille (2003: 52). Z hlediska psychosociálních důvodů transgrese normy, která je typickým projevem pro období adolescence, jsme již dříve navrhli pojem „slangový věk“ (Podhorná-Polická 2009: 269–272), který je charakterizován tendencí ke stádnosti a k přehnanému demonstrování generační (či sociálně-generační) sounáležitosti.

V oblasti mediální se pak obecný slang mládeže konstituuje skrze různé komunikační kanály. Tento jev demonstruje na příkladu francouzských rádií Fiévetová, kdy je pozorován zvýšený podíl generačně příznakového lexika během specifických večerních vysílání pro mladé (tzv. *libre antenne* = doslovně „volné vysílání“; Fiévet 2008: 271).

Graf č. 10: Deklarace znalosti lexému *bol(l)os(s/se)* podle věku dotazovaných

Tabulka č. 23: Výsledky kvantitativního výzkumu dle věku dotazovaných

VĚKOVÁ KATEGORIE	CELKEM DOTAZOVANÝCH	POHLAVÍ		DEKLAROVANÁ ZNALOST A UŽITÍ					
		Ženy	Muži	Aktivně		Pasivně		Nezná	
				Ž	M	Ž	M	Ž	M
10-19	395	241	154	29,6 % (117)		36,5 % (144)		33,9 % (134)	
				29,9 % (72)	29,2 % (45)	41,9 % (101)	27,9 % (43)	28,2 % (68)	42,9 % (66)
20-24	405	261	144	16,5 % (67)		25,2 % (102)		58,3 % (236)	
				13,4 % (35)	22,2 % (32)	23 % (60)	29,2 % (42)	63,6 % (166)	48,6 % (70)
25-64 + bez udání věku	398 + 6	229 + 1	169 + 5	1,7 % (7)		10,9 % (44 + 4)		87,4 % (353 + 2)	
				0,9 % (2)	2,9 % (5)	11,2 % (26)	10,3 % (14 + 4)	87,8 % (201 + 1)	86,8 % (150 + 1)
CELKEM	100 % (1 204)	60,8 % (732)	39,2 % (472)	15,9 % (191)		24,1 % (290)		60 % (723)	

Za povšimnutí stojí zejména nejmladší kategorie, a to jak v tabulce č. 23, tak především v grafu č. 10 výše. Kategorie 10–14 let odpovídá období pubescence nebo preadolescencce. Děti v této vývojové etapě označuje psycholog François De Singly slovní hříčkou *adonnaissants*, tedy doslovně jako „rodící se adolescenty“ (*naissant* = „rodící se“; De Singly 2006: 18). Dotazovaní v tomto přechodovém věku z pubescence do adolescence deklarovali v našem šetření i v relativně malých počtech z celku nejvyšší procento znalosti lexému: ze 14 dotazovaných v této věkové skupině neznala zkoumaný lexém pouze jedna Belgičanka, naopak nadpoloviční většina jej aktivně používala. Zřejmý je zde tedy vliv skupinové normy adolescentů, kterou přes starší sourozence tato věková skupina evidentně hromadně přebírala.

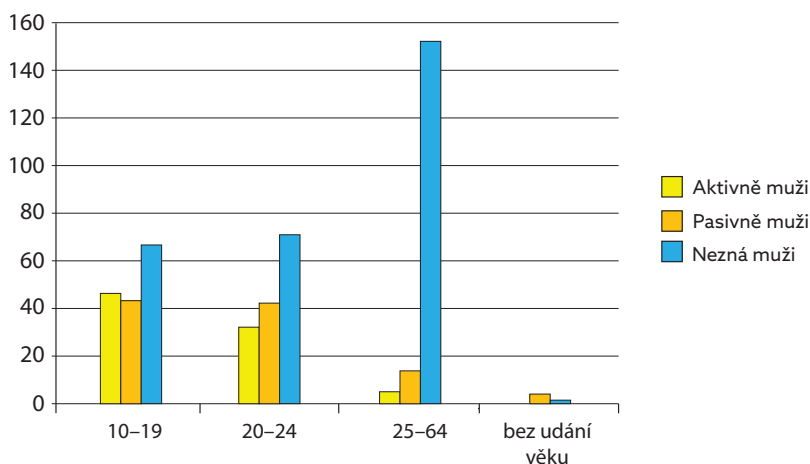
Podotkněme, že na opačném konci věkového spektra se k pasivní znalosti zkoumaného lexému hlásí zejména rodiče adolescentů a pedagogičtí pracovníci, kteří jsou s mládeží v kontaktu. Po doplňkových šetřeních na větším vzorku respondentů by bylo vhodné prokázat hypotézu, že právě tato kategorie ve svém hledání osobní i skupinové identity záměrně pátrá po všem novém, co se v obecném slangu adolescentů šíří, a posléze aktivně začleňuje tyto neologismy do své teprve vznikající skupinové vyjadřovací normy.

Osoby, které neudaly věk, přiřazujeme k nejstarší věkové skupině, z odpovědí je totiž patrné, že jde o dospělé (lexém znají od svých dětí, studentů atd.). Rozdělme-li všechny věkové kategorie na třetiny, poskytne nám tabulka č. 23 a následující grafy č. 11 a 12 podklady pro několik komentářů. Tabulka a grafy poukazují nejen na postupné zvětšování rozdílů mezi deklaroványými kategoriemi užití a znalosti se vzrůstajícím věkem u obou pohlaví, ale zejména pak na rozdíly mezi pohlavími

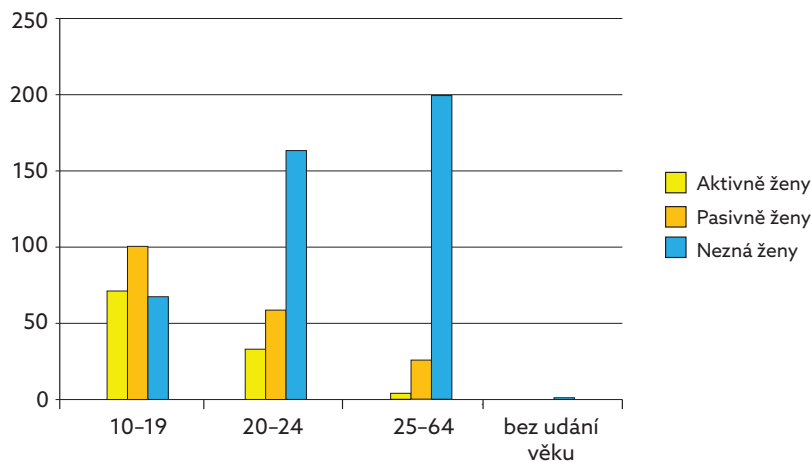
4 Kapitoly ze sociolexikologie

v rovině pasivní znalosti u žen a aktivní znalosti u mužů. Ty reflektují psychicky podmíněné odlišnosti v chování obou pohlaví vůči identitárním slovům. Zatímco u žen sloupce klesají (aktivní užívání i pasivní znalost) či rostou (neznalost) ve vyrovnaných poměrech, u mužů jsou poměry mnohem méně pravidelné.

V relativních číslech lze konstatovat podstatně větší pasivní znalost u nejmladší kategorie žen (téměř 42 %), zatímco stejně staří chlápci nejeví o nová slova až takový zájem (zde je poměr pasivní znalosti a neznalosti přesně opačný než u žen). Pozdější nástup zájmu však muži vyrovnávají delším aktivním užíváním lexému, a to až do rané postadolescence (20–24 let). Poměr mezi relativním vyjádřením neznalosti lexému u skupiny 10–19letých vůči 20–24letým je u mužů konstantnější než u žen.

Graf č. 11: Deklarace znalosti lexému *bol(l)os(s/se)* podle pohlaví a věku – muži

Graf č. 12: Deklarace znalosti lexému *bol(l)os(s/se)* podle pohlaví a věku – ženy

Z těchto statistik lze tedy odvozovat větší závislost věku žen na pasivní detekci i aktivní užívání identitárních neologismů než u mužů.

Tato hypotéza genderového a věkového podmínění adopce lexikálních inovací identitárního rázu byla sice vybudována na jediném lexému *bol(l)os(s/se)* jakožto reprezentantu kategorie neologismů šířících se ze slangu předměstské mládeže, nicméně na relativně velkém a kvantitativně snad dostatečném vzorku respondentů. Přínosný se nám zdá být zejména fakt, že jde o první číselné potvrzení jevu, který byl/je empiricky pozorovatelný během našich předchozích i následných výzkumů.

4.5.4 Časosběrné sledování vývojových tendencí

Po časově náročné fázi popisu získaných výsledků kvantitativního sběru pomocí kombinace papírového a elektronického dotazníku se rýsovaly další možné hypotézy o generačním a geografickém šíření lexému v souvislosti s mediálním zájmem o daný novotvar *bol(l)os(s/se)*. Ty bylo vhodné ověřit a dále prohlubovat. Sběr dat tedy pokračoval (a stále pokračuje) v pravidelných intervalech tak, aby se doložil další vývoj šíření studovaného lexému či jeho případné upadání do zapomnění.

Tato třetí fáze výzkumu tedy kombinuje metody kvalitativní i kvantitativní. Z kvalitativního hlediska byla prováděna nová pozorování vývoje postojů ke studovanému lexému, a to v reálném i virtuálním prostředí. Byla nahrána další série rozhovorů pro pochopení zákonitostí sémantických posunů a ztráty expresivity výrazu pod vlivem konkurenčních parasynonym a důsledněji byly sledovány výskyty lexému v diskuzích na sociálních sítích, ve spontánních projevech přenášených rádii či televizi.

Z hlediska kvantitativního se pak každoročně opakují dotazníková šetření (v tradiční papírové formě) na vysokých školách v dostupných lokalitách (dlouhodoběji především na univerzitách Paříž 5, Paris-Est Créteil a Nice-Sophia Antipolis), s cílem zjistit vývojové tendence v centru i na periferii rozšíření lexému.

Časosběrná metoda je v tomto ohledu výhodná, při interpretaci výsledků je však nutno vzít v potaz relativitu odpovědí na otázku ohledně délky doby, od kdy respondenti znají dané slovo (lexém stárne), a na otázku ohledně věku dotazovaných (snažíme se oslovovat studenty vždy nejnižších ročníků, tedy věk je konstantou). Obě tyto proměnné je pak potřeba při interpretaci výsledků ukotvit do reálného času.

Pozorovat změnu v centru i na periferii šlo ale už pouhým srovnáním výsledků dotazníkových šetření (téže papírové verze 2.0) mezi studenty z první a druhé etapy (rok 2008) s prvními výsledky etapy třetí (2009).

Výsledky obsažené v tabulce č. 24 svědčí o vývoji rozšíření lexému u mládeže ve věku 16 až 22 let.

Získané výsledky je nutno interpretovat se zřetelem na sociolingvistické proměnné, zejména věk a typ školské instituce, kterou respondenti navštěvují, ale také na

geografickou vzdálenost od centra. Zejména terénní sonda ve středofrancouzském městě Yzeure je z tohoto pohledu méně kompatibilní s ostatními, neboť se jedná o mladší respondenty ze sociálně méně prestižní školy (studenti středoškolského učiliště *vs* první a druhé ročníky vysokých škol).

Také výsledky z ostrovního Réunionu v Indickém oceánu je třeba interpretovat s ohledem na geografickou polohu. Byť se jedná o region Francie (konkrétně zámořský departement), jeho extrémní vzdálenost od pevninské Francie způsobuje tradičně značné zpoždění v přejímání generačně příznakového lexika. Tento přenos se nicméně velmi aktivně děje, a to jak přes televizní programy pro mládež, tak i přes nově příchozí z metropolitní Francie, kteří se na ostrově usídľují a šíří inovace osobním kontaktem. To potvrzují i výsledky obdobných studií Gudrun Ledegenové (např. Ledegen 2001). Náš výzkum v tomto terénu probíhal v letech 2009 a 2010 (série „papírových“ dotazníkových šetření), nicméně v roce 2009 lexém ještě nikdo z ostrovní mládeže neznal. Toto tvrzení potvrdily až výsledky téhož výzkumu z roku 2010, kdy byl mezi dotazovanými jediný aktivní uživatel lexému, konkrétně dívka, která se na Réunion nově přistěhovala z pařížské aglomerace.

Tabulka č. 24: Meziroční srovnání vývoje difuze lexému *bol(l)os(s/se)* v dotazníkových šetřeních na univerzitách pro roky 2008 a 2009

Místo zkoumání/období	CELKEM (100 %)		Aktivní užívání		Pasivní znalost		Neznalost	
	2008	listopad – prosinec 2009	2008	2009	2008	2009	2008	2009
difuzní centrum (tj. předměstí Paříže)	183	90	41,5 % (76)	56,7 % (51)	46,4 % (85)	36,7 % (33)	12,0 % (22)	6,7 % (6)
Créteil								
blízká periferie	51	55	35,3 % (18)	32,7 % (18)	47,1 % (24)	60,0 % (33)	17,6 % (9)	7,3 % (4)
Paříž								
severní periferie	40	48	10,0 % (4)	22,9 % (11)	12,5 % (5)	62,5 % (30)	77,5 % (31)	14,6 % (7)
Amiens Compiègne								
jižní periferie	48	46	4,2 % (2)	6,5 % (3)	8,3 % (4)	17,4 % (8)	87,5 % (42)	76,1 % (35)
Nice Toulon								
ostatní terény	73	47	13,7 % (10)	2,1 % (1)	21,9 % (16)	8,5 % (4)	64,4 % (47)	89,4 % (42)
Yzeure (departement Allier) Saint Denis de la Réunion								
CELKEM	395	286	27,8 % (110)	29,4 % (84)	33,9 % (134)	37,8 % (108)	38,2 % (151)	32,9 % (94)

Z hlediska časového jsou však v ostatních, lépe srovnatelných oblastech patrné změny mezi výsledky z let 2008 a 2009, které zasluhují komentář (v tabulce č. 24

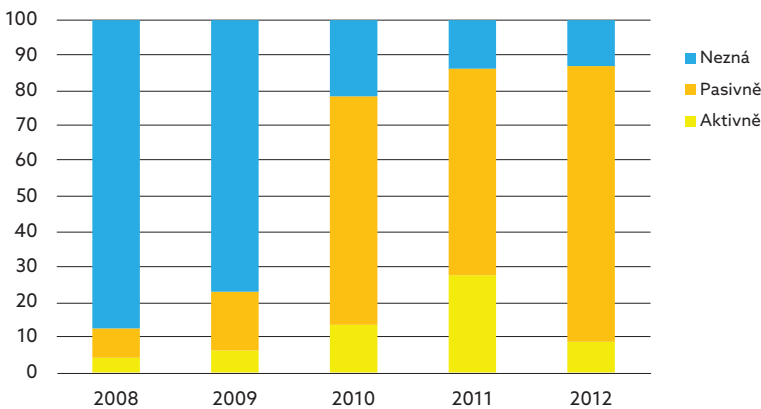
jsou tato čísla vytučněna), a to i přesto, že jde v roce 2009 o čísla o téměř čtvrtinu menší než ve druhé fázi výzkumu, ze které byla excerpována relevantní data pro rok 2008. Nárůst pasivní znalosti mezi roky 2008 a 2009 lze pozorovat v oblastech blízkých centru šíření – ve „vnitřní“ Paříži i ve městě Compiègne, které se nachází vně pařížských předměstí cca 80 km směrem na severoseverovýchod, zatímco Amiens se nachází cca 140 km na sever od Paříže.

Tento nárůst je možno z části přičítat mediálnímu vlivu (ve vzdálenějších oblastech na samém jihu Francie je nárůst patrný také), z větší části by jej však vysvětloval nárůst aktivních uživatelů v centru samotném – tedy na pařížských předměstích. Vedle výše uvedeného neologického třesku mezi mládeží samotnou lze ovšem na difuzi tohoto lexému dobře demonstrovat i mediální třesk. Zejména díky systematické observaci periferních lokalit, v našem případě především jihovýchodní Francie, lze pozorovat růst pasivní znalosti lexému a poukazování na jeho znalost díky novinám, televizním pořadům, rádiu či hudbě (konkrétně zejména textům rapu).

V pařížské aglomeraci, tj. v mediálním centru, postadolescenti (20–24 let) většinově lexém znají, také ho aktivně používají, jak je zřejmé z tabulky č. 24 i mapy č. 2 výše.

Naopak mediální i difuzní periferie (zde post-adolescenti převážně z univerzity v Nice, okrajově z Toulonu¹³¹) většinově lexém neznají, případně vykazují pouze pasivní znalost. Časosběrnou metodou lze zaznamenat období, kdy k tomuto mediálnímu třesku dochází, jak dokládá graf č. 13.

Graf je vytvořen na základě relativních četností, protože v absolutních hodnotách se opírá o nestejný počet respondentů. Pro upřesnění je nutno dodat, že v roce 2008 a 2009 bylo dotazováno 48 studentů, ale od roku 2010 počty mírně klesaly:

Graf č. 13: Odras mediálního třesku v nárůstu pasivní znalosti lexému na jižní periferii mezi šetřeními 2009 a 2010 v procentuálním vyjádření

131 V roce 2009 byla anketa výjimečně, kvůli malým počtům studentů v Nice, realizována také na univerzitě v blízkém Toulonu.

37 v roce 2010, 29 v roce 2011 a 23 v roce 2012. Výzkum v této lokalitě dále probíhal. V letech 2013–2018 ale už lexém vykazoval známky plošné difundace mezi mládež z této „jižní periferie“ a výsledky jsou obdobné jako pro roky 2011 a 2012.

4.5.5 Osud jednoho neologismu od hapaxu po slovníkové heslo

Popsat celou třetí fázi výzkumu lexému *bol(l)os(s/se)*, která probíhá od roku 2009 bez přestávky dosud, by vydalo na další knihu. Shrňme tedy pouze stručně vývoj časosběrného získávání dat a některé přelomové události, které se v mezičase odehrály.

Mezi lety 2009 a 2010 došlo k razantnímu posunu ve znalosti sledovaného slova, což dokumentují nejen mluvčí samotní, kteří v dotazníku uplatňují svůj neologický pocit, ale dokladuje to i náš soustavný sběr mediálních výstupů. Tento doplňkový korpus získáváme za pomoci vlastní řešerše, obvykle z korpusů textů typu Europress či Factiva (obdoba českého Anopressu) či textů z webu (např. Ten-Ten korpusy pro francouzštinu¹³²) a v neposlední řadě zaznamenáváním odkazů od přátel a kolegů, kteří nám zasílají své náhodné „úlovky“.

Soustavné sledování názorů mluvčích i mediálního obrazu studovaného lexému se jeví jako zásadní pro pochopení difuze jakékoli lexikální inovace. Vyvolává ale také otázky epistemologického rázu, důležité pro pochopení důsledků jak mediálního zájmu o daný neologismus, tak i zájmu vědeckého, který naším výzkumem vyvoláváme. Tato otázka souvisí s Labovovým slavným „paradoxem pozorovatele“ (Labov 1970), jemuž se ale nelze při dlouhodobějším sledování jednoho lexému zcela vyhnout. Naším výzkumem jsme ale k jakési mediální variantě paradoxu pozorovatele přispěly i my samy dvě s Fiévetovou tím, že jsme si zavčas neuvědomily, že zájem novinářů o naše vědecké výstupy může být dvojsečný. O našem výzkumu referoval koncem roku 2009 novinář Luc Bronner, specialista na problematiku předměstské mládeže, pro deník *Le Monde* a spustil tím lavinu mediálního zájmu o nás (ale především o neologismus *bol(l)os(s/se)* jako takový), a kolegyně poskytla několik rozhovorů pro další média. Brzy poté z této novinářské hry vycouvala, ještě před skončením okurkové sezony, kdy zájem o jazykové kuriozity obecně stoupá. Jednak proto, že v mezičase vyšly i bez naší autorizace různé dezinterpretace našich dosavadních závěrů a některé výroky byly dekontextualizovány tak, že mohl být ohrožen náš vědecký kredit. Dále ale i proto, že výše zmiňované ohlasy

132 Tyto „big data“ korpusy, obsahující více než 10¹⁰ tokenů, jsou získávány z webových článků z internetové džungle ve francouzštině. V současnosti jsou dostupné na platformě Sketch Engine (viz <https://ske.fi.muni.cz>) dvě verze „TenTen“: *frTenTen12* (korpus kompilovaný v roce 2012 o velikosti téměř 9,9 miliard slov) obsahuje 1338 výskytů slova *bol(l)os(s/se)*, s nejčastější grafickou podobou *boloss* (téměř polovina výskytů). Novější, ale o polovinu menší korpus *frTenTen17* (5,7 miliard slov) obsahuje 1013 výskytů (což v relativních číslech svědčí o dalším šíření slova), opět s nejčastější variantou *boloss* (540krát, což je nadpoloviční většina výskytů). Dotazováno pomocí regulárního výrazu [lemma=“boll?oss?e?“].

od kolegů dávaly tušit, že tato mediální stopa vedla k okamžitému rozšíření pasivní znalosti lexému mezi starší generací, které bylo takto dešifrováno krypto-identitární slovo. To pak zkoušeli „testovat“ ve svých projevech, zejména ve vztahu k reakcím adolescentů. Je samozřejmě přehnané a neskromné uvažovat o možnosti, že by naše výzkumy až tak moc ovlivňovaly mediální obraz neologismu, nicméně na druhé straně by bylo pokrytecké nezmínit, že jistý podíl na relativně rychlém zařazení studovaného lexému do referenčních slovníků máme. Lexém *bol(l)os(s/se)* byl zařazen do slovníku *Le Grand Robert de la langue française* (dále GR) jakožto heslo *bolos(s)* v jeho edici 2014 (reálně v říjnu roku 2013) a do PR, tj. příruční varianty téhož, o rok později (PR2015 vyšel 24. května 2014), vše na podnět známé jednoho našeho kolegy, která v nakladatelství pracuje a náš výzkum dlouhodobě sledovala, což se odráží i na struktuře hesla.

bolos ou **boloss** [bɔlɔs] n. et adj.

ÉTYM. 2003 dans les banlieues du Val-de-Marne, répandu en 2006-2007 ; orig. inconnue, l'hypothèse d'une préfixation de *lauss*, verlan de *salaud*, ne convient pas pour le sens.

- 1. Argot des dealers. Péj. Client, par rapport au dealer (équivalent de *Miché* pour les prostituées). → pigeon. « Prends ton shit et casse-toi, Boloss » (le rappeur Booba, « Je me souviens », 2006).
- 2. Lang. des jeunes. Imbécile, naïf. → blaureau, bouffon. Une *bolos*, une *bolosse*.

« - Maman, je te jure, j'aurai l'air d'un blaureau, sinon ! (Correction : « blaureau » date un peu), j'aurai l'air d'un bolos, et ça va pas le faire ! »

D. Pennac, *Chagrin d'école*, VI, 10.

- Adj. *T'es trop bolos, mec !*

- REM. On rencontre le dér. **bolosser** v. tr. « traiter en bolos, maltraiter ».

Obrázek č. 11: Heslo *bolos(s)* v prvním všeobecném slovníku GR2014

Jde o první zaznamenání tohoto sociolektismu ve všeobecných slovnících, v rychlém sledu se pak dostává i do dalších, podstatně více rozšířených nejen ve Francii, ale i v mnoha dalších zemích frankofonie. Mezi nimi máme na mysli zejména slovníky vydavatelství Larousse. Do PL byl lexém zařazen o rok později než do PR. Konkrétně ale PL2016 zařadil nové heslo pouze s jednou pravopisnou variantou *bolos*, což následně rozpoutalo mediální odezvu a četné stížnosti ohledně tohoto domněle „nefrancouzského“ zápisu. V online verzi slovníku, která je zdarma, je heslo zachováno v původním znění dosud.

bolos

nom

(origine incertaine)

Définitions

Synonymes

- **Familier.** Personne naïve ou peu courageuse, au comportement ridicule, voire stupide ; bouffon : *Tu nous as lâchés au dernier moment, t'es qu'un bolos !*

Obrázek č. 12: Slovníkové heslo *bolos* na portálu vydavatelství Larousse

Zdroj: <http://larousse.fr/dictionnaires/francais>

Jak bylo výše uvedeno, v době našeho prvního zájmu o tento lexém v roce 2006 byl lexém již přítomen ve specializovaných slovníčcích předměstského slangu, z nichž jako nejrepresentativnější příklad uvádíme *Dictionnaire de la zone* (DZ). Dlouho jsme za nejstarší lexikografický záchyt slova považovali heslo *bolos*, *bolosse* ve slovníku *Bien ou quoi? la langue des jeunes à Ivry et à Vitry-sur-Seine* z roku 2004 [Dobrý, jde to? jazyk mládeže z Ivry a z Vitry-sur-Seine] (Laffitte a Younsi 2004). Až dodatečně jsme ale zjistili, že zdaleka není nejstarší, protože již o deset let dříve heslo *bolosse* zachycuje slovníček *Crame pas les blases* [Nepráskni přezdívky] z roku 1994, který vytvořili pod vedením Borise Seguina žáci na severním pařížském předměstí Pantin (cité des Courtilières) jako doplněk k souboru svých básní a textů. Heslo zachycuje grafickou variantu *bolosse* a pouze význam „ten, kdo si kupuje drogy“ (Seguin a kol. 1994: 101). Tento výskyt je ovšem ojedinělý, tentýž autor totiž o dva roky později vydal rozsáhlejší slovník *Les Céfrans parlent aux Français* [Couzi-fran mluví k Fran-couzům] (Seguin a Teillard 1996), vytvořený obdobnou spoluprací s žáky z téhož předměstského sídliště v Pantin, ale lexém *bolosse* v něm již chybí.

Srovnáme-li průměrné „stáří slov“ (viz výše kap. 4.2.1, tzv. *ratrapages*) nově zařazovaných do prestižních referenčních slovníků, které se pohybuje kolem 70 let, je zřejmé, že se zařazení lexému *bol(l)os(s/se)* odehrálo překvapivě rychle vzhledem k faktu, že slovo nespĺňuje kritéria 4B (viz kap. 4.2.1). Na rozdíl od původní domněnky vyvozené z excerpce rapových textů, kterou od nás převzalo nakladatelství Le Robert, tedy že se tento lexém začal šířit na přelomu tisíciletí z jižního předměstí Paříže (Vitry-sur-Seine a okolí, viz kap. 4.3), jsme tedy tento lexém dodatečně našly figurovat v Seguinově slovníčku již z roku 1994, který popisuje slang mládeže na severním předměstí Paříže. Byť se zde nacházel ve formě hapaxu, ukázalo se tímto, že je lexém podstatně staršího data, než byl původní předpoklad. Naši hypotézu jsme tedy musely přehodnotit, nicméně fakt, že se argotismus původně

drogových dealerů za dvacet let po prvním zaznamenání dostane do referenčních slovníků francouzštiny, je vcelku nevídaný jev (*cf.* kap. 4.2.5).

Závěrem této poslední praktické podkapitoly celé práce si dovolíme krátkou bilanci. Na sedmé konferenci o slangu a argotu v Plzni roku 2003 vytyčil Pavol Odaloš ve třech bodech perspektivy slangu a argotu ve 21. století. Jako první bod v této perspektivě vidí prohloubení lingvistické stránky výzkumu slangu a argotu (terminologie, metody, aktivity) zkoumáním nových druhů sociolektů v komunikaci. Námí navržená terminologie identitární (tedy nutně sociolektální) neologie na příkladech zkoumání rapových textů a lexémů, které se v nich objevují, mezi mládeží, snad přináší i nové metodologické a praktické výsledky.

Druhým bodem je podle Odaloše nutnost zaobírat se také nelingvistickými aspekty (výzkumně-institucionálními, historiografickými, bibliografickými), které umožní komplexnější vidění slangu a argotu. I o to jsme se v této práci pokusili přiblížením okolností vzniku sociolektologie a jejího postavení vůči neologii i sociolingvistice, včetně historiografického exkurzu k pramenům difuze neologismu *argot* na úkor dříve rozšířenějšího termínu *jargon*.

A nakonec vidí Odaloš jako třetí perspektivu právě probíhajícího století nutnost zvýraznění synchronně-diachronního přístupu a komparativní aspekt výzkumů. Naprosto souhlasíme s jeho názorem, že je potřebné vidět slang a argot „ako fenomény existujúce v priestore a čase“ (Odaloš 2005: 9–10). A právě na difuzi jedné lexikální inovace, identitárního neologismu *bol(l)os(s/se)*, od stadia hapaxu přes neologický a mediální třesk až po zařazení do referenčních slovníků jsou tyto časoprostorové fenomény dobře patrné.